

ไม้ดอกหอมในป่าสะแกราข

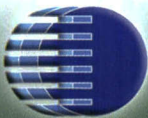
ดร. ปิยะ เฉลิมกลิ่น • จิรพันธ์ ศรีทองกุล • อนันต์ พิริยะภัทรกิจ

๑๑.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (วท.)

ไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช

๖๖.

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)
กระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (วท.)

ไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช

ISBN :	974-9534-18-2
สงวนลิขสิทธิ์	
พิมพ์ครั้งที่ 1	พฤษภาคม 2548 จำนวน 3,000 เล่ม
ผู้เขียน	ดร.ปิยะ เฉลิมกลิ่น จिरพันธ์ ศรีทองกุล อนันต์ พิริยะภัทรกิจ
บรรณาธิการ	ดารณี ประภาสโนล ปฐมสุดา สำเร็จ
จัดพิมพ์โดย	กองประชาสัมพันธ์ สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) 35 หมู่ 3 เทคโนโลยีธานี ตำบลคลองห้า อำเภอกลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 10120 โทรศัพท์ 0 2577 9000 โทรสาร 0 2577 9009
จัดจำหน่ายโดย	บริษัท ซีเอ็ดดูเคชั่น จำกัด (มหาชน) 46/87-90 ชั้นที่ 19 อาคารเนชั่นทาวเวอร์ ถนนบางนา-ตราด แขวงบางนา เขตบางนา กรุงเทพฯ 10260 โทรศัพท์ 0 2325 1111, 0 2751 5888 โทรสาร 0 2751 5051-4
พิมพ์ที่	ห้างหุ้นส่วนจำกัดอรุณการพิมพ์ 457/6-7 ถนนพระสุเมรุ แขวงบวรนิเวศ เขตพระนคร กรุงเทพฯ 10200 โทรศัพท์ 0 2282 6033
ราคา	120 บาท

คำนำ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) เป็นหน่วยงานที่ทำหน้าที่วิจัย พัฒนา ถ่ายทอดเทคโนโลยี และบริการทางด้านวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมีคุณภาพตามมาตรฐานสากล ในปัจจุบัน วว. มีฝ่ายเทคโนโลยีการเกษตรที่ดำเนินกิจกรรมทางด้านการวิจัยและพัฒนาทางการเกษตรในหลากหลายสาขา ในส่วนของการสำรวจ การจำแนกและการพัฒนาพรรณไม้ป่า เพื่อการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของไม้ดอกหอม วว. มีผู้เชี่ยวชาญและคณะนักวิจัยที่มีผลงานได้รับการยอมรับไปทั่วประเทศ รวมถึงในระดับนานาชาติ

วว. ได้ดำเนินการบริหารงานทางด้านนิเวศวิทยาในป่าสะแกราช มีการจัดการและอนุรักษ์สภาพป่าให้อยู่ในสภาพที่สมบูรณ์คงความหลากหลายทางชีวภาพไว้ได้อย่างสูงสุดแห่งหนึ่งของโลก ป่าสะแกราชจึงเสมือนเป็นคลังความรู้ทางธรรมชาติที่สำคัญ จนกระทั่งได้รับการยกย่องจากองค์การ UNESCO ให้เป็นแหล่งสงวนชีวมณฑล (Biosphere reserve) แห่งหนึ่งของโลก เหมาะที่นักเรียน นิสิต นักศึกษา และผู้สนใจธรรมชาติ จะได้เข้าไปเยือน เพื่อเดินป่าศึกษาธรรมชาติ

หนังสือ “ไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช” ของ วว. เป็นหนังสือที่รวบรวมเกร็ดความรู้ แนวทางการใช้ประโยชน์ สำหรับการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน เพื่อสร้างความประทับใจให้กับแขกผู้มาเยือน และที่พิเศษก็คือ หนังสือไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช มีรูปเล่มกระทัดรัด เหมาะที่จะติดมือ พกพาเข้าไปสร้างความสนทนสนมในหมู้่นกันยามเดินป่าทุกเพศ ทุกวัย พร้อมทั้งจะสร้างเครือข่าย มีความร่วมมือและเป็นตัวอย่างอันดีให้กับป่าแห่งอื่นๆ ของประเทศ

ด้วยความปรารถนาดี

(ดร.นงลักษณ์ ปานเกิดดี)

ผู้ว่าการ

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

จากผู้เขียน

พรรณไม้ดอกหอมถือได้ว่าเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่มีค่าอย่างยิ่ง ควรดูแลแผ่นดิน คนไทยรู้จักและได้รับประโยชน์จากพรรณไม้ดอกหอมมานาน หลายชนิดได้รับการปลูกประดับตามบ้าน ตามวัด หรือสถานที่ราชการ ปลูกเป็นไม้ดอกหอมไว้ตามสวนรอบบ้าน หรือปลูกลงกระถาง บางชนิดมีการปลูกเลี้ยงให้เลื้อยไต่ซุ้ม หรือไต่รั้วข้างบ้าน รวมทั้งมีการใช้ประโยชน์ในด้านพืชสมุนไพร พรรณไม้ดอกหอมหลายชนิดจึงกลายเป็นพืชเศรษฐกิจ เนื่องจากมีการปลูกและใช้ประโยชน์กันเป็นจำนวนมาก มีเกษตรกรหลายรายทำหน้าที่เป็นผู้ขยายพันธุ์ ปลูกเลี้ยง รวมทั้งเป็นผู้จำหน่าย สร้างรายได้ให้กับครอบครัวและหมู่บ้าน ซึ่งจะช่วยให้เศรษฐกิจไทยโดยรวมดีขึ้น

ในสถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช ยังอุดมไปด้วยพรรณไม้ป่านานาพันธุ์ มีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูง เนื่องด้วยยังมีการอนุรักษ์ไว้ในสภาพเดิมที่ดีมาก จนได้รับการยกย่องให้เป็นแหล่งสงวนชีวมณฑลแห่งหนึ่งขององค์การศึกษาวิทยาศาสตร์และวัฒนธรรมแห่งสหประชาชาติ ซึ่งเป็นเรื่องที่คนไทยทั้งประเทศควรภาคภูมิใจ เข้ามาศึกษาและใช้ประโยชน์ร่วมกัน

คณะผู้เขียนซึ่งเป็นนักวิจัยอยู่ในฝ่ายเทคโนโลยีการเกษตร สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) ได้เข้ามาศึกษาหาแนวทางการพัฒนาและใช้ประโยชน์จากพรรณไม้ชนิดต่างๆ ที่มีอยู่ในป่าสะแกราช และได้พบว่า มีพรรณไม้ดอกหอมจำนวนมากขึ้นอยู่ หลายชนิดเป็นพรรณไม้ดอกหอมที่คนไทยทั่วไปรู้จักกันดี แต่มีอีกหลายชนิดที่ยังไม่เป็นที่คุ้นหูคนไทย และไม่มี การนำมาพัฒนาเพื่อการใช้ประโยชน์ เรียกได้ว่ายังมีสภาพเป็นพรรณไม้ป่า คณะผู้เขียนขอเป็นผู้แนะนำให้รู้จักพรรณไม้ดอกหอมที่มีอยู่ในป่าสะแกราช ในหนังสือเล่มนี้รวม 30 ชนิด เป็นหนังสือเล่มเล็กขนาดพกพา เหมาะที่จะติดมือท่านเป็นคู่มือเดินป่า เข้าไปศึกษา สัมผัสพรรณไม้ได้อย่างใกล้ชิด

ดร.ปิยะ เฉลิมกลิ่น
จิรพันธ์ ศรีทองกุล
อนันต์ พิริยะภัทรกิจ

สารบัญ

หน้า

คำนำ

จากผู้เขียน

บทนำ	1
การเดินทางสู่ป่าสะแกราช	3
ตารางช่วงฤดูดอกบาน	4
พรรณไม้ดอกหอม	5
ข้าวหลาม	7
ข้าวหลามดง	11
เขี้ยววงเล็ก	15
คัตเค้า	19
คำมอกน้อย	23
คำมอกหลวง	27
คุย	31
ช้างน้ำ	35
เถาวัลย์เปรียง	39
นมจัญ	43
นมพิจิตร	47
นมแมว	51
นมแมวซ้อน	55
นางแย้มป่า	59
โนรา	63
พญาสัตบรรณ	67
พะยอม	71

มะปวน.....	75
มะลิชน.....	79
มะลิสยาม.....	83
มะลิใส่ไก่.....	87
รสสุคนธ์.....	91
ลำตวน.....	95
เล็บมือนาง.....	99
สะทางเล็ก.....	103
สะแล้งหอมไ้.....	107
สายหยุด.....	111
สารภีดอกใหญ่.....	115
เลี้ยวเงินเสียง.....	119
หมักม่อ.....	123
บรรณานุกรม.....	126
ทิ้งท้าย.....	127

ไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช

บทนำ

สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช หรือที่รู้จักในนามของป่าสะแกราช จัดตั้งขึ้นเมื่อเดือนกันยายน 2510 ตามมติของรัฐมนตรีที่กำหนดให้เป็นสถานที่ได้รับความคุ้มครอง เพื่อใช้ในการศึกษาเกี่ยวกับการอยู่ร่วมกัน และการศึกษาทางด้านสภาวะแวดล้อมและเศรษฐกิจสังคม ปัจจุบันอยู่ภายใต้การดำเนินงานของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

ป่าสะแกราชตั้งอยู่บนที่ราบสูงโคราชในเขตของตำบลอุดมทรัพย์ อำเภอวังน้ำเขียว จังหวัดนครราชสีมา มีเนื้อที่ประมาณ 78.08 ตารางกิโลเมตร หรือ 48,800 ไร่ ในบริเวณที่ตั้งของสถานีมีความสูงเฉลี่ยจากระดับน้ำทะเล 380 เมตร ปัจจุบันยังคงสภาพป่าที่มีสภาพสมบูรณ์ที่สุดแห่งหนึ่ง อุดมสมบูรณ์ไปด้วยพรรณไม้และสัตว์ป่านานาชนิด จนได้รับการยอมรับจาก UNESCO ให้เป็นแหล่งสงวนชีวมณฑลแห่งหนึ่งของโลก

ป่าสะแกราชประกอบด้วยป่าไม้สำคัญ 2 ชนิด คือ ป่าเต็งรังและป่าดิบแล้ง ในฤดูหนาวอากาศหนาวเย็นแต่ความชื้นของอากาศมีน้อย ในฤดูร้อนอากาศร้อนและความชื้นในอากาศสูง ซึ่งอุณหภูมิเฉลี่ยตลอดปีประมาณ 26 องศาเซลเซียส ในเดือนมกราคมเป็นเดือนที่มีอากาศหนาวเย็นที่สุด โดยมีอุณหภูมิต่ำสุด 8 องศาเซลเซียส และในเดือนมีนาคมเป็นเดือนที่มีอากาศร้อนที่สุด โดยมีอุณหภูมิ

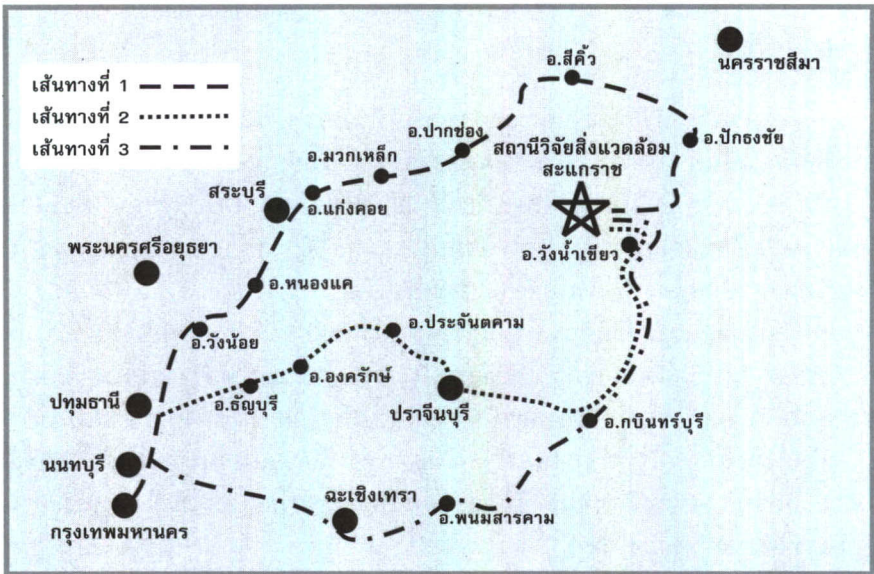

37 องค์การเซเลสตีอัส ฤดูฝนเริ่มตั้งแต่กลางเดือนพฤษภาคมถึงเดือนกันยายน ในระหว่างเดือนธันวาคม และเดือนกุมภาพันธ์ ซึ่งเป็นช่วงฤดูหนาวมักไม่ค่อยมีฝนตก

ป่าสะแกราชเปรียบเสมือนพิพิธภัณฑ์ธรรมชาติ หรือห้องสมุดกลางแจ้งให้เข้าไปศึกษาหาความรู้ ให้เข้าใจบทบาทของธรรมชาติ และเป็นสถานที่พักผ่อนทางธรรมชาติ ซึ่งส่งผลให้ผู้ที่เข้าไปสัมผัสรู้สึกทึ่งทึ่งหวงแหนและมุ่งมั่นที่จะอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติ ให้คงอยู่ตลอดไป

การเดินทางชมพรรณไม้ดอกหอมในป่าสะแกราช อยู่ในเส้นทางที่สะดวกต่อการเดินทางเข้าชมเป็นอย่างมาก อยู่ในบริเวณใกล้เคียงกับที่ทำการของสถานี ตามถนนริมเส้นทางหลักนับตั้งแต่ ประตูหน้าของสถานี ผ่านเข้ามาถึงสถานีและเลยออกไปทางด้านหลังสถานี รวมทั้งการเดินทางตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติแต่ละเส้นทางของทางสถานี

แผนที่การเดินทางสู่สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช

การเดินทางสู่ป่าสะแกราช

ป่าสะแกราชตั้งอยู่ห่างจากกรุงเทพฯ ประมาณ 300 กิโลเมตร และห่างจากตัวเมืองนครราชสีมา ประมาณ 60 กิโลเมตร ห่างจากอำเภอปักธงชัย 25 กิโลเมตร และห่างจากอำเภอวังน้ำเขียว 8 กิโลเมตร อยู่บนเส้นทางหลวงสายที่ 304 ตอนนครราชสีมา-กบินทร์บุรี

การเดินทางจากกรุงเทพฯ สู่ป่าสะแกราช สามารถไปได้ 3 เส้นทางคือ

เส้นทางที่ 1

ออกจากกรุงเทพฯ ผ่านรังสิต อำเภอวังน้อย อำเภอหนองแค จังหวัดสระบุรี อำเภอแก่งคอย อำเภอมวกเหล็ก อำเภอปากช่อง อำเภอสีคิ้ว อำเภอปักธงชัย และเข้าสู่ป่าสะแกราช ด้วยระยะทาง 263 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 2

ออกจากกรุงเทพฯ เลี้ยวขวาที่รังสิต ผ่าน อำเภอธัญบุรี อำเภอองครักษ์ จังหวัดนครนายก จังหวัดปราจีนบุรี อำเภอประจันตคาม อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอวังน้ำเขียว และเข้าสู่ป่าสะแกราช ด้วยระยะทาง 261 กิโลเมตร

เส้นทางที่ 3

ออกจากกรุงเทพฯ เลี้ยวขวาที่วงเวียนบางเขน ผ่าน เขตมีนบุรี จังหวัดฉะเชิงเทรา อำเภอพนมสารคาม อำเภอกบินทร์บุรี อำเภอวังน้ำเขียว และเข้าสู่ป่าสะแกราช ด้วยระยะทาง 235 กิโลเมตร

การติดต่อขอเข้าชม

สามารถติดต่อขอทราบข้อมูลได้โดยตรงที่สถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช หมายเลขโทรศัพท์ 044 244 474 หรือติดต่อฝ่ายประชาสัมพันธ์ วว. หมายเลขโทรศัพท์ 02 577 9000 ในวันและเวลาราชการ

ตารางช่วงฤดูดอกบาน

ฤดูดอกบานของพรรณไม้ดอกหอมแต่ละชนิดที่ขึ้นอยู่ในป่าสะแกราช จะพบหมุนเวียนกันไปตลอดปี หากมีฝนตกต้องตามฤดูกาลปกติ ไม้ดอกหอมแต่ละชนิดก็จะผลิดอกบาน อดดมส่งกลิ่นหอมให้เยี่ยมชมในช่วงเดียวกันของแต่ละปี ผู้ที่เข้าไปเดินป่าศึกษาธรรมชาติ จึงสามารถกำหนดช่วงเวลาเดินป่าให้สัมพันธ์กับฤดูดอกบานของไม้ดอกหอมแต่ละชนิด ได้ดังตาราง

พรรณไม้ดอกหอม	ฤดูดอกบานในช่วงเดือนที่											
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
ข้าวหลาม					✓	✓	✓	✓				
ข้าวหลามดง				✓	✓	✓	✓					
เขี้ยววงเล็ก						✓	✓	✓				
คัตเค้า	✓	✓										✓
คำมอกน้อย			✓	✓								
คำมอกหลวง			✓	✓								
คุย									✓	✓		
ช่างน้าว	✓	✓	✓	✓								
เถาววัลย์เปรียง	✓	✓									✓	✓
นมงั่ว	✓	✓	✓									
นมพิจิตร							✓	✓	✓	✓		
นมแมว	✓	✓	✓	✓								
นมแมวซ้อน		✓	✓	✓	✓							
นางแย้มป่า	✓	✓									✓	✓
โนรา	✓	✓										✓
พญาสัตบรรณ										✓	✓	
พะยอม	✓	✓										✓
มะปวน			✓	✓								
มะลิชน				✓	✓	✓						
มะลิสยาม	✓										✓	✓
มะลิไส้ไก่	✓	✓										✓
รสสุคนธ์				✓	✓	✓	✓	✓				
ลำดวน	✓	✓	✓									
เล็บมือนาง			✓	✓	✓	✓						
สะตางเล็ก				✓								
สะแล่งหอมไก่	✓	✓	✓									
สายหยุด						✓	✓	✓	✓			
สารภีดอกใหญ่		✓	✓									
เสี้ยวเงินเสี้ยว				✓	✓	✓	✓	✓				
หมักม้อ	✓	✓										✓

พรรณไม้ดอกหอม

พรรณไม้ดอกหอมในป่าสะแกราชในหนังสือเล่มนี้จะกล่าวถึง 30 ชนิดซึ่งเป็นข้อมูลเฉพาะที่กล่าวถึงชื่อวิทยาศาสตร์ ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช ชื่ออื่นๆ ที่เรียกกันในท้องถิ่นต่างๆ ทั่วประเทศ วงศ์ ลักษณะพรรณไม้ ลักษณะถิ่นที่อยู่ การกระจายพันธุ์ ถูดูดอกบาน ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม รวมทั้งข้อมูลทั่วไปของพืชนี้ และการใช้ประโยชน์

ในแต่ละชนิดของไม้ดอกหอมจะมีรูปภาพของดอก ผล หรือต้นกล้า ซึ่งจะช่วยให้ผู้อ่านได้เข้าใจลักษณะต่างๆ ของพรรณไม้ดอกหอมแต่ละชนิดได้ดีขึ้น เนื่องจากในการเข้าไปเดินชมบางครั้งจะไม่ตรงกับช่วงฤดูดอกบาน ดังนั้นท่านจึงสามารถสังเกตลักษณะของใบ ทรงต้น ผลอ่อน และผลแก่ ซึ่งมีรายละเอียดอยู่ในคำบรรยายและเห็นลักษณะได้ตามรูปภาพ

การศึกษารายละเอียดไม้ดอกหอมแต่ละชนิดจะอยู่ในรายชื่อที่เรียงลำดับตามตัวอักษรภาษาไทย ซึ่งท่านสามารถพกพาคู่มือเล่มนี้เข้าไปศึกษาในช่วงการเดินป่า แล้วจะได้ความรู้ ความเข้าใจ ในธรรมชาติของพรรณไม้แต่ละชนิดที่ขึ้นอยู่ในถิ่นกำเนิดเดิม และมีการอนุรักษ์ไว้ในสภาพธรรมชาติได้เป็นอย่างดี

- ① ต้นข้าวทลาม
- ② ดอกข้าวทลามเริ่มแย้ม
- ③ ดอกข้าวทลามเริ่มโรย

ข้าวทลาม

ข้าวหลาม

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Goniothalamus marcanii* Craib

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : ข้าวหลาม

ชื่ออื่น : ข้าวหมาก

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-2 เมตร ไม้ค่อยๆ แตกกิ่ง เปลือกสีน้ำตาลเข้มหรือดำ กิ่งอ่อนมีขนสีน้ำตาล มีใบเดี่ยวเรียงสลับในระนาบเดียวกัน รูปขอบขนาน ยาว 10-15 เซนติเมตร ปลายใบเป็นติ่งแหลม ออกดอกเดี่ยวที่ซอกใบ ดอกดก ออกทยอยกันเกือบทุกซอกใบ กลีบดอก 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น กลีบขนาดดอกอ่อนสีเขียว เมื่อบานแล้วเปลี่ยนเป็นสีขาวนวล กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่ ยาว 2-2.5 เซนติเมตร กลีบดอกชั้นในประกบกันเป็นแท่งสามเหลี่ยม ยาว 5-8 มิลลิเมตร ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5-2 เซนติเมตร ผลกลุ่ม มีผลย่อย 8-15 ผล รูปรี ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีแดงเข้ม มี 1 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบชื้นบริเวณที่ค่อนข้างโล่ง มีแสงส่องรำไร หรือป่าดิบแล้ง ต้องการปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝนค่อนข้างมาก แต่ก็สามารถทนทานอยู่ได้ในช่วงฤดูแล้งที่ยาวนาน จัดเป็นพืชพื้นล่างที่ไม่ต้องการแสงมากนัก

การกระจายพันธุ์ :

เมื่อผลแก่มีเปลือกผลสีแดงเข้ม หรือเหลืองอมส้ม เนื้อผลมีรสหวานและมีเมือกสีนํ้าขุ่นเมล็ด จึงกระจายพันธุ์โดยพวกนกตัวเล็กๆ ได้ดี เมล็ดมีเปอร์เซ็นต์การงอกสูง พบขึ้นกระจายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลางและภาคตะวันออก ในระดับความสูงตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเล ขึ้นไปจนถึงระดับความสูง 350 เมตร จังหวัดที่พบได้มาก ได้แก่ จันทบุรี ฉะเชิงเทรา อุบลราชธานี หนองคาย

ฤดูดอกบาน : เดือนพฤษภาคม-สิงหาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : จะหอมแรงเมื่อดอกบานใกล้จะโรย โดยเฉพาะในช่วงใกล้พลบค่ำ ไปจนถึงเช้าวันรุ่งขึ้น

ข้อมูลทั่วไป

ที่มาของชื่อข้าวหลาม มาจากกลิ่นไฟไหม้เปลือกลำต้น จะมีกลิ่นหอมเหมือนข้าวหลามสุกใหม่ๆ ในครั้งแรกอาจจะเกิดจากความบังเอิญที่มีการถากถางป่าแล้วสูมไฟเผาจนได้กลิ่นนี้ แล้วเรียกเป็นชื่อต้นไม้กันต่อๆ มา ส่วนชื่อข้าวหลาม เนื่องจากเมื่อดอกบานใกล้จะโรยจะมีกลิ่นเปรี้ยวๆ คล้ายกลิ่นข้าวหลาม

การสำรวจพรรณไม้ในทางพฤกษศาสตร์ มีการค้นพบแล้วเก็บตัวอย่างเป็นครั้งแรกในประเทศไทยโดยมาร์แคน แล้วตีพิมพ์การจำแนกในปี พ.ศ. 2465 เก็บจากป่าในเขตอำเภอสรีราชา จังหวัดชลบุรี ในระดับความสูงประมาณ 50 เมตร จึงถือได้ว่าป่าศรีราชาเป็นแหล่งต้นแบบ (Type locality) ของข้าวหลาม ต่อมา มีการสำรวจพบที่มีการกระจายพันธุ์ทั่วไปในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จากการที่ข้าวหลามมีลำต้นขนาดเล็กและเป็นพืชชั้นล่างที่ไม่ต้องการแสงมากนัก แต่ต้องการความชื้นสูง เมื่อมีการตัดฟันต้นไม้ใหญ่ที่ให้ร่มเงาออกไปหรือมีการหักล้างถางพง เปลี่ยนแปลงสภาพนิเวศวิทยาของป่า กลายเป็นป่าโปร่งทุ่งหญ้าและมีความแห้งแล้ง ทำให้ต้นข้าวหลามที่มีอยู่ตามธรรมชาติค่อยๆ ลดจำนวนลงและตายไปในที่สุด ประกอบกับมีการกล่าวอ้างหรือมีความเชื่อเกี่ยวกับคุณสมบัตินิเวศสมุนไพร จึงมีการตัดต้นมาใช้เป็นยาสมุนไพร หรือชุดล้อมต้นในป่ามาขายเป็นพืชสมุนไพร จนกระทั่งต้นข้าวหลามสูญพันธุ์ไปจากถิ่นกำเนิดเดิมตามธรรมชาติในหลายพื้นที่ เมื่อตรวจสอบจากข้อมูลการเก็บตัวอย่างของนักสำรวจพรรณไม้ในรุ่นเก่าๆ ที่ได้มีการบันทึกข้อมูลไว้

ถ้าท่านอยากเห็นต้นข้าวหลามที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งหลังสถานีวิจัย ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติในเส้นทางไปเขื่อนหรือเลยเขื่อนขึ้นไป สำหรับท่านที่ต้องการจะปลูกต้นข้าวหลาม ไม่จำเป็นที่จะต้องมาขุดต้นกล้าในป่าไปปลูก เนื่องจากการเพาะกล้ากระทำได้โดยง่ายเพียงเก็บเมล็ดแก่มาเพาะในช่วงเวลา 2-3 เดือน เมล็ดก็จะงอกเป็นต้นกล้าเล็กๆ จากนั้นย้ายนำลงปลูกในกระถางขนาด 12-14 นิ้ว สามารถบำรุงรักษาและใช้ประดับ

ได้นานหลายปี เนื่องจากเป็นต้นไม้ขนาดเล็กและเจริญเติบโตค่อนข้างช้า แต่สามารถบำรุงดูแลรักษาให้ออกดอกในกระถางได้

จากการดำเนินงานวิจัยในโครงการขยายพันธุ์และอนุรักษ์ไม้ดอกหอมพื้นเมืองในประเทศไทยของสถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย ได้ศึกษาข้อมูลวงจรชีวิตของข้าวหลาม ทราบข้อมูลของถิ่นกำเนิด การกระจายพันธุ์ ทราบว่าออกดอกเมื่อไร ผลแก่เมื่อไร และเมื่อเปรียบเทียบกับวิธีการขยายพันธุ์แบบต่างๆ แล้วได้ข้อมูลของวิธีการขยายพันธุ์ต้นข้าวหลามที่เหมาะสม เป็นวิธีที่ง่าย ๆ สะดวก ก็คือ การเพาะเมล็ด แต่ปัญหาที่เกิดขึ้น คือ เมื่อผลแก่มีสีแดงและมีกลิ่นมากินหมด จึงหาเก็บเมล็ดแก่ไม่ได้

แนวทางแก้ไข คือ ท่อผลด้วยถุงกระดาษตั้งแต่ผลเริ่มใหญ่เต็มที่ นกก็ไม่มากิน แล้วเก็บผลแก่นำไปเพาะได้ทั้งหมด เมล็ดมีความงอกได้ดี แต่หากมาเก็บผลช้า ผลก็จะร่วงอยู่ในถุง แล้วเปลือกผลก็จะค่อยๆ แห้ง และเมื่อปล่อยให้วันนานๆ แล้วความงอกก็ค่อยๆ ลดลงๆ จึงมีผู้ดัดแปลงวิธีการห่อให้มองเห็นสีของผลได้ตลอดเวลาว่าแก่เมื่อไร จะเก็บตรงเวลาพอดี ด้วยการใช้ถุงที่เป็นตาข่ายไนล่อนถี่ๆ ป้องกันนกกินเมล็ดได้ แต่การใช้ถุงพลาสติกใสมาห่อ พบว่าจะทำให้เกิดอับชื้น ผลเน่าและร่วงเสียหาย

เมื่อมีการบอกกล่าวถึงวิธีการเก็บผลแก่ แล้วเพาะเมล็ดเป็นต้นข้าวหลามกันมากขึ้น นำมาจำหน่ายกันในราคาถูก จึงไม่จำเป็นต้องไปซูดมาจากป่าอีกต่อไป

การใช้ประโยชน์

มีการนำมาปลูกเป็นไม้ประดับ มีทั้งที่ปลูกเป็นไม้กระถางและปลูกกลางแจ้ง ในที่ร่มรำไร ในด้านของการใช้ประโยชน์เป็นสมุนไพร มีงานวิจัยทางด้านสมุนไพรที่พบว่าสามารถหยุดการเจริญของมะเร็งในระดับหลอดทดลองได้แล้ว

- ❶ ต้นกล้าข้าวหลามดง
- ❷ ดอกข้าวหลามดง
- ❸ ผลข้าวหลามดง

ข้าวหลามดง

ข้าวหลามดง

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Goniothalamus laoticus* (Finet & Gagnep) Ban

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : ข้าวหลามดง

ชื่ออื่น : เมต้อควะ (กะเหรี่ยง-แม่ฮ่องสอน)

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 3-7 เมตร แตกกิ่งไม่มากนัก แต่หากขึ้นอยู่ในที่โล่งแจ้ง จะแตกกิ่งจำนวนมาก มีทรงพุ่มกลมแน่นทึบ เปลือกลำต้นและกิ่งสีน้ำตาลเข้มหรือดำ ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนาน ยาว 10-16 เซนติเมตร เนื้อใบหนา ผิวใบเรียบเป็นมันทั้งสองด้าน ออกดอกเดี่ยวหรือเป็นกระจุกตามลำต้นหรือกิ่ง กลีบดอก 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น กลีบหนา ดอกอ่อนสีเขียวเมื่อบานแล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลือง หรือชมพู กลีบดอกชั้นนอกรูปไข่ ยาว 4-5 เซนติเมตร กลีบดอกชั้นในประกบกันเป็นแท่งสามเหลี่ยม ยาว 1 เซนติเมตร ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-3.5 เซนติเมตร ผลกลุ่ม มีผลย่อย 6-12 ผล รูปทรงกระบอก ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีเขียวอมเหลือง มี 1-4 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ หรือป่าดิบเขา ต้องการปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝนค่อนข้างมาก แต่ดินต้องมีการระบายน้ำดี จัดเป็นพืชที่ต้องการแสงมาก

การกระจายพันธุ์ :

เมื่อผลแก่มีสีเขียวอมเหลือง เปลือกผลหนา ซึ่งพบว่าสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมพวกกระแต กระตัก ชอบกัดกินเปลือกและปล่อยเมล็ดที่มีเมือกสีหนุ่มให้หล่นอยู่ใต้ต้น เมล็ดจึงกระจายอยู่เฉพาะใกล้ต้นแม่พันธุ์ เมล็ดสูญเสียความงอกได้เร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมล็ดที่หล่นอยู่ในที่มีแสงแดดส่องถึง จะมีเปอร์เซ็นต์การงอกต่ำมาก

พบขึ้นกระจายในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง และภาคตะวันออก ในระดับความสูงตั้งแต่ 200 เมตร ในป่าเบญจพรรณของภาคกลาง ไปจนถึงระดับความสูง 1,100 เมตร ของป่าดิบเขาในภาคเหนือ จังหวัดที่พบมากได้แก่ นครราชสีมา นครนายก ปราจีนบุรี แม่ฮ่องสอน พิจิตร โลก สกลนคร ฯลฯ

ฤดูดอกบาน : เดือนเมษายน-กรกฎาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ป้ายถึงกลางคืน

ข้อมูลทั่วไป

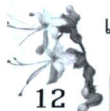
ที่มาของชื่อข้าวหลามดง เนื่องจากเมื่อนำเปลือกลำต้นมาเผาไฟ จะมีกลิ่นหอมเหมือนข้าวหลาม และเนื่องจากเป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามดง ตามป่า จึงเรียกกันว่า ข้าวหลามดง เพื่อแยกออกมาให้เรียกแตกต่างจากต้นข้าวหลาม

ข้าวหลามดงที่ขึ้นอยู่ในป่าเบญจพรรณหรือในป่าดิบแล้งที่ค่อนข้างโปร่ง จะได้รับแสงแดดมากเต็มที่ แดกกิ่งจำนวนมาก มีทรงพุ่มแน่น เป็นรูปกลมหรือรูปสามเหลี่ยม มีใบหนา แข็ง สีเขียวเข้มเป็นมันและออกดอกได้ดกมากกว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้งที่ค่อนข้างแน่นทึบ มีแสงน้อย แดกกิ่งน้อย ทรงพุ่มโปร่งไม่ค่อยออกดอกและไม่ค่อยติดผล

ถ้าท่านอยากเห็นต้นข้าวหลามดงที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ขึ้นกระจายอยู่ห่างๆ บางต้นอยู่ริมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ซึ่งสามารถเฝ้าศึกษาการออกดอก ติดผลได้โดยง่าย

การใช้ประโยชน์

การใช้เป็นไม้ประดับ จะพบว่าในปัจจุบันมีการลักลอบขุดต้นข้าวหลามดงขนาดใหญ่จากพื้นที่ป่าหลายแห่งของประเทศ แต่ละต้นมีดอกและติดผลแล้วนำมาจำหน่ายในตลาดจตุจักรและตลาดต้นไม้ชุดล้อมอีกหลายแห่ง โดยจะพบว่าแต่ละต้นค่อนข้างจะบอบช้ำ ทрудโทรม มาจากการลักลอบขุดล้อมและการขนส่งที่ไม่ทะนุถนอมอย่างดีพอ หลังจากมีการซื้อและนำไปปลูกได้ไม่นานเท่าไรนักต้นข้าวหลามดงขนาดใหญ่เหล่านั้นก็จะตาย นับเป็นการสูญเสียเป็นอย่างมาก เริ่มตั้งแต่สูญเสียต้นพ่อแม่พันธุ์ในป่า เป็นการตัดโอกาสในการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ และยังเสียเงิน เสียเวลาในการขุด ขน ปลูก แล้วก็ตาย

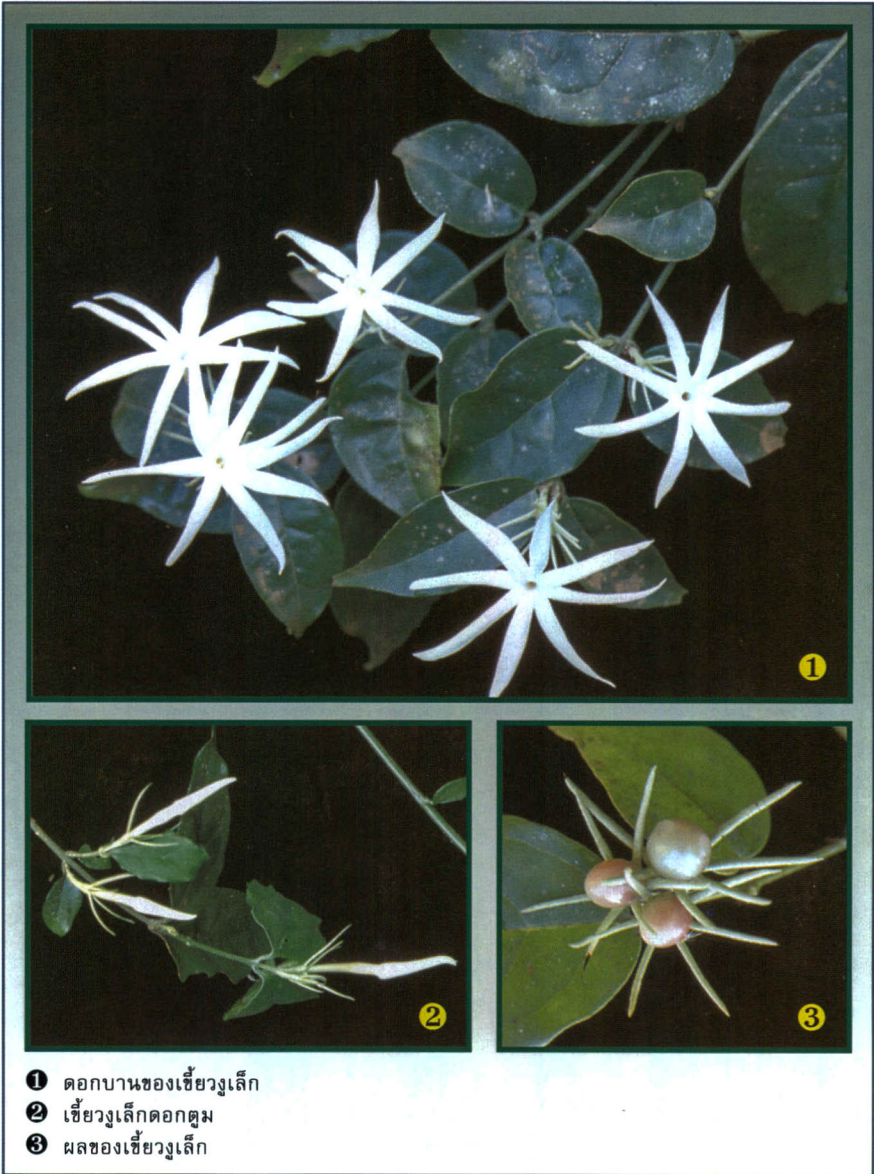

วิธีการที่ถูกต้อง เหมาะสม ประหยัดค่าใช้จ่าย และกระทบกระเทือนต่อสภาพนิเวศวิทยาของแหล่งกำเนิดข้าวหลามดงน้อยที่สุด ก็คือ การเก็บเมล็ดแก่มาเพาะและปลูกเลี้ยง ซึ่งสามารถกระทำได้ในปริมาณมาก แต่ละต้นมีความสม่ำเสมอ ที่พิเศษ ก็คือ สามารถควบคุมหรือฝึก (train) แต่ละต้นให้มีจำนวนกิ่งและมีรูปทรงได้ตามที่ต้องการ หรือหากท่านไปพบว่าต้นหนึ่งต้นใดมีลักษณะพิเศษดีเด่นตามที่ท่านต้องการเช่น ลำต้นกลมตรง ทรงพุ่มแน่นทึบ ดอกดก ดอกใหญ่ ออกดอกบ่อย สม่าเสมอ สีสวย กลิ่นหอมแรง ติดผลได้ดี ท่านก็สามารถจะขยายพันธุ์ต้นดังกล่าวได้มากเป็นพิเศษ ตามที่ท่านต้องการโดยให้กระทบกระเทือนต้นแม่พันธุ์น้อยที่สุด เพียงแต่ท่านตัดกิ่งเล็กๆ ที่บริเวณปลายยอดเพียง 1-2 กิ่ง แล้วนำมาเสียบกับต้นต่อที่ท่านมีอยู่ เมื่อยอดพันธุ์ดีเจริญเติบโตมากขึ้น ท่านก็สามารถขยายพันธุ์จากกิ่งยอดพันธุ์นี้ได้ ในจำนวนที่ไม่จำกัด โดยไม่จำเป็นต้องไปขุดหรือตัดต้นแม่พันธุ์เดิมในป่าออกมา

วิธีการปลูกลงแปลง ตัดแต่งและบำรุงรักษาในแปลงจนกระทั่งได้รูปทรงและมีขนาดตามที่ต้องการ แล้วจึงขุดล้อมนำมาจำหน่าย เพื่อปลูกประดับตามบ้าน สำนักงานหรือสวนสาธารณะ ที่ต้องการให้มีต้นขนาดใหญ่อย่างรวดเร็ว หรือต้องการให้ออกดอกเพื่อความสวยงาม นับว่าเป็นวิธีการที่ถูกต้องและเหมาะสมที่สุดในยุคปัจจุบัน เพราะเป็นการสร้างงานให้กับคนในวงการธุรกิจไม้ดอกไม้ประดับได้เป็นจำนวนมาก มีกระแสเงินหมุนเวียนนับตั้งแต่ผู้ปลูกเลี้ยง คนรับจ้างขุดล้อม ผู้รับจ้างขนส่ง นักจัดสวน แม้กระทั่งคนงานดูแลสวน ยิ่งนับวันก็จะมีสวนสวยที่มีพรรณไม้หลายชนิดรวมทั้งข้าวหลามดงเป็นไม้ประดับอยู่ในพื้นที่ต่างๆ ของประเทศให้ได้ชมกันมากขึ้น

สำหรับการใช้ประโยชน์ทางด้านพืชสมุนไพร เป็นการใช้ส่วนของโคนต้นและลำต้น มีหมอยาหลายรายในภาคตะวันออกเฉียงเหนือใช้เป็นยาร่วมกับสมุนไพรอื่นๆ ใช้รักษาโรคได้หลายขนาน บางตำรับของสมุนไพรพื้นบ้านอีสานใช้ร่วมกับแก่นส้านดินแซในน้ำต้ม แก้วข้างเด็ก

เข็มวงเล็ก

เขี้ยววงเล็ก

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Jasminum nervosum* Lour.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : มะลิเขี้ยววง

ชื่ออื่น : เขี้ยววง มะลีย่าน ลีย่าน มะลิติน มะลิไล่ไก่ แล้วดวง

วงศ์ : มะลิ (Family OLEACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้เถาขนาดเล็ก เลื้อยได้ไกล 2-4 เมตร แตกกิ่งน้อย กิ่งยอดมีขนาดเล็ก สีเขียว มีขนอ่อนนุ่มปกคลุม กิ่งแก่เรียบ สีน้ำตาลปนเทา ใบเดี่ยวออกตรงข้าม เป็นคู่ รูปไข่ ยาว 5-7 เซนติเมตร เนื้อใบบางเป็นแผ่นเหนียว ขอบใบเรียบ เส้นแขนงใบ 1-2 คู่แรกเด่นชัดมาก ดอกออกเป็นช่อที่ซอกใบ 1-3 ดอก สีขาว ดอกทยอยบาน มี 7-8 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3 เซนติเมตร มีผลเดี่ยวหรืออยู่ติดกันเป็นคู่ รูปกลมรี ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีน้ำตาลเข้ม มี 1 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นอยู่ในที่ร่มรำไร แล้วช่ยอดออกไปรับแสง ในป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณ ต้องการปริมาณน้ำฝนมากในช่วงฤดูฝน แต่ดินต้องระบายน้ำดี

การกระจายพันธุ์ :

พบขึ้นกระจายทั่วประเทศ ส่วนใหญ่อยู่ในระดับความสูงตั้งแต่ 300 เมตร จนถึง 800 เมตร แต่ในอุทยานแห่งชาติดอยภูคา จังหวัดน่าน พบว่ามีขึ้นกระจายได้สูงถึง 1,300 เมตร หากอากาศเย็นจะติดผลได้ดี หนึ่งดอกอาจติดผล 1-4 ผล ผลแก่มีเปลือกหุ้ม รสหวานเล็กน้อย เป็นอาหารของพวกนกตัวเล็กๆ จึงมีโอกาสดูกระจายพันธุ์ได้ดี แต่จะขึ้นเป็นต้นโตงอกงามเพียงโตขึ้นอยู่กับแสงที่ส่องลงมาถึงพื้น และมีความชื้นสูง เนื่องจากมะลิเขี้ยววงเล็กมีต้นขนาดเล็ก มียอดเลื้อยพันลำๆ ไม่สามารถเลื้อยพันขึ้นไปรับแสงบนยอดต้นไม้ใหญ่ได้ หลายครั้งจึงพบว่าต้นกล้าของมะลิเขี้ยววงเล็กเหี่ยวเฉาและตายอยู่ภายใต้ร่มเงาของต้นไม้ใหญ่ในช่วงฤดูแล้ง

ฤดูดอกบาน : เดือนมิถุนายน-สิงหาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ช่วงพลบค่ำจนกระทั่งช่วงสายของวันรุ่งขึ้น

ข้อมูลทั่วไป

หากท่านชอบการเดินทาง และมีโอกาสท่องเที่ยวไปตามอุทยานแห่งชาติต่างๆ นับตั้งแต่เหนือสุดจนถึงใต้สุด ได้แก่ อุทยานแห่งชาติดอยผ้าห่มปก ดอยสุเทพ ภูหินร่องกล้า ดอยภูคา ภูกระดึง เขาใหญ่ เขาคิชฌกูฏ แก่งกระจาน เรื่อยไปจนถึงเกาะตะรุเตา ท่านจะได้พบกับมะลิเขี้ยววงเล็กเป็นต้นเล็กๆ เลื้อยพันกิ่งไม้หรือต้นไม้อื่นๆ ออกดอกสีขาวโพลน ดอกมีขนาดค่อนข้างใหญ่เมื่อเทียบกับขนาดของลำต้น และมีขนาดใหญ่กว่ามะลิพื้นเมืองของไทยอีกหลายชนิด มีกลีบดอกเรียวยาวแหลม 7-8 กลีบ เมื่อบานมีขนาดเส้นผ่านศูนย์กลางของดอกประมาณ 3 เซนติเมตร ลักษณะเด่นที่เห็นได้ชัดเจน คือ ใบมีเส้นแขนงใบเด่นชัด 1 คู่ อยู่ใกล้โคนใบเป็นร่องลึกด้านบนใบและเป็นสันนูนที่ด้านล่างของใบ มีกลิ่นเสียวยามาก ซึ่งใช้เป็นข้อจำแนกออกจากมะลิชนิดอื่นๆ เนื่องจากมะลิเขี้ยววงเล็กมีขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ และมีฤดูออกดอกใกล้เคียงกับมะลิอื่นๆ หลายชนิด

สำหรับช่วงฤดูการออกดอกในแต่ละอุทยานที่อยู่ในแต่ละภาคของประเทศไทย สภาพภูมิประเทศแตกต่างกัน มีช่วงฤดูฝนแตกต่างกัน ทำให้มะลิเขี้ยววงเล็กมีฤดูกาลออกดอกที่แตกต่างกันออกไป ดังเช่นที่อุทยานแห่งชาติภูกระดึงจะมีช่วงดอกบานในเดือนสิงหาคม ส่วนอุทยานแห่งชาติแก่งกระจานจะมีช่วงดอกบานในเดือนมิถุนายนหลังจากดอกบานได้ประมาณ 5 เดือน ผลก็เริ่มแก่

ท่านที่ต้องการปลูกมะลิเขี้ยววงเล็กสามารถขยายพันธุ์ได้โดยวิธีเพาะเมล็ดและปักชำกิ่ง โดยเก็บผลแก่สีน้ำตาลเข้มนำมาล้างเปลือกออก เพาะเมล็ดในถุงเพาะชำประมาณ 1 เดือน จะเริ่มงอก พอมีอายุได้ 4-5 เดือน ต้นยาว 10-15 เซนติเมตร ก็นำลงปลูกในกระถางหรือในแปลงก็ได้ เมื่อยอดยาวเลื้อยขึ้นมาควรทำค้ำให้เลื้อยพันสูง 1-1.50 เมตร จึงจะออกดอกได้ดี แต่หากไม่มีค้ำปล่อยให้เลื้อยยาวไปตามพื้นดินจะไม่ยอมออกดอก การปักชำกิ่งจะช่วย่นระยะเวลาให้ออกดอกได้เร็วขึ้น ควรจับยอดพันกับค้ำหากยอดเลื้อยออกมายาวเกะกะ ท่านจะพบว่ามะลิเขี้ยววงเล็กมีลักษณะของต้นและดอกคล้ายคลึงกับมะลิวัลย์หรือที่คนในภาคเหนือปลูกให้เลื้อยไต่รั้วข้างบ้านแล้วเก็บยอดเป็นผักจิ้มที่เรียกกันว่าผักแล้ว แต่ต่างกันที่เส้นแขนงของใบ โดยที่มะลิเขี้ยววงเล็กมีเส้นแขนงใบคู่แรก

เด่นชัดมากกว่าผู้อื่นๆ ด้านบนของใบมองเห็นเป็นร่องลึก ส่วนมะลิวัลย์มีเส้นแขนงใบเด่นชัดเท่าๆ กัน 4-5 คู่ เมื่อมองด้านบนของใบ ก็จะมองเห็นเป็นร่องตื้นๆ เท่าๆ กัน

อนาคตของมะลิเขียวเล็กจึงมีโอกาที่จะได้รับการพัฒนาพันธุ์ แล้วปลูกเป็นไม้ดอกกระถาง เนื่องจากมีต้นเล็กและออกดอกได้ง่าย ส่วนการขยายพันธุ์ที่เหมาะสมก็ควรใช้วิธีการปักชำ จะออกดอกได้เร็วกว่าการเพาะเมล็ด โดยปักชำ 1 กิ่ง หรือ 2-3 กิ่งต่อกระถางก็ได้ จะแตกยอดได้มากกว่าต้นที่ปลูกจากการเพาะเมล็ด

ถ้าท่านอยากเห็นต้นเขียวเล็กที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานีในเส้นทางเลยเขื่อนขึ้นไป เป็นต้นที่เลื้อยพันอยู่กับต้นไม้เล็กๆ มีแสงแดดส่องรำไร บางต้นก็เลื้อยทอดยอดไปตามพื้นดินข้อสำคัญ คือ ต้องไปให้ตรงกับช่วงเวลาการออกดอกในป่าสะแกราช คือ ในเดือนสิงหาคม แต่หากท่านไปในเดือนมิถุนายนหรือเดือนกรกฎาคม ท่านก็จะพบกับดอกตูม เป็นตุ่มรีๆ เล็กๆ สีม่วงอ่อนปนขาว มีกลีบเลี้ยงเป็นซี่แหลมๆ อยู่เป็นวงล้อมรอบดอกตูม เมื่อดอกเจริญเต็มที่แล้ว กลีบดอกก็ค่อยๆ เริ่มคลี่บานในช่วงเย็น และเริ่มส่งกลิ่นหอม กลีบดอกบานออกมากชิ้นรับน้ำค้างในเวลากลางคืนแล้วบานเต็มที่ในช่วงเช้าที่เริ่มมีแสงแดดอ่อนๆ พอถึงช่วงบ่ายอากาศแห้ง มีแสงแดดรุนแรง แผดเผา น้ำค้างที่เคยเกาะอยู่ตามกลีบดอกและในหลอดโคนกลีบดอกไปจนหมดสิ้น กลีบดอกก็เริ่มเหี่ยวเฉา ปลายกลีบดอกอ่อนห้อยลง จนกระทั่งถึงช่วงเย็น กลีบดอกเริ่มมีสีซีดลง กลีบโรยห้อยลู่ ในวันถัดมากลีบดอกก็เปลี่ยนเป็นสีน้ำตาล หรือสีฟางข้าว และมีกลิ่นเหมือนกลิ่นฟางแห้ง

ช่วงการบานของดอก ตั้งแต่เริ่มแย้ม บานเต็มที่ แล้วโรยร่วงสู่โคนต้นมีระยะเวลาเพียง 2 วัน ซึ่งถือว่าสั้นมาก แต่ก็มีดอกอื่นทยอยบานตลอดช่วงฤดูดอก

การใช้ประโยชน์

นำมาปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับในกระถาง หรือปลูกให้เลื้อยไต่ซุ้ม ใต้รั้ว มีการใช้ประโยชน์เป็นพืชสมุนไพร โดยใช้ดอกผสมเข้ายาบำรุงหัวใจ

- ❶ ทรงต้นโดยรวมของคัดเค้า
- ❷ ดอกคัดเค้า
- ❸ ผลคัดเค้า

คัดเค้า

คัตเค้า

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Oxyceros horridus* Lour.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : คัตเค้าเครือ

ชื่ออื่น : คัตเค้าเครือ เค็ดเค้า

วงศ์ : เช็ม (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย เลื้อยได้ไกล 6-8 เมตร เปลือกลำต้นสีน้ำตาลเข้ม กิ่งอ่อนเป็นรูปสี่เหลี่ยม เนื้อไม้เหนียวมาก ตามลำต้นและกิ่งก้านมีหนามแหลมยาว 1 เซนติเมตร หนามโค้งเป็นคู่อยู่ที่โคนใบ ใบออกตรงข้ามเป็นคู่ รูปขอบขนาน ยาว 6-10 เซนติเมตร เนื้อใบบาง เป็นมันทั้งสองด้าน ดอกช่อสีขาว ออกเป็นกระจุกตามซอกใบใกล้ปลายกิ่ง มีดอกย่อย 10-25 ดอก บานพร้อมกันทั้งช่อ มีกลีบดอก 5 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลางของดอก 1.5-2 เซนติเมตร ดอกบานประมาณ 1 สัปดาห์ เมื่อใกล้โรยเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อน มีผลกลุ่ม แต่ละผลขนาด 1 เซนติเมตร เมื่อแก่มีสีดำ

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ และตามป่าละเมาะทั่วประเทศ ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลขึ้นไปจนถึงระดับ 500 เมตร พบได้ตามริมลำธาร รวมทั้งบริเวณน้ำหลากหรือท่วมขังในช่วงสั้นๆ ขึ้นได้ในดินทุกประเภท ไม่ว่าจะเป็นดินร่วน ดินทรายหรือดินเหนียว คัตเค้าแต่ละต้นจะเลื้อยพันขึ้นไปบนต้นไม้อื่น แต่เมื่อขึ้นห่างจากต้นอื่นจะตั้งต้นเป็นพุ่ม มีลำต้นแข็งแรง

การกระจายพันธุ์ :

เป็นต้นไม้ที่ติดผลจำนวนมาก แต่ละผลมีหลายเมล็ด จึงกระจายพันธุ์ได้ดี ถึงแม้ว่าจะไม่มีสัตว์ชนิดใดช่วยกระจายพันธุ์ แต่เมื่อผลแก่และร่วงลงสู่พื้นดินแล้ว ก็จะไปไหลไปกับน้ำฝนหรือลอยไปตามน้ำและไปขึ้นในที่อื่นๆ จึงพบต้นคัตเค้าขึ้นอยู่ตามที่ราบลุ่มทั่วไป

ฤดูดอกบาน : เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมตลอดวันและหอมแรงช่วงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

คัตเค้าเป็นพรรณไม้พื้นเมือง ขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ โดยเฉพาะในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณและตามป่าสะเมาะ คนไทยรู้จักคัตเค้ามาเป็นเวลานานมาก เนื่องจากมีดอกดก ดอกเป็นช่อใหญ่ แต่ละช่อมีขนาดตั้งแต่ 4 เซนติเมตร ถึง 10 เซนติเมตร เมื่อเริ่มบานมีสีขาวบริสุทธิ์และมีกลิ่นหอมแรง ภายในช่อจะมีดอกย่อยจำนวนมาก ทยอยบานไปเรื่อยๆ จึงส่งกลิ่นหอมโชยออกมาได้ตลอดช่วงฤดูดอกบาน เป็นกลิ่นที่ประทับใจผู้ที่ได้เข้าไปสัมผัส เข้าไปใกล้ชิด ได้สูดดมกลิ่นของคัตเค้าที่หอมเย็นละเมียดละไมนี้ แล้วบันทึกความซาบซึ้งลงในบทกลอนอันไพเราะ โดยจะพบได้จากวรรณคดีไทยหลายเรื่อง ตั้งแต่สมัยอยุธยาเรื่อยมาจนถึงสมัยรัตนโกสินทร์

ดังเช่นตอนหนึ่งในเรื่องพระอภัยมณี บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ตามบทกลอนที่ว่า

“ทั้งคัตเค้ากฤษณาจำปาดง มหาหงส์ทางนกยูงฟุ้งซจร”

คนไทยจำนวนมากที่หลงใหลในกลิ่นของคัตเค้าที่ขึ้นอยู่ตามป่า จึงได้นำมาปลูกเลี้ยงเป็นไม้ดอกหอมจะพบได้จากตามวัด วัง โรงเรียน รวมทั้งตามบ้านเรือน

สำหรับการปลูกเลี้ยงคัตเค้าสามารถกระทำได้อย่างง่ายดาย เนื่องจากคัตเค้าเป็นพืชพื้นเมือง ทนทาน เพียงแต่นำเมล็ดแก่ที่มีสีดามาเพาะในเวลาเพียง 2 เดือนก็จะงอกเป็นต้นกล้าเล็กๆ สามารถนำลงชำในถุงเพาะชำหรือในกระถางได้

ในเรื่องเทคนิคการปลูกคัตเค้าก็มีอยู่ว่า ต้องทำซุ้มให้เลื้อยหรือจะปลูกเป็นแนวรั้วแล้วตัดแต่งให้สวยงาม ซึ่งถือได้ว่าเป็นรั้วสีเขียวที่มีชีวิต มีความทนทานมาก ปลูกเพียงครั้งเดียวอยู่ได้หลายสิบปี และยังเป็นรั้วที่เหนียวแน่น อันเนื่องมาจากมีหนามแข็งและแหลมโค้งเข้าหาโคนกิ่ง ยิ่งต้นหรือดิ่งแรงมากเท่าใด หนามก็จะยิ่งงมลึกเข้ามากขึ้น เพิ่มความเจ็บปวดทรมานมากขึ้น เป็นที่หวั่นเกรงของขโมยที่จะแหกรั้วเข้าไปขโมยของตามบ้านเป็นอย่างยิ่ง สำหรับท่านที่ต้องการให้คัตเค้าออกดอกได้ดั้นนั้น หลังจากฝนหยุดตกในเดือนตุลาคมแล้ว ท่านไม่ต้องรดน้ำอีกเลย เมื่อพื้นดินแห้ง ต้นคัตเค้าเริ่มเหี่ยว แล้วจะออกดอกในช่วงฤดูแล้ว

ได้เต็มต้น แต่หากทำนรดน้ำให้เปียกและอยู่ตลอดเวลา ต้นคัตแค้ก็จะไม่ออกดอก แต่จะมีใบสีเขียวเข้ม

ถ้าท่านอยากเห็นคัตแค้ที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ตามริมถนนสายหลักออกไป สำนักสงฆ์ หรือตามริมเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่เป็นป่าที่ค่อนข้างโปร่ง

การใช้ประโยชน์

มีการนำคัตแค้มาปลูกเป็นรั้วบ้านหรือรั้วสวน โดยจะพบได้ตามบ้านในชนบทที่อยู่ในเขตที่ราบลุ่มภาคกลาง เนื่องด้วยมีความทนทานต่อน้ำท่วมหลาก เป็นเวลาได้มากกว่า 3 เดือน ซึ่งทนทานได้ดีกว่าพืชรั้วชนิดอื่นๆ โดยการปลูกเป็นกลุ่มหรือเป็นแถว ให้ห่างกันต้นละ 50 เซนติเมตร เมื่อโตขึ้นจึงตัดแต่งให้เป็นรั้ว การตัดยอดเมื่อมีความสูงมากกว่า 50 เซนติเมตร จะทำให้แตกกิ่งด้านข้าง มีกิ่งยอดจำนวนมาก แต่งให้เป็นรั้วได้แน่นทึบมากขึ้น สามารถตัดแต่งให้เป็นแท่งหรือแนวรั้วยาว ให้แนวรั้วมีความกว้างหรือสูงได้ตามที่ต้องการ หากต้องการใช้ประโยชน์จากการเป็นแนวรั้วมากเต็มที่และตัดแต่งได้อย่างสะดวก แนวรั้วควรมีความกว้าง 1 เมตร และมีความสูง 1.50 เมตร

การตัดแต่งรั้วบ่อยๆ ประมาณเดือนละ 2 ครั้ง แนวรั้วจะมีความแน่นทึบเป็นแนวเรียบ สีเขียวเข้มสวยงาม แต่จะไม่ออกดอก เนื่องจากยอดที่จะสร้างดอกถูกตัดออกไป เหมือนกับการปลูกเป็นกลุ่มเป็นกอ แล้วตัดให้เป็นพุ่มตามสวนสาธารณะทั่วๆ ไป

การปลูกต้นคัตแค้ให้เลื้อยไต่ซุ้มหรือไต่ต้นไม้อื่น จะแตกกิ่งก้านสาขาแตกยอดได้มากเต็มที่และออกดอกได้มากเต็มที่เช่นกัน โดยจะพบว่าในป่าหรือตามชนบทต้นคัตแค้จะส่งกลิ่นหอมแรงและโชยไปไกล เนื่องจากเป็นต้นที่มีขนาดใหญ่และออกดอกเป็นจำนวนมาก

คุณสมบัติทางสมุนไพรของคัตแค้ ใช้ผล ขับประจำเดือน ฟอกเลือด บำรุงเลือด รากมีรสฝาดเย็น ช่วยขับเลือด รักษาโรคเลือดออกตามไรฟัน ช่วยขับลม ตำรายาพื้นบ้านใช้ใบแช่น้ำดื่ม แก้ไข้ ดอก แก้เลือดออกตามไรฟัน ทั้งต้นมีรสฝาด แก้ไข้ ขับเสมหะ

- ❶ ดอกคำมอกน้อยกำลังบาน
- ❷ ดอกคำมอกน้อย
- ❸ ผลคำมอกน้อย

คำมอกน้อย

คำมอกน้อย

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gardenia obtusifolia* Roxb. ex Kurz

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : กระมอบ

ชื่ออื่น : กระมอบ สีดาโคก

วงศ์ : เช็ม (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 2-4 เมตร แตกกิ่งเล็กๆ จำนวนมาก ทรงพุ่มกลมแน่นทึบ ปลายยอดมีข้างขึ้นสีเหลืองติดอยู่ เปลือกหนาสีน้ำตาลเข้ม โคนลำต้นแตกเป็นร่องลึกตามยาว ใบเดี่ยวรูปไข่กลับ ปลายใบมน เรียงตรงข้ามสลับตั้งฉาก เนื้อใบหนา ผิวใบมีขนสั้นๆ คายมือ ดอกเดี่ยวออกที่ปลายกิ่ง กลีบเลี้ยงรูปถ้วย โคนกลีบดอกเป็นหลอดยาวสีขาว ปลายแยกเป็น 5 กลีบ ดอกบานวันเดียวแล้วโรย เมื่อใกล้โรยจะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองนวล ผลเดี่ยว รูปรี มีสันรอบผล 5 แฉก ผลยาว 3-4 เซนติเมตร ผลแก่สีดำ มีเมล็ดจำนวนมาก

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าเต็งรัง ในดินทรายหรือดินร่วนที่ระบายน้ำได้ดี ขึ้นกระจายอยู่ห่างๆ กัน บางต้นจะขึ้นอยู่ตามหัวไร่ปลายนาที่มีปลวกและมดดำอาศัยอยู่ด้วยกัน ทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดี ต้องการแสงแดดมากเต็มที่ บางต้นที่มีการทิ้งใบหมดในช่วงฤดูแล้ง ก็จะออกดอกได้เต็มต้น

การกระจายพันธุ์ :

มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมประเภทกระรอก หนู จะกัดกินผล บางครั้งจะนำผลไปรวมกันเป็นจำนวนมากไว้ในรังหรือตามโพรงโคนต้นไม้ชนิดอื่น ๆ จึงกระจายพันธุ์ออกไปจากต้นแม่พันธุ์ได้ดี เนื่องจากแต่ละผลมีเมล็ดจำนวนมากและเมล็ดมีเปอร์เซ็นต์การงอกสูง พบขึ้นอยู่ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและ

ภาคกลาง ในระดับความสูงตั้งแต่ 200 เมตรขึ้นไปจนถึง 500 เมตร จังหวัดที่พบมากได้แก่ ตาก ลำปาง นครราชสีมา เลย ชัยภูมิ

ฤดูดอกบาน : เดือนมีนาคม-เมษายน

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวันและหอมแรงช่วงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะเด่นที่มองเห็นต้นคำมอกน้อยได้ง่าย ในป่าเต็งรังในช่วงฤดูแล้งราวๆ หลังปีใหม่ จะมีต้นที่มียอดเล็กๆ จำนวนมาก ทั้งใบจนมองดูโกร๋นไปทั้งต้น พอถึงเดือนมีนาคมก็จะออกดอกเต็มต้น ดอกบานวันแรกกลีบดอกจะมีสีขาวแล้วต่อมาก็จะเปลี่ยนเป็นสีเหลือง ส่งกลิ่นหอมแรง มีดอกใหม่ทยอยบานอยู่เรื่อยๆ ต้นที่ออกดอกไปแล้วระยะหนึ่ง หรือในช่วงที่อยู่กลางฤดู จะพบว่าทรงพุ่มเต็มไปด้วยดอกสีขาวและสีเหลือง เมื่อมีลมโชยมากกลีบดอกสีขาวก็จะสั่นพลิว กลีบดอกที่โรยและเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลก็จะปลิวไปตกห่างโคนต้น แต่ถ้าไม่มีลมพัด ดอกก็จะหล่นอยู่ที่โคนต้นเป็นวงกลมตามรัศมีทรงพุ่ม

ในช่วงฤดูฝนจะสังเกตเห็นต้นคำมอกน้อยได้ง่ายเช่นกัน เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก มีความสูงประมาณ 2-4 เมตร มีทรงพุ่มกลมแน่น มีใบรูปไข่กลับ เมื่อจับใบดูจะรู้สึกวุ้นๆ เนื้อใบมีความหนา ผิวใบสากคาย ที่ปลายยอดมียางสีเหลืองติดอยู่ และในช่วงฤดูฝนนี้ก็จะพบผลรูปรีสีเขียวเข้ม มีสันนูน 5 แนวตามความยาวของผล

ตามริมทางหลวงในเขตจังหวัดตากและลำปางจะมีต้นคำมอกน้อยขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในพื้นที่ของป่าเต็งรัง มีพื้นเป็นดินลูกรังสลับกับก้อนหินใหญ่ๆ แสดงให้เห็นว่า คำมอกน้อยเป็นพืชที่มีความทนทานต่อความแห้งแล้ง เจริญเติบโตได้ดีในสภาพดินที่ขาดความอุดมสมบูรณ์ ถึงแม้ว่าจะมีอัตราการเจริญเติบโตช้าไปหน่อยก็ตาม มีทรงพุ่มกลมแน่นสีเขียว ออกดอกเต็มต้นสวยงามและส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณในช่วงฤดูแล้ง ในขณะที่ต้นไม้อื่นทั้งใบจนเหลือแต่กิ่งเต็มไปหมดทั่วทั้งบริเวณป่า จึงเป็นพรรณไม้ที่สร้างสีสัน สร้างบรรยากาศให้ป่าในยามแล้งได้ดี เป็นเรื่องน่าคิดว่าน่าจะมีการนำมาปลูกเป็นพรรณไม้ริมถนนให้เป็นแถวเป็นแนวสวยงามในบางเส้นทาง หรือปลูกให้เป็นสัญลักษณ์ของอำเภอใดอำเภอหนึ่งก็ได้

ในพื้นที่อุทยานแห่งชาติและพื้นที่ของสวนราชการในต่างจังหวัดหลายแห่ง มีสภาพเป็นดินลูกรัง เป็นดินทรายจัด หรือมีพื้นล่างเป็นหินดาน ถูกปล่องไว้ให้กร้าง มีแต่หญ้าขึ้นเต็มไปหมด ในช่วงฤดูแล้งก็มีไฟไหม้ ทำให้มองดูไม่มี

ชีวิตชีวา หากได้นำต้นค้ำมอกน้อยมาปลูกให้เต็มพื้นที่ หรือปลูกให้เป็นลานกว้าง สามารถจะสร้างเป็นจุดท่องเที่ยว เป็นจุดเด่นของอุทยาน แล้วตั้งชื่อให้เก๋ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เช่น เนินค้ำมอกน้อย โนนค้ำมอกน้อย โคกค้ำมอกน้อย ลานค้ำมอกน้อย ฯลฯ ใช้ส่งเสริมการท่องเที่ยวของอุทยานได้ เหมือนกับทุ่งกระเจียว ทุ่งทานตะวัน ทุ่งบัวตอง

ถ้าท่านอยากเห็นค้ำมอกน้อยที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าเต็งรังด้านหน้าของสถานี ตามริมถนนสายหลักที่เข้ามายัง สถานี จะมีขึ้นอยู่เป็นจุดๆ ห่างๆ กัน และยังพบตามริมเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ทุกเส้นที่อยู่ในป่าเต็งรัง หากท่านมาเดินป่าในช่วงฤดูดอกบาน ก็จะได้เห็นเสน่ห์ของดอกไม้ในป่ายามแล้ง ที่เต็มไปด้วยความแห้งแล้ง สภาพอากาศร้อนและแห้ง แต่เมื่อมายืนอยู่ใกล้ต้นค้ำมอกน้อย ท่านก็จะเห็นความสวยงามของดอกและเมื่อลมร้อนในป่าโชยมา ท่านก็จะสดชื่นไปกับกลิ่นหอมอ่อนๆ ของดอกค้ำมอกน้อย เกิดความรู้สึกอีกแบบหนึ่งในบรรยากาศแห่งการเดินป่าในช่วงฤดูแล้ง

การเพาะเมล็ด ควรเพาะจากผลที่มีเปลือกเริ่มเปลี่ยนสีจากสีเขียวเข้ม เป็นสีเขียวมเหลือง นำเมล็ดมาเพาะในกระบะทราย หรือใช้ทรายผสมขี้เถ้ากลบ เมล็ดจะมีเปอร์เซ็นต์การงอกได้ดีกว่าการเพาะจากผลที่ล่อนอยู่โคนต้น ใช้เวลา 2 เดือนเมล็ดจึงจะงอก เมื่อดันกล้าแตกใบอ่อนเป็น 2-4 ใบ แยกลงปลูกในถุงเพาะชำ หรือในกระถาง จนกระทั่งต้นสูง 30 เซนติเมตร จึงนำลงปลูกในแปลง ต้นค้ำมอกน้อยจะไม่ออกดอกในกระถาง เนื่องจากต้นต้องสูงถึง 2 เมตร จึงจะเริ่มออกดอก

การใช้ประโยชน์

มีการนำมาปลูกเป็นไม้ประดับ เพื่อโชว์ดอกและทรงพุ่ม ค้ำมอกน้อย มีลักษณะเด่น ได้แก่ มีทรงพุ่มขนาดเล็ก กลมแน่นสีเขียวเข้ม เจริญเติบโตช้า ทนแล้งได้ดี มีอายุยืนหลายปี ปลูกและบำรุงรักษาได้ง่าย ออกดอกเต็มต้น สวยงาม และมีกลิ่นหอม

การใช้ประโยชน์ทางด้านสมุนไพร ในตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้ลำต้นแห้งไฟให้เหลือง ต้มน้ำจมนรสจืด ช่วยให้เจริญอาหาร

- ① ดอกคำมอกหลวงใกล้โรยมีสีเหลือง
- ② ดอกคำมอกหลวงเริ่มแย้มมีสีขาว
- ③ ผลของคำมอกหลวง

คำมอกหลวง

คำมอกหลวง

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Gardenia sootepensis* Hutch.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : คำมอกหลวง

ชื่ออื่น : หอมไก่ แผลงหอมไก่

วงศ์ : เข็ม (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้ต้นขนาดเล็กถึงขนาดกลาง สูง 7-15 เมตร ผลัดใบในช่วงสั้นๆ ก่อนออกดอก เปลือกลำต้นเรียบสีเทา แตกกิ่งน้อย กิ่งอ่อนเป็นรูปสี่เหลี่ยมและมีขน ปลายกิ่งมียางเหลืองชันเป็นก้อนติดอยู่ ทรงพุ่มกลมและโปร่ง ใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ รูปรีหรือไข่กลับ มีเส้นแขนงใบเห็นชัดเจน มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบเหนือใบหนา แข็งกรอบ ดอกเดี่ยวออกที่ซอกใบ เมื่อแรกแย้มจะมีสีขาวนวลและส่งกลิ่นหอมอ่อนๆ แล้วเปลี่ยนเป็นสีเหลืองและเหลืองเข้มเมื่อใกล้โรยพร้อมทั้งส่งกลิ่นหอมแรงมากขึ้น โคนกลีบดอกเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็น 5 กลีบ เมื่อดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-7 เซนติเมตร ดอกบาน 1-2 วันแล้วโรย ผลรูปรียาว 4-5 เซนติเมตร สีเขียวเข้มเมื่อแก่เปลี่ยนเป็นสีดำ มีเมล็ดจำนวนมาก

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าเต็งรัง ตามเนินเขาที่เป็นดินลูกรัง หรือตามเนินที่มีพื้นล่างเป็นชั้นหิน ทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดี ต้องการแสงแดดมากเต็มที่ ต้นที่อยู่บนเนินจะออกดอกเต็มต้นได้มากกว่าต้นที่อยู่ตามพื้นราบหรือใกล้แหล่งน้ำ

การกระจายพันธุ์ :

มีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมประเภทกระรอก หนู จะกัดกินผล บางครั้งจะนำผลไปรวมกันเป็นจำนวนมากไว้ในรังหรือตามโคนต้นไม้ชนิดอื่น จึงกระจายพันธุ์ได้ดีเนื่องจากแต่ละผลมีเมล็ดจำนวนมากและเมล็ดมีเปอร์เซ็นต์การงอกสูง พบขึ้นกระจายในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในระดับความสูงตั้งแต่ 250 เมตร ถึง 600 เมตร มีมากในจังหวัดเชียงใหม่ ลำปาง นครราชสีมา เพชรบูรณ์ เลย

ฤดูดอกบาน : เดือนมีนาคม-เมษายน
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ป่ายถึงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

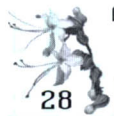
โดยความหมายของไม้ดอกหอมชนิดนี้ คำว่า “คำมอกหลวง” เป็นภาษาถิ่นของทางภาคเหนือ “คำ” มีความหมายว่า เหลืองเหมือนทองคำ “มอก” หมายถึงดอกไม้ “หลวง” หมายถึงยิ่งใหญ่ ฉะนั้น คำมอกหลวง จึงหมายถึงดอกไม้สีเหลืองขนาดใหญ่

คำมอกหลวงมีขึ้นอยู่ทั่วไปในป่าเต็งรัง หรือเนินดินแล้งๆ ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ รวมทั้งในภาคกลางบางจังหวัด แต่จะไม่พบในภาคตะวันออก และภาคใต้ ตามหลักฐานทางพฤกษศาสตร์ มีการค้นพบครั้งแรกที่ดอยสุเทพ จังหวัดเชียงใหม่ โดยความหมายของชื่อชนิดที่เป็นภาษาละติน *sootepensis* ก็หมายความว่า พบอยู่ที่ดอยสุเทพ

วิธีค้นหาต้นคำมอกหลวงอย่างง่าย ๆ โดยการเดินทางเข้าไปในป่าเต็งรัง ในช่วงเดือนมีนาคมถึงเมษายน หากพบต้นไม้ที่มีความสูงประมาณ 7-15 เมตร และมีดอกใหญ่ประมาณ 5-7 เซนติเมตร สีเหลืองเข้ม ส่งกลิ่นหอม ก็คาดเดาได้ว่าน่าจะเป็นคำมอกหลวง เพราะว่าเป็นในช่วงเวลานี้จะมีต้นไม้อื่นในป่าเต็งรังเพียงไม่กี่ชนิดที่ออกดอกสีเหลือง และเมื่อต้องการดูใบรายละเอียดก็จะดูได้จากใบว่าเป็นใบเดี่ยวที่ออกตรงข้ามกันเป็นคู่หรือเปล้า ใบรูปรีหรือไข่กลับ มีเส้นแขนงใบเห็นชัดเจน มีหูใบอยู่ระหว่างก้านใบหรือเปล้า เมื่อจับผิวใบพบว่ามีขนจำนวนมาก จนสากมือหรือเปล้า ตรงยอดสุดหรือโคนใบอ่อนมียางแข็งสีเหลืองส้มติดอยู่หรือเปล้า ถ้าใช่ก็แน่นอนว่าต้องเป็นคำมอกหลวง

ในปัจจุบันแหล่งที่พบคำมอกหลวงมากๆ หรือเป็นแหล่งใหญ่ เช่น อุทยานแห่งชาติดอยขุนตาล แจ้ซ้อน ดอยสุเทพ ดอยหลวง และภูพาน ส่วนพื้นที่เล็กๆ ที่ยังพบได้ตามริมทางหลวงสายพหลโยธิน ในเขตจังหวัดลำปาง ลำพูน ส่วนถนนสายเอเชียก็พบได้ในเขตจังหวัดตาก สำหรับในป่าสะแกราชก็พบกระจายอยู่ทั่วไปในเขตป่าเต็งรังด้านหน้าสถานี

คำมอกหลวงเป็นไม้พื้นเมืองไทย ทุกส่วนของต้นมียางสีเหลือง สามารถปลูกให้ดอกในกระถางได้ แต่ต้องปลูกจากกิ่งตอน หรือต้นทาบกิ่งและต้องมีการตัดแต่งกิ่ง การปลูกลงแปลง สามารถปลูกได้ในดินทั่วไปที่มีการระบายน้ำดี

ต้องการพื้นที่ที่มีแสงแดดจัด มีความสามารถในการทนแล้ง และสามารถขยายพันธุ์ได้ด้วยเมล็ด ตอนกิ่ง ทาบกิ่งแล้วเสียบยอด สำหรับการตอนกิ่งควรเลือกตอนกิ่งที่มีความยาว 30-50 เซนติเมตร

ถ้าท่านอยากเห็นคำมอกหลวงที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าเต็งรังด้านหน้าของสถานี ตั้งแต่ประตูหน้าเข้าไปจะพบริมถนนใหญ่อยู่เป็นจุดๆ จนกระทั่งถึงบริเวณของสถานี และหากท่านเดินไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติเส้นต่างๆ ที่อยู่ในป่าเต็งรังท่านก็จะพบได้โดยง่าย เมื่อท่านพิจารณาลักษณะต่างๆ ของต้น เช่น ใบ ยอด ทรงต้นของต้นที่ออกดอกแล้ว ท่านก็สามารถนำลักษณะดังกล่าวมาตรวจสอบกับต้นที่ยังไม่ออกดอกหรือต้นที่มีขนาดเล็กลงได้ และเมื่อท่านตรวจสอบหลายๆ ต้นแล้ว ท่านก็จะจดจำลักษณะของคำมอกหลวงได้ดี เมื่อไปพบในที่อื่นๆ หรือในจังหวัดอื่นๆ ท่านก็สามารถบอกได้อย่างรวดเร็วและแม่นยำ

พืชที่อยู่ในสกุลเดียวกับคำมอกหลวง ขึ้นอยู่ในป่าเต็งรัง และออกดอกในช่วงเวลาใกล้เคียงกัน คือ คำมอกน้อย ซึ่งจะพบได้ทั่วไปในป่าสะแกราช แต่ลักษณะที่แตกต่างกัน คือ ทรงต้นของคำมอกน้อยมีขนาดเล็กกว่า มีทรงพุ่มกะทัดรัด มีใบหนาแข็ง ขนาดเล็กกว่า ปลายใบรูปไข่กลับมนกลมซึ่งต่างจากคำมอกหลวงที่ปลายใบมีติ่งแหลม และหากได้เห็นดอกแล้วจะพบว่าดอกคำมอกน้อยเมื่อเริ่มแย้มเป็นสีขาวและมีขนาดเล็กกว่า แต่เมื่อเทียบกลิ่นกันแล้วก็หอมเหมือนกัน

การใช้ประโยชน์

มีการนำมาปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ เป็นไม้ประดับทรงพุ่มซึ่งมีทรงพุ่มกลมสวยงาม และการใช้เป็นไม้ประดับดอก หรือไม้ดอกหอมก็ได้ ซึ่งคำมอกหลวงให้ดอกสีขาวเมื่อเริ่มบานและต่อมาเปลี่ยนเป็นสีเหลืองรวมทั้งมีกลิ่นหอมแรงขึ้น ในตำรายาพื้นบ้านอีสาน ใช้เมล็ดต้มเคี้ยวกับน้ำผสมเป็นยาสระผมใช้กำจัดเหา

การปลูกเป็นแปลงแล้วขุดล้อมจำหน่าย จะช่วยให้ผู้ต้องการปลูกได้ซื้อต้นที่มีขนาดใหญ่ขึ้น ช่วยย่นระยะเวลาการออกดอกลงได้ อาจจะออกดอกภายใน 1-2 ปี

- ❶ ดอกคุย
- ❷ ดอกคุยบานเต็มที

คุย

๑

คุย

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Willughbeia edulis* Roxb.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : หมากยาง

ชื่ออื่น : กะตังกะตั่ว คุยกาย คุยข้าง คุยหนัง

วงศ์ : โมก (Family APOCYNACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้เถา เนื้อแข็ง เลื้อยได้ไกล 10-15 เมตร เปลือกสีดำ ตามกิ่งก้านและใบมีขนยาวหนาแน่น ทุกส่วนของลำต้นมียางสีขาว ใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ รูปขอบขนาน กว้าง 5-7 เซนติเมตร ยาว 10-14 เซนติเมตร โคนใบมน ปลายใบแหลม ก้านใบมีร่องอยู่ด้านบน เนื้อใบค่อนข้างบาง ผิวใบด้านบนเป็นมัน ด้านล่างมีขนนุ่มเล็กน้อย เส้นแขนงใบมี 15-16 คู่ ขอบใบเป็นคลื่น ดอกช่อออกที่ซอกใบและปลายยอด มีดอกย่อย 5-6 ดอก กลีบดอกบิดเวียน สีเหลือง เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2-2.5 เซนติเมตร ดอกบานวันเดียวแล้วร่วง ผลเป็นฝักยาว เรียวแหลม เมื่อแก่แล้วแห้งและแตกออก มีเมล็ดจำนวนมากสีดำขนาดเล็กและมีปุยเป็นพู่ยาว ปลิวลอยไปตามลม

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าดิบชื้น เลื้อยพันต้นไม้อื่นขึ้นไปอยู่ในระดับสูง จะออกดอกตก หากเลื้อยอยู่ในระดับต่ำ พบว่าไม่ค่อยออกดอก ต้องการแสงแดดจัดจึงชูยอดออกไปรับแสงเหนือทรงพุ่มของต้นไม้ที่เลื้อยเกาะอยู่ มีใบค่อนข้างใหญ่ กางแผ่สีเขียวเข้ม จะแตกยอดไม่มากนักจึงไม่คลุมมิดต้นไม้ที่เกาะอยู่ จึงอยู่ร่วมกับต้นไม้ใหญ่ได้ดีและมีอายุยืนนานมาก

การกระจายพันธุ์ :

เมล็ดมีขนเป็นพู่สีขาว เบาและปลิวตามลมไปได้ไกลๆ พบขึ้นกระจายทุกภาคเกือบทั่วประเทศ ตั้งแต่เหนือสุดยันใต้สุด มีมากที่จังหวัดสกลนคร อุบลราชธานี เลย ลำพูน นครราชสีมา ระนอง สุราษฎร์ธานี ตรัง

ฤดูดอกบาน : เดือนกันยายน-ตุลาคม

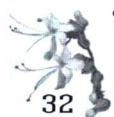
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมตลอดวันและหอมแรงช่วงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

ในเรื่องของการเรียกชื่อต้นกุย ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือจะเรียกกันว่า หมากยาง เนื่องจากต้นกุยมียางสีขาวอยู่ทุกส่วนของลำต้น หากท่านทำให้ส่วนหนึ่ง ส่วนใดของลำต้นขาดออกมา ไม่ว่าจะเป็นเถาแก่ ยอดอ่อน ก้านใบ แผ่นใบ ก้านช่อดอก ก้านผล แม้กระทั่งผลอ่อน ก็จะมียางสีขาวออกมาทันที เป็นน้ำขุ่นๆ เมื่อโดนร่างกายคน หรือทิ้งให้สัมผัสอากาศสักครู่หนึ่ง ก็จะเปลี่ยนเป็นสีเหลืองอ่อนแล้วเป็นสีดำและชันเหนียว

การค้นหาดต้นกุยที่ขึ้นอยู่ในป่าสามารถกระทำได้ง่าย หากไปเดินในช่วงฤดูดอกบาน ในเดือนกันยายนถึงตุลาคม เพราะจะส่งกลิ่นหอมโชยไปไกล และถ้าได้กลิ่นหอมในช่วงที่ไม่มีลมพัด แสดงว่ายีนอยู่ใกล้ต้นกุยมากแล้ว หากมองลงไป ที่พื้นจะพบดอกกุยร่วงหล่นอยู่เป็นจำนวนมาก เนื่องจากต้นกุยมีดอกดก ดอกขนาดเล็กเป็นจำนวนมาก ในแต่ละวันจะร่วงอยู่ใต้ทรงพุ่มแล้วส่งกลิ่นหอมพุ่งขึ้นมา โดยเฉพาะอย่างยิ่งในช่วงเช้าๆ ที่ยังมีความชื้นจากน้ำค้าง จากไอน้ำอยู่บ้าง รวมเป็นกลิ่นหอมอ่อนๆ แต่พอสายมากขึ้น แสงแดดส่องรุนแรงมากขึ้น น้ำค้างระเหยไปหมดแล้ว กลีบดอกที่ร่วงหล่นอยู่ใต้ทรงพุ่มก็เริ่มเหี่ยวแห้งเป็นสีฟางขาว หรือสีน้ำตาลอ่อน ในช่วงบ่ายก็จะแห้งจนกรอบและมีกลิ่นแบบดอกไม้แห้ง ปัญหาที่มีอยู่ว่า ถ้าไม่ตรงกับฤดูออกดอก แล้วจะทราบได้อย่างไรว่าเป็นต้นกุย คำตอบก็คือ ให้ดูจากผลที่เป็นฝักปลายนแหลมคู่กันหรือเมื่อแก่เมล็ดเป็นพูปลิวตามลม

ถ้าท่านอยากเห็นต้นกุยที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ริมเส้นทางหลักใกล้กับสนามบิน ฮ. หรืออาจพบได้ในเส้นทางที่เลยเขื่อนขึ้นไป ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ บางครั้งจะพบว่าต้นกุยเจริญงอกงามแตกยอดจำนวนมาก คลุมต้นไม้ใหญ่ที่เลื้อยเกาะอยู่จนกระทั่งต้นไม้ใหญ่นั้นตาย ถึงแม้ว่าต้นกุยจะเป็นต้นไม้ที่มีอายุยืนอยู่ได้หลายปี แต่หากคลุมจนกระทั่งต้นไม้ใหญ่ตายแล้ว ในไม้ชำต้นไม้ใหญ่ก็จะพุ่มง แล้วล้มลงมา ทรงพุ่มของต้นกุยก็จะยุบลงมากองอยู่กับพื้น แล้วในช่วงฤดูฝนของปีต่อมา ก็จะทอดยอดยืดยาว แล้วเลื้อยหาทางขึ้นไปยึดเกาะต้นไม้อื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียง ซึ่งเป็นลักษณะของไม้เถาเลื้อยทั่วๆ ไป

การใช้ประโยชน์

สามารถปลูกเป็นไม้ดอกหอมให้เลื้อยไต่ซุ้ม ตามสวนสาธารณะหรือตามสวนพฤกษศาสตร์ที่ทำโครงเหล็กโค้งครอบทางเดิน แล้วปลูกไม้เลื้อยขึ้นคลุมเพื่อใช้เป็นที่ไว้มือเลื้อยนานาพันธุ์ สำหรับนักเรียน นิสิต นักศึกษาได้เข้ามาเรียนรู้ตัวอย่างสด ตัวอย่างที่มีชีวิต ต้นคุดก็เป็นหนึ่งในไม้เลื้อยที่นำมาปลูกในวิธีการนี้ได้ ยอดต้นคุดจะห้อยลงมาจากโครงเหล็ก ซึ่งสามารถเดินศึกษาอยู่ภายใต้โครงเหล็ก หรือศึกษาจากด้านนอกโครงเหล็กที่โค้งลงมาต่ำและมียอดเลื้อยลงมาออกดอกได้

ข้อดีของการปลูกไม้เลื้อยให้ไต่โครงเหล็กโค้งครอบทางเดินก็คือ ช่วยบังแดด เมื่อเดินตามถนนใต้โครงเหล็กก็จะไม่ร้อนมากนัก สามารถเดินศึกษาพรรณไม้เลื้อยได้เป็นเวลานาน เพลิดเพลินกับการชมดอกลักษณะต่างๆ และยังได้ชื่นชมกลิ่นหอมไม้เลื้อยได้อย่างใกล้ชิดอีกด้วย การบำรุงรักษาและตัดแต่งเถาของไม้เลื้อยก็มีความสำคัญ และจำเป็นต้องกระทำเป็นช่วงๆ หากดินดีและมีความชื้นมาก โดยเฉพาะในช่วงฤดูฝนก็จะแตกยอดยืดยาวอย่างรวดเร็ว มีใบขนาดใหญ่เป็นจำนวนมาก ทำให้ซุ่มรก ไม่สวยงาม มองดูแล้วขาดความเรียบร้อย จึงต้องคอยตัดเถาที่ยืดยาวออก หรือตัดเถาที่อยู่ซ้อนกันเป็นจำนวนหลายๆ ชั้นออกทิ้งไป และประการที่สำคัญหากไม่ตัดเถาที่อยู่ซ้อนกันออกไปบ้าง เถาที่อยู่ด้านบนจะบังแสงเถาที่อยู่ด้านล่าง แล้วเถาด้านล่างจะไม่ออกดอก เมื่อเวลาเดินชมตามทางเดินก็จะไม่เห็นดอก เนื่องจากเถาที่ออกดอกจะอยู่ชั้นบนที่สัมผัสกับแสงแดด

ประโยชน์อีกอย่างของต้นคุด ก็คือมีเถาเหนียวมาก ใช้มัดของแทนเชือก เวลาชาวบ้านป่าหรือชาวเขาออกไปเก็บผักตามป่า เช่น ตำลึง มะระ พักแม้ว เมื่อเวลาเก็บได้เต็มกำมือ หรือเต็มหอบ ไม่สะดวกในการถือกลับบ้าน ชาวบ้านก็จะมัดเป็นกำหรือเป็นพอน โดยใช้เถาของต้นไม้เหนียวๆ ที่พอหาได้ในป่า เช่น เถาของต้นคุดมาใช้มัดก่อนถือกลับบ้าน ที่พบเห็นการใช้ประโยชน์จากเถาของต้นคุดอยู่บ่อยๆ ก็คือใช้เย็บหญาคาหรือแฝกให้เรียงเป็นตับ ก่อนที่จะนำไปต้มหมัก

ตำรายาพื้นบ้านอีสานใช้เปลือกรักษาอาการปวดศีรษะ ใช้ผลตากแห้งย่างไฟแล้วป่นผสมกับน้ำใช้เป็นยาทาแผล ใช้รากต้มกินรักษาโรคบิด

- ① ต้นช้าน้ำขณะดอกบาน
- ② ช่อดอกช้าน้ำ
- ③ ดอกช้าน้ำที่มีกลีบดอกซ้อน

ช้าน้ำ

ข่าน้ำ

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Ochna integerima* (Lour.) Merr.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : กระแจะ

ชื่ออื่น : ตาลเหลือง

วงศ์ : ข่าน้ำ (Family OCHNACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 5-8 เมตร เปลือกลำต้นหนา สีน้ำตาลเข้มและแตกเป็นร่องลึกตามยาว แตกกิ่งจำนวนมากและมีเนื้อไม้เหนียวมาก มีทรงพุ่มกลม ผลัดใบก่อนออกดอก ใบเดี่ยวรูปหอกกลับ ยาว 8-12 เซนติเมตร ขอบใบหยักเป็นซี่แหลมเล็ก ๆ ผิวใบเกลี้ยงเป็นมันทั้งสองด้าน ดอกช่อสีเหลือง ออกเป็นกระจุกตามกิ่ง มีดอกย่อย 2-8 ดอก ทยอยบาน กลีบดอกบาง สีเหลือง เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 เซนติเมตร ดอกบานนาน 4-7 วัน ผลมีเมล็ดแข็ง จำนวน 5 ผลใน 1 ดอก ผลรูปไข่กลับ ผลอ่อนสีเขียว ผลแก่สีม่วงถึงดำ ติดอยู่บนส่วนของกลีบเลี้ยงสีแดง

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นอยู่ในป่าเต็งรัง ตามเนินดินลูกรัง มีฤดูแล้งยาวนานก่อนผลิใบและออกดอก ต้องการความชื้นน้อย แต่ต้องการแสงแดดมากเต็มที่

การกระจายพันธุ์ :

พบขึ้นกระจายทั่วประเทศ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือภาคเหนือ และภาคกลาง ส่วนใหญ่พบขึ้นตามป่าเต็งรัง และมีพบบ้างที่ขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้ง หรือป่าเบญจพรรณ ในระดับความสูงตั้งแต่ 200-500 เมตร ส่วนในภาคใต้พบขึ้นในป่าดิบแล้งและป่าดิบชื้น ในระดับความสูงเดียวกับภาคอื่น ๆ มีโอกาสกระจายพันธุ์โดยนกตัวเล็ก ๆ ได้มากกว่าสัตว์ชนิดอื่น เนื่องจากเป็นผลสด นกกินได้และยังมีส่วนของกลีบเลี้ยงสีแดงติดอยู่จนถึงระยะผลแก่ สีแดงเด่นชัดนี้จึงเป็นเป้าล่ออกให้มากินผลแก่

ฤดูดอกบาน : เดือนมกราคม-เมษายน
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

ช่างน้าวเปรียบเสมือนกับเทพธิดาผู้ซุบชีวิตชีวาอันสดใสให้กับป่าใหญ่ที่แห้งเหี่ยว หากท่านเดินเข้าไปในป่าเต็งรังในช่วงฤดูแล้งหลังปีใหม่ นับตั้งแต่กลางเดือนมกราคมไปจนถึงเดือนเมษายน ท่านจะพบกับความแห้งแล้งของผืนป่า ต้นไม้ใหญ่แต่ละต้นทั้งใบร่วงลงสู่โคนต้นจนเห็นแต่กิ่ง ตามลำต้นก็มีเปลือกหนาแตกเป็นร่องเป็นแผ่นสีน้ำตาลหรือสีน้ำตาลเข้ม เมื่อท่านเดินไปได้ต้นก็จะเหยียบใบแห้งเสียงดังกรอกรบ ขณะที่อยู่อากาศก็แห้งและร้อนอบอ้าว ช่างเป็นบรรยากาศที่หดหู้อยิ่งนัก แต่เมื่อท่านเหยียบบนต้นช่างน้าวที่กำลังออกดอกบานเต็มต้นส่งกลิ่นหอมโชยไปทั่ว มีผึ้งและแมลงตัวเล็กๆ บินตอมเต็มไปหมด ส่งเสียงหึ่งๆ ตลอดเวลา ความรู้สึกของท่านในขณะนั้นจะกลับมามีชีวิตชีวา ความสุขบังเกิดขึ้นมาอย่างประหลาด เมื่อนั่งลงใต้ทรงพุ่มของต้นช่างน้าว จะมีกลิ่นดอกสีเหลืองเข้มร่วงปลิวร่อนลมลงมา ท่านดื่มด่ำอยู่กับความสุขในธรรมชาติได้เพียงครู่เดียว บนตัวบนิศระของท่าน ก็จะมีเสียงไปด้วยกลีบ และเกสรของดอกช่างน้าว

ช่างน้าวนอกจากจะเป็นชื่อของไม้ดอกหอมต้นที่กล่าวถึงนี้แล้ว ยังเป็นชื่อของกล้วยไม้พื้นเมืองของไทยอีกชนิดหนึ่งซึ่งดอกมีกลิ่นหอมหวานเช่นกัน แต่ไม่มีหลักฐานที่ระบุว่าไม้ดอกหอมทั้งสองชนิดเกี่ยวข้องกับช่างน้าวได้อย่างไร ช่างน้าวที่ขึ้นอยู่ทั่วประเทศ จะมีลักษณะดอกแปรผัน หลากหลายกันออกไป ในบางพื้นที่จะมีดอกขนาดเล็ก กลีบดอกแคบ และมีเพียงชั้นเดียว ซึ่งส่วนใหญ่จะอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่ช่างน้าวของจังหวัดแม่ฮ่องสอนจะมีดอกขนาดใหญ่ กลีบดอกกว้าง สีเหลืองเข้ม ส่วนช่างน้าวในจังหวัดประจวบคีรีขันธ์นอกจากจะมีดอกขนาดใหญ่แล้วยังมีกลีบดอกหลายชั้น สวยงามเป็นพิเศษมากกว่าในที่อื่นๆ

ช่างน้าวเป็นพรรณไม้ประจำจังหวัดมุกดาหาร ซึ่งก็เหมาะสมดีแล้วเพราะว่าในจังหวัดมุกดาหารมีพื้นที่เนินเขาที่เป็นป่าเต็งรังอยู่ทั่วไป และมีโอกาสที่จะเห็นช่างน้าวออกดอกเต็มต้นเหลืองอร่ามได้มากกว่าในจังหวัดอื่นๆ ยิ่งในพื้นที่ที่มีต้นช่างน้าวขึ้นอยู่รวมกันมากๆ แล้ว เมื่อออกดอกก็จะมีสีเหลืองพร้อมกันทั้งป่าช่างเป็นภาพที่น่าประทับใจยิ่งนัก

ข้างหนาวเป็นไม้ผลัดใบ เจริญเติบโตช้ามาก หากปลูกจากต้นเพาะกล้ากว่าจะเป็นต้นสูง 3 เมตร และออกดอกส่งกลิ่นให้เซยชมกันได้ ต้องใช้เวลามากกว่า 10 ปี ออกดอกสีเหลืองสดใสเต็มต้นในช่วงหน้าหนาว แต่ละดอกมี 5 กลีบ มีเกสรเพศผู้จำนวนมาก กลีบดอกและเกสรเพศผู้ร่วงง่าย มีผลแก่ในเดือนกรกฎาคม ถ้าปลูกในที่ชื้น จะไม่ค่อยผลัดใบและออกดอกไม่เต็มต้น สามารถปลูกได้ในดินร่วนระบายน้ำดีแสงแดดจัด ทนแล้งได้ดี ขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดตอนกิ่งหรือตัดชำราก

ถ้าท่านอยากเห็นข้างหนาวที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ทั่วไปในบริเวณป่าเต็งรังด้านหน้าของสถานี ออกดอกให้เห็นสะพรั่งพร้อมกันเต็มต้น ขึ้นอยู่ริมถนนเส้นทางหลักเข้ามายังสถานี หรือตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติแต่ละเส้น รวมทั้งตามบริเวณแนวกันไฟ ส่วนต้นที่อยู่บริเวณวงเวียนข้างสถานีจะไม่ออกดอกตกเต็มต้นเหมือนที่อยู่ในป่าเต็งรังด้านหน้าสถานี เนื่องจากสภาพของความชื้นในดินสูงกว่าและยังได้รับแสงแดดน้อยกว่า ข้อสังเกตง่ายๆ ที่ข้างหนาวแตกต่างจากต้นไม้อื่น คือ ขอบใบจักถี่ๆ เป็นฟันเลื่อย เส้นแขนงใบไม่เด่นชัด ผิวใบเรียบเป็นมันทั้งสองด้าน ด้านบนของใบสีเขียวเข้ม ด้านล่างสีเขียวอ่อน

การใช้ประโยชน์

ปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ ในปัจจุบันนี้มีการปลูกต้นกล้าข้างหนาวขนาดเล็ก ลงแปลงให้มีระยะห่างกันต้นละ 2 เมตร บำรุงรักษาจนโตได้ขนาดเหมาะสม จึงขุดล้อมมาขาย ซึ่งวิธีดังกล่าวนี้นอกจากจะได้จำนวนต้นมากมายตามที่ต้องการแล้วยังได้ต้นที่มีขนาดสม่ำเสมอ สดวกต่อผู้ที่ต้องการจะซื้อไปปลูกจำนวนมาก และสะดวกต่อผู้ที่ต้องการซื้อต้นขนาดใหญ่โดยไม่ต้องเสียเวลามาเริ่มปลูกใหม่ แต่ละต้นก็จะมีกรตัดแต่งกิ่งและทรงพุ่มให้เหมาะสมหรือให้สวยงามตั้งแต่ยังอยู่ในแปลง เมื่อนำมาปลูกประดับจึงสวยงามได้ทันที นอกจากนี้แล้วข้างหนาวยังมีคุณสมบัติของพืชสมุนไพร ซึ่งตำรายาพื้นบ้านใช้รากต้มน้ำดื่ม แก้ผิดสำแดง แก้ปวดหลัง แก้เบาหวาน ใช้ขับพยาธิ และแก้หน้าเหลืองเสีย เปลือกนอกของลำต้นไม่แข็งทำให้เป็นผงได้ง่าย มีสีเหลืองสดนิยมนำมาทาแก้ผิวหนัง

- ① เถาว์ลย์เปรียงเลื้อยเกาะต้นไม้ใหญ่
- ② ดอกเถาว์ลย์เปรียงบานเต็มที่
- ③ ช่อดอกเถาว์ลย์เปรียง

เถาว์ลย์เปรียง

เถาว์ลย์เปรียง

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Derris scandens* (Roxb.) Benth.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : เครือเขาหน้

ชื่ออื่น : เครือเขาหน้ เถาตาปลา

วงศ์ : ถั่ว (Family LEGUMINOSAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้เถาขนาดใหญ่ เลื้อยได้ไกล 10-15 เมตร แตกกิ่งจำนวนมาก เลื้อยเกาะพุ่มไม้อื่นและแผ่ยอดคลุมอย่างรวดเร็ว เถาแก่สีน้ำตาล เหนียว มีใบดกมาก เป็นใบประกอบแบบขนนก มีใบย่อย 8-12 ใบ ส่วนมากมี 9 ใบ ผิวใบด้านบนเรียบเป็นมันสีเขียวเข้ม ด้านล่างของใบมีขนเล็กน้อย ช่อดอกสีชมพูอ่อนหรือเกือบขาว ยาว 20-30 เซนติเมตร ออกที่ซอกใบใกล้ปลายยอด มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกบานพร้อมกันทั้งต้นและบานอยู่ได้หลายวัน ดอกย่อยมีลักษณะคล้ายดอกถั่ว กลีบเลี้ยงสีม่วงแดง กลีบดอกมี 5 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร ผลเป็นฝักแบน กว้าง 1 เซนติเมตร ยาว 4-8 เซนติเมตร เมื่อแก่มีสีดำ แต่ละฝักมี 1-5 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าสะแก ตามริมลำธารหรือลำห้วย ต้องการน้ำมาก ในช่วงฤดูฝนและทนแล้งในช่วงฤดูแล้งได้ดี ต้องการแสงแดดมากเต็มที่ตลอดทั้งวัน จึงจะออกดอกติดฝักได้ดี

การกระจายพันธุ์ :

ในแต่ละปีจะติดฝักและเมล็ดจำนวนมาก เมล็ดมีเปอร์เซ็นต์การงอกสูงเมื่อฝักแก่และแตกออก เมล็ดจะร่วงสู่พื้นดิน ในช่วงฤดูฝนเมล็ดที่ร่วงอยู่โคนต้นก็จะงอกเป็นต้นอ่อนขึ้นมา แต่มีโอกาสน้อยมากที่จะเจริญขึ้นไปเป็นต้นใหญ่แข่งกับต้นแม่ ส่วนใหญ่จะตายเนื่องจากไม่ได้รับแสง โดยธรรมชาติมีการกระจายเมล็ดพันธุ์ไปยังที่อื่นๆ โดยไหลกลิ้งไปตามแรงของน้ำฝน หรือลอยไปกับน้ำ

ฤดูดอกบาน : เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

เถาวัลย์เปรียงชอบขึ้นอยู่ในที่โล่งแจ้ง ได้รับแสงแดดจัด ทนแล้งได้ดี หากขึ้นอยู่ในที่แล้งจะออกดอกดก แต่ดอกมีขนาดเล็กกว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในที่ชุ่มชื้น สามารถขึ้นได้ในสภาพดินทั่วไป มีการขยายพันธุ์จากเมล็ดแก่ หรือออกเป็นต้นจากไหลใต้ดิน การปลูกโดยวิธีการเพาะเมล็ดทำได้ง่าย ๆ ด้วยการเก็บฝักแก่ที่มีสีน้ำตาลแล้วแกะเปลือกออก นำเมล็ดไปเพาะในถุงชำ ฤดูแล้ง 2-3 เมล็ด เมื่อต้นสูงประมาณ 1 คืบ จึงนำลงปลูกในหลุมที่เตรียมไว้ ถ้าหากไม่เพาะเมล็ดลงถุง จะเพาะลงตรงจุดที่ต้องการเลยก็ได้ เมื่อโตขึ้นนำมาหยอดเลื่อยยาวขึ้นก็ทำชุ่มให้เลื่อยไต่ ส่วนที่มีกลิ่นของเถาวัลย์เปรียงคือ ดอกและเนื้อไม้

ถ้าท่านอยากเห็นเถาวัลย์เปรียงที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ซึ่งจะขึ้นเลื้อยพันต้นไม้ใหญ่ริมทางสายหลักและเส้นทางศึกษาธรรมชาติแต่ละเส้น เพียงแต่ขอให้ท่านมาเดินชมในช่วงฤดูหนาว ราวเดือนพฤศจิกายนถึงเดือนกุมภาพันธ์ ในช่วงนี้เป็นช่วงฤดูแล้ง ต้นไม้เอนกิ่งใบหมดทั้งป่า มองเห็นเป็นป่าโปร่งมีแต่กิ่งก้าน จึงเดินชมธรรมชาติได้ง่าย และในช่วงนี้จะไม่มียุงหรือมดมารบกวน ถ้าจะให้ดีควรจะไปชมในช่วงเช้าๆ แสงแดดยังไม่แรงนักยังพอมองเห็นหมอกบางๆ ตามใบหญ้ายังคงมีน้ำค้างเกาะอยู่ อากาศยังไม่ร้อนจัด เถาวัลย์เปรียงที่มีดอกบานอยู่บนพุ่มไม้สูงก็จะส่งกลิ่นโชยลงมาคลุกเคล้ากับกลิ่นไอดิน เป็นกลิ่นของป่าที่ทำให้ความรู้สึกเป็นธรรมชาติได้อีกแบบหนึ่ง แต่หากท่านไปเดินในช่วงสายหรือกลางวันจะรู้สึกร้อนอบอ้าวและไม่ค่อยมีลมพัด เมื่อเดินได้ไม่นานก็จะรู้สึกกระหายน้ำ และต้องรีบกลับเข้าร่ม แต่กลิ่นของเถาวัลย์เปรียงก็ยังคงโชยมาอ่อนๆ ตลอดเวลา ถ้าอยากจะเชยชมกลิ่นให้เต็มที่ก็ให้เดินไปนั่งพักใต้พุ่มไม้ที่มีเถาวัลย์เปรียงเลื้อยและออกดอกเต็มต้นอยู่บนยอด เมื่อมองขึ้นไปจะพบฝูงผึ้งบินมาตอมดอกบานเต็มไปหมด และบางครั้งยังพบรังผึ้งอยู่ในซุ่มของเถาวัลย์เปรียงด้วย

ในช่วงออกดอกจะมองเห็นซุ่มเถาวัลย์เปรียงเต็มไปด้วยดอกสีขาวอมม่วง หากไม่มีลมพัดแรงจัด กลีบดอกก็จะร่วงลงสู่พื้นเป็นวงกลมตามแนวทรงพุ่ม แต่ถ้าลมแรง ก็จะพัดให้กลีบกระจายหล่นไปได้ในบริเวณกว้าง

การใช้ประโยชน์

เถาว์วัลย์เปรียงสามารถนำมาปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับเพื่อให้ร่มเงาและเพื่อความสวยงามในสวนได้ แนวทางหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับวงการสวนคนบ้าบัต คือปลูกต้นเถาว์วัลย์เปรียงไว้ใกล้ๆ ศาลาหมอนวดแผนไทย เมื่อมีการนวดและประคบตามแบบไทยๆ แล้ว หากได้สูดดมกลิ่นของเถาว์วัลย์เปรียงก็จะช่วยให้สดชื่น ผ่อนคลายได้เร็วขึ้น ข้อดีเด่นของเถาว์วัลย์เปรียงคือมีอายุหลายปี ทนทาน ไม่ต้องปลูกบ่อยๆ ไม่ต้องคอยรดน้ำ เพียงแต่คอยตัดแต่งไม้ให้ทรงรูปร่าง หรือให้เลื้อยไต่ ต้นไม้หรือซุ้มให้พอเหมาะสมสวยงาม

เคล็ดลับสำหรับผู้ที่ต้องการปลูกต้นเถาว์วัลย์เปรียงให้เลื้อยไต่ซุ้ม ใกล้ๆ กับศาลาหมอนวดแผนไทย ก็คือ จะต้องปลูกทางด้านทิศตะวันออกเฉียงเหนือของศาลา เนื่องจากเถาว์วัลย์เปรียงมีฤดูดอกบานในช่วงฤดูหนาว ซึ่งช่วงนี้จะมีลมหนาวพัดจากทิศตะวันออกเฉียงเหนือไปยังทิศตะวันตกเฉียงใต้ ลมนี้ก็จะช่วยพัดพากลิ่นไปยังศาลา แต่หากท่านปลูกไว้ในทิศอื่นของศาลา ลมก็จะพากลิ่นออกไปนอกศาลา ผู้ที่อยู่ในศาลาก็จะได้กลิ่นน้อยลง หากไม่ปลูกเป็นซุ้มก็สามารถปลูกให้ไต่ตามแนวรั้วรอบสวนโดยมีการตัดแต่งกิ่ง จับกิ่งพันรั้วไม่ให้รกท่านก็จะได้รับรู้ที่สวยงามและมีกลิ่นหอม

ตามท้องไร่ท้องนาในภาคอีสานจะพบเถาว์วัลย์เปรียงขึ้นเลื้อยพันต้นไม้ที่อยู่ตามหัวไร่ปลายนาหรือเนินเล็กๆ ออกดอกเต็มไปหมดในช่วงฤดูหนาว บางครั้งขึ้นคลุมจนกระทั่งต้นไม้เดิมตาย แต่ละซุ่มจะส่งกลิ่นไปไกลให้ชาวไร่ชาวนาได้ชื่นชมกลิ่นกันทั้งวันทั้งคืนตลอดช่วงฤดูดอกบาน โดยไม่ต้องมาปลูกเลี้ยงบำรุงรักษา

เถาว์วัลย์เปรียงมีคุณสมบัติเป็นพืชสมุนไพร ตำรายาพื้นบ้านใช้เถาขับปัสสาวะ แก้บิด แก้หวัด ใช้เถาคั่วไฟชงน้ำชากินแก้ปวดเมื่อย มีรายงานว่าเถามีสารที่มีฤทธิ์เช่นเดียวกับฮอร์โมนเพศหญิง จึงควรระวังถ้าจะกินติดต่อกันเป็นเวลานาน รากใช้เบื่อปลา เป็นยาอายุวัฒนะ ขับปัสสาวะ

ในอนาคตน่าจะมีการพัฒนาตำรับยาสมุนไพรจากเถาว์วัลย์เปรียง ให้ใช้แก้โรคต่างๆ ได้กว้างขวางขึ้น เถาว์วัลย์เปรียงพืชไทยๆ ที่มีลักษณะดีเด่น ปลูกง่ายตายยาก ทนแล้งได้ดี ก็น่าจะมีโอกาสเป็นสมุนไพรที่มีประโยชน์ต่อคนไทยได้มากขึ้น

- ① ดอกนมจ้บบาน
- ② ดอกนมจ้บเริ่มแย้ม
- ③ ผลนมจ้บโกสิ่แก่

นมจ้บ

นมงั่ว

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Artabotrys harmandii* Finet & Gagnep.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : นมงั่ว

ชื่ออื่น : -

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มหรือเลื้อย เลื้อยได้ไกล 5-10 เมตร แตกหน่อใกล้พื้นดินเป็นหลายลำต้น ลำต้นสีน้ำตาล แข็ง มีหนามใหญ่ แข็งและยาว ใบรูปขอบขนานยาว 10-18 เซนติเมตร ใบหนาเรียบสีเขียวเข้มเป็นมันทั้งสองด้าน ตามลำต้นและยอดมีตะขอกเกี่ยวพันกับต้นไม้อื่นเพื่อยึดพยุงลำต้นขึ้นไป ออกดอกตามตะขอกสีดอกหนา 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้นสีเขียวเข้มเป็นมัน เมื่อบานมีสีเขียวอมเหลือง มีเส้นผ่านศูนย์กลางของดอก 3 เซนติเมตร ดอกบานวันเดียวแล้วโรย ผลกลุ่มมี 6-20 ผล ปลายผลเป็นตุ่มแหลม เมื่อสุกสีเหลืองอมเขียว มี 2 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าละเมาะ ตามริมลำธารหรือลำห้วย ต้องการน้ำมาก ในช่วงฤดูฝนและทนแล้งในช่วงฤดูแล้งได้ดี ต้องการแสงแดดมากเต็มที่ ต้นที่ขึ้นในป่าดิบแล้งจะเลื้อยพันต้นไม้ใหญ่ขึ้นไปได้สูงจนกระทั่งยอดแล้วแตกกิ่งออกรับแสงเลื้อยคลุมต้นไม้ใหญ่ หากต้นไม้ใหญ่ที่เลื้อยเกาะอยู่ห่างจากต้นไม้อื่นและได้รับแสงรอบทรงพุ่มมากเต็มที่แล้วต้นนมงั่วก็จะไม่ได้ขึ้นไปสูงมากนัก ส่วนต้นนมงั่วที่ขึ้นอยู่ในป่าละเมาะหรืออยู่ในที่โล่งแจ้งห่างจากต้นไม้อื่น ก็จะเจริญเติบโตเป็นพุ่มมีลำต้นใหญ่แข็งแรง ตั้งต้นอยู่ได้เอง

การกระจายพันธุ์ :

แต่ละต้นออกดอกติดผลจำนวนมาก เมล็ดมีอัตราการงอกสูง จึงกระจายพันธุ์ไปได้ดีในเขตของภาคตะวันออกเฉียงเหนือและมีขึ้นในบางจังหวัดของภาคกลางและภาคตะวันออก จังหวัดที่พบมาก ได้แก่ ขอนแก่น เลย ชัยภูมิ บุรีรัมย์

ฤดูดอกบาน : เดือนมกราคม-มีนาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมแรงช่วงพลบค่ำถึงกลางคืน

ข้อมูลทั่วไป

เพียงแค่ชื่อ นมจ้ว ก็สื่อความหมายได้แล้วว่า เป็นพรรณไม้ที่มีถิ่นกำเนิดอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เพราะภาษาถิ่นอีสาน เรียก “วู้ว” ว่า “จ้ว”

เหตุที่เรียก นมจ้ว มาจากลักษณะของผลที่เป็นผลกลุ่ม ส่วนใหญ่มีผลย่อยมากกว่า 4 ผลขึ้นไป แต่ละผลกลมรีและมีปลายผลเป็นตุ่มเล็กๆ คล้ายๆ กับเต้านมของวัวตัวเมีย

นมจ้วเป็นพรรณไม้ในสกุลการเวก ของวงศ์กระดังงา เช่นเดียวกับกระดังงาจีนและหนาน้ำ ลักษณะเด่นของพรรณไม้ในสกุลนี้ก็คือ ตามลำต้นหรือกิ่งมีตะขอสำหรับยึดเกาะเกี่ยวพาดต้นไม้อื่น แล้วออกดอกต่อจากตะขอ ดอกมีกลีบดอก 6 กลีบ เรียวยาว เรียงเป็น 2 ชั้น โคนกลีบเป็นกะเปาะหุ้มเกสรเอาไว้ มีกลิ่นหอมหวานในการเจริญเติบโตของดอก เริ่มพัฒนาจากดอกตูมเล็กๆ จนกระทั่งเป็นดอกบาน จะใช้เวลานานเป็นแรมเดือน แต่เมื่อดอกเริ่มแย้มแล้วบานจนกระทั่งกลีบดอกโรยร่วงลงดินจะใช้เวลาเพียง 2 วัน คือเริ่มแย้มและส่งกลิ่นหอมในตอนใกล้พลบค่ำ แล้วหอมแรงขึ้นในช่วงกลางคืน กลิ่นหอมเริ่มลดลงในตอนดึกที่มีน้ำค้างตกในช่วงเช้าตรู่กลีบดอกจะเป่งบานเต็มที่ กางรับแสงอาทิตย์ กลีบดอกจะบานติดต่อกันจนถึงช่วงกลางคืนแล้วร่วงลงพื้นดินแยกเป็นแต่ละกลีบ แต่ก็ยังกึ่งหอมฟุ้งอยู่ตามพื้น

ช่วงเวลาการถ่ายรูปดอกบานที่สวยงาม จึงเป็นช่วงเช้าที่มีแสงอาทิตย์อ่อนๆ กลีบดอกสดและกางเต็มที่ มีละอองไอน้ำหรือหยดของน้ำค้างเกาะอยู่ เมื่อกระทบกับแสงอาทิตย์ ก็จะเป็นประกาย เป็นแจกสวยงาม แต่ถ้าสายเกิน 3 โมงเข้าไปแล้ว แสงแดดก็จะแผดกล้ามากขึ้น มีอุณหภูมิสูงขึ้น ละอองไอน้ำหรือหยดน้ำค้างก็จะระเหยหมดไป

นมจ้วแตกต่างจากการเวกและกระดังงาจีน สามารถสังเกตได้ง่ายๆ ว่าเมื่อดอกบานเต็มที่กลีบดอกก็ยังมีสีเขียว ในขณะที่การเวกและกระดังงาจีนเมื่อกลีบดอกบานเต็มที่จะมีสีเหลือง ลักษณะการบานของกลีบดอกนมจ้วจะบานห่อๆ หรือบานโค้ง แต่ไม่บานกางเต็มที่เหมือนการเวกหรือกระดังงาจีน ฤดูออกดอกของนมจ้วมีเพียงปีละ 3 เดือน คือเดือนมกราคมถึงมีนาคม ส่วนการเวกออกดอก

เดือนมีนาคมถึงเมษายน และกระด้างงาจีนออกดอกเกือบตลอดปี ดังนั้นจึงใช้ช่วงเวลาการออกดอกเป็นเกณฑ์แยกแต่ละชนิดได้

ถ้าไม่อยู่ในช่วงฤดูออกดอก หรือไม่ใช้ลักษณะดอกมาเป็นเกณฑ์แยกก็สามารถใช้ลักษณะของใบและลำต้นได้ เนื่องจากนมงัวมีใบหนาเรียบสีเขียวเข้มเป็นมันคล้ายแผ่นหนัง แต่บางกว่ากระด้างงาจีน เมื่อเปรียบเทียบในเรื่องความดกของใบ จะเห็นว่านมงัวมีใบดกมากกว่าการเวกและกระด้างงาจีน ชุ่มของนมงัวจึงแน่นที่มากกว่า ส่วนลำต้นของนมงัวจะเป็นสีน้ำตาลเข้มหรือน้ำตาลอมดำที่มีหนามแข็งและแหลมยาวอยู่สลับกันห่าง ๆ

ถ้าท่านอยากเห็นนมงัวที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ตามริมถนนเส้นทางหลักไปสำนักสงฆ์เริ่มตั้งแต่ทางแยกลาน ฮ. เป็นต้นไป บางต้นจะตั้งพุ่มอยู่ได้ด้วยตัวเอง แล้วชูยอดขึ้นรับแสง แต่ละเอียดก็จะมีดอกห้อยอยู่หลายดอกเรียงกันไป ดอกที่อยู่โคนกิ่งจะมีขนาดใหญ่ที่สุด แล้วมีขนาดเรียงลดหลั่นไปหาปลายยอดซึ่งมีดอกขนาดเล็กที่สุดส่วนใหญ่แล้วนมงัวจะเลื้อยเกี่ยวพันต้นไม้ใหญ่ต้นสูง ๆ แล้วขึ้นเลื้อยไปออกยอดแผ่คลุมต้นไม้ใหญ่เพื่อรับแสงจึงจะออกดอก เมื่อเดินอยู่ตามถนนจึงมีโอกาสเห็นดอกได้ยาก เนื่องจากดอกอยู่ในระดับสูงหรือบนยอดพุ่มไม้ ประกอบกับดอกนมงัวมีสีเขียว ค่อนข้างจะกลมกลืนกับสีของใบ จะแยกได้ค่อนข้างยาก จึงต้องคอยสังเกตให้ดีนอกจากจะใช้กล้องส่องทางไกลมาส่องดูจึงจะเห็นได้ง่ายหน่อย

แต่หากท่านเดินก้มหน้าก้มตามาตามทางเดิน ก็รู้ได้ว่ามาถึงใต้ต้นนมงัว เพราะกลีบดอกร่วงอยู่มากมาย ส่งกลิ่นหอมหวานต่างจากกลิ่นไม้ดอกหอมชนิดอื่น ๆ

การใช้ประโยชน์

นมงัวเป็นไม้ดอกหอมที่นำมาปลูกเป็นไม้เลื้อยประดับชุ้มได้เหมือนกับการเวกและกระด้างงาจีน ปลูกและตัดแต่งให้เป็นไม้เลื้อยประดับชุ้มประดับรั้วมีอายุยืนอยู่ได้หลายปี มีการใช้เป็นยาสมุนไพร ตำรายาพื้นบ้านใช้ลำต้นหรือรากต้มน้ำดื่ม บำรุงน้ำนมขณะอยู่ไฟ

1

2

- 1 ดอกนมพิจิตรเริ่มแย้ม
- 2 ดอกนมพิจิตรบาน

นมพิจิตร

นมพิจิตร

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hoya parasitica* (Roxb.) Wall. Ex Traill

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : นมพิจิตร

ชื่ออื่น : นมตำเลีย

วงศ์ : ขจร (Family ASCLEPIADACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้เถาอิงอาศัยขนาดเล็ก เถายาว 1-2 เมตร แตกกิ่งน้อย ทุกส่วนของลำต้นมีน้ำยางสีขาว มีรากยึดเกาะคาบไม้ได้ดี ใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ รูปรีหรือรูปไข่ยาว 10-12 เซนติเมตร ใบหนาอวบหนา ด้านบนของใบเรียบสีเขียวเข้มเป็นมันและมีเส้นกลางใบเด่นชัด ช่อดอกสีขาว รูปครึ่งทรงกลมขนาด 5-8 เซนติเมตร ดอกบานคว่ำลง มีดอกย่อย 10-30 ดอก มงกุฎของดอกสีขาว มีแต้มสีชมพูหรือม่วงแดงตรงกลาง ดอกย่อยมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร ดอกย่อยบานพร้อมกันทั้งช่อและบานอยู่ได้หลายวัน มีผลเป็นฝัก เมื่อแก่มีสีดำแห้งและแตกออก เมล็ดมีปุยเป็นพู่ปลิวลอยตามลม

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นบนต้นไม้ในป่าเต็งรัง และจะพบในป่าดิบแล้งที่ทรงพุ่มของไม้ใหญ่ ไม้เบียดชิดกันมากนัก เกาะอยู่ตามลำต้นที่แตกแขนงเป็นง่ามหรือตามซอกกิ่งขนาดใหญ่ตอนกลางของลำต้น ชอบแสงแดดมากเต็มที่และทนทานต่อความแห้งแล้งได้ดี

การกระจายพันธุ์ :

เมล็ดปลิวตามลมและไปงอกอยู่ตามคาบไม้ มีการกระจายพันธุ์ได้กว้างขวางมาก ตั้งแต่อินเดีย พบได้ทุกประเทศในแถบอินโดจีน เรื่อยลงไปถึงมาเลเซียและอินโดนีเซีย ในประเทศไทยพบได้ทุกภาคของประเทศ จังหวัดที่พบได้มากที่สุด ได้แก่ ชัยภูมิ พิษณุโลก นครราชสีมา ลำปาง สุราษฎร์ธานี ฯลฯ

ฤดูดอกบาน : เดือนกรกฎาคม-ตุลาคม และในบางพื้นที่ที่มีฝนตกกระจายดี จะมีดอกทยอยออกตลอดปี

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมแรงตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

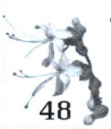
พรรณไม้ประเภทไม้เถาอิงอาศัยอยู่ในสกุลนมตำเลีย มีลักษณะเด่นที่ผู้คนทั่วไปเห็นกันอยู่ ก็คือห้อยเกาะอยู่ตามคาคบไม้ มีใบหนาสีเขียว หากไม่ได้สังเกตเห็นดูรายละเอียดในเรื่องความแตกต่างของลักษณะและขนาดของใบ รูปร่างของดอก ช่วงเวลาการออกดอกแล้ว ผู้คนส่วนใหญ่จะคิดว่าคล้ายๆ กัน แล้วเรียกชื่อพรรณไม้ประเภทนี้รวมๆ กันไปว่า นมตำเลีย แต่เมื่อได้พิจารณาในรายละเอียด โดยเฉพาะอย่างยิ่งในเรื่องของดอก จำนวนดอกย่อยในแต่ละช่อ รูปร่างและขนาดของดอกย่อย จะพบเห็นความแตกต่างและสามารถแยกออกจากกันได้ เมื่อดูในระยะใกล้ที่เกาะอยู่บนต้นไม้ใหญ่ สูงๆ ก็จะเห็นว่าช่อดอกใหญ่หรือไม่ สีอะไร

ในทางพฤกษศาสตร์ สามารถแยกความแตกต่างของพรรณไม้ในสกุลนมตำเลียพื้นเมืองที่ขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศออกได้ถึง 14 ชนิด เช่น นมตำเลีย นมพิจิตร นมเม็ย ต่างใหญ่ ลิ้นควาย ดาวลดาก ล้วยไม้พินู สังกวาลพระอินทร์ หัวใจทศกัณฐ์ ฯลฯ

สาเหตุที่พรรณไม้สกุลนี้ได้ชื่อว่า นมตำเลีย นมพิจิตร นมเม็ย ก็เนื่องจากมีน้ำยางสีขาวข้นคล้ายน้ำนมอยู่ในทุกส่วนของต้น ไม่ว่าจะเป็นส่วนของเถา ก้านใบ ใบ ก้านดอก แม้กระทั่งในฝักอ่อน เมื่อดึ่งส่วนใดออกมา หรือทำให้ขาดก็จะมีน้ำยางสีขาวคล้ายน้ำนมออกมาทันที

ไม้เถาอิงอาศัย เป็นพืชที่มีการเจริญเติบโตเกาะอาศัยอยู่บนไม้อื่น แต่ไม่เบียดเบียนต้นไม้มที่เกาะอยู่ โดยรากจะเกาะอยู่เฉพาะที่เปลือกลำต้นหรือเปลือกกิ่ง เพื่อไม่ให้หลุดร่วงลงมา แล้วรากก็อาศัยดูดความชื้นและอาหารจากเปลือกลำต้น โดยไม่แทงรากเข้าไปในเนื้อไม้เหมือนกับพวกกาฝาก จึงไม่เป็นอันตรายต่อต้นไม้มที่เกาะอยู่ การอยู่ร่วมกันแบบอิงอาศัยนี้จึงอยู่ได้เป็นเวลานานหรืออยู่ได้ตลอดไป หลายครั้งที่พบว่าต้นไม้มใหญ่ยืนต้นตาย หรือล้มไปแล้วแต่ไม้เถาอิงอาศัยก็ยังเกาะอยู่ได้

คำถามที่ว่า ทำไมไม้เถาอิงอาศัยจะต้องเกาะอยู่บนคาคบไม้ จะเกาะอยู่บนลำต้นหรือกิ่งตรงๆ ได้ไหม คำตอบก็คือเกาะได้ แต่มีโอกาสมาก โดยเฉพาะ

ต้นไม้ที่มีเปลือกเรียบหรือลื่น เมื่อเมล็ดปลิวลอยมาสัมผัสก็จะหลุดไป ไม่มีจุดให้ติดอยู่ หรือหากติดอยู่เนื่องจากมียางไม้ในจุดดังกล่าว ก็จะเจริญเติบโตได้ยาก เนื่องจากไม่มีความชื้น และเมื่อไม้เถาเจริญเติบโตมากขึ้น มีน้ำหนักมากขึ้น รากยึดเกาะรับน้ำหนักไม้ไหว ก็จะหลุดร่วงลงมา ในการเดินศึกษาธรรมชาติจึงพบไม้อิงอาศัยร่วงลงมาอยู่ที่พื้นดินได้บ่อยๆ ไม่ว่าจะปกคลุมด้วยไม้ เฟิน รวมทั้งนมตำเลียด้วย

ตำแหน่งที่พบกันเสมอมักมีไม้อิงอาศัยเกาะอยู่คือที่คาคบไม้ เนื่องจากมีจุดพักให้เมล็ดติดอยู่ได้ และที่สำคัญคือมีความชื้น เมล็ดของนมตำเลียจึงอาศัยความชื้นจากคาคบไม้แล้วงอกเป็นต้นอ่อนขึ้นมา ออกรากยึดเกาะแล้วดูดความชื้น หากอาหารจนต้นเจริญเติบโตขึ้นมา แดกยอดยาวเลื้อยพันและสร้างรากขึ้นมาให้ยึดเกาะได้แน่นมากขึ้น หากคาคบไม้มีขนาดใหญ่ ก็จะรับน้ำหนักได้มาก ไม้อิงอาศัยจึงยึดเกาะอยู่ได้ตลอดไป

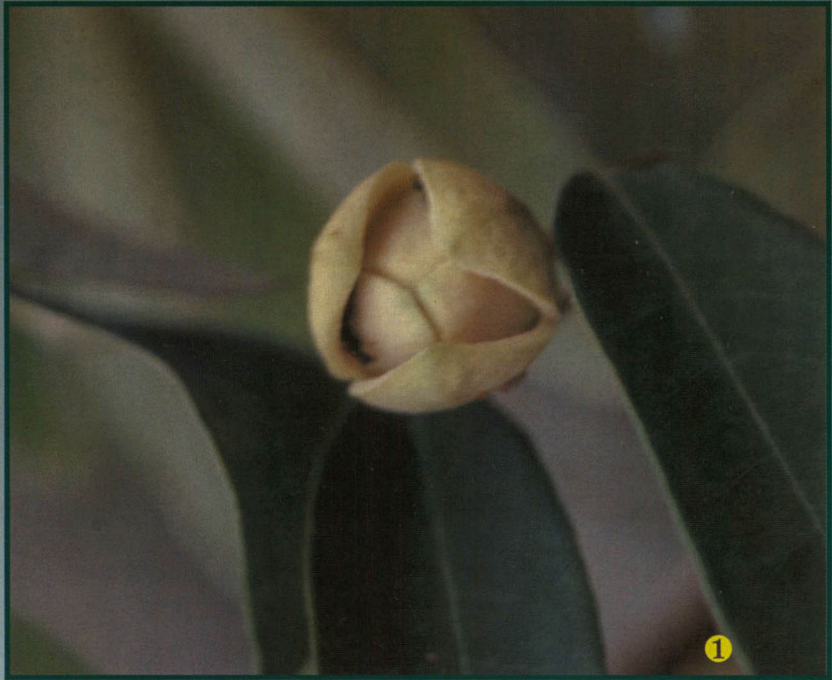
ต้นไม้ที่มีเปลือกหนาเป็นแผ่น เป็นร่อง มีโอกาสที่ฝนละอองจะปลิวมาติดอยู่ได้มากกว่าต้นที่มีเปลือกเรียบ รวมทั้งมีความชื้นได้มากกว่า เมล็ดของนมตำเลียก็จะปลิวมาติดแล้วงอกและเจริญเติบโตได้ดีกว่าต้นที่มีเปลือกเรียบและลำต้นตั้งตรง

ถ้าท่านอยากเห็นนมพิจิตรที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าเต็งรังและป่าดิบแล้งด้านใต้ของสถานี เมื่อเดินไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ ก็ให้มองไปที่ต้นไม้ใหญ่ที่แตกกิ่ง มีคาคบ โดยเฉพาะต้นที่อยู่ห่างจากต้นอื่นหรือมีเรือนยอดโปร่ง แสงแดดส่องได้เต็มที่ ต้นนมพิจิตรก็จะเกาะอยู่และเจริญเติบโตได้ดี ออกรากยึดเกาะดูดความชื้นและหาอาหารได้อย่างเพียงพอ ในช่วงที่มีความชื้นสูงก็จะดูดเก็บไว้ในใบ ใบก็จะเต่งตึงและมีสีเขียวเข้ม แต่ในช่วงฤดูแล้งใบก็จะเหี่ยวพับและมีสีเหลือง

การใช้ประโยชน์

มีการปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ดอกหอม โดยปลูกใส่กระถางหรือกระเช้าแขวน แล้วใส่ชั้นเปลือกมะพร้าวหรือเปลือกไม้ให้ยึดเกาะ การบำรุงรักษาก็ไม่จำเป็นต้องรดน้ำบ่อยเนื่องจากทนแล้งได้ดี แต่หากมีการฉีดพ่นน้ำ และปุ๋ย ก็จะเจริญเติบโตได้รวดเร็วขึ้น การขยายพันธุ์โดยการตัดชำเถา ควรเลือกเถาที่มีรากติดมาด้วย ส่วนการเพาะเมล็ดจากฝักแก่แต่ละฝักก็จะได้นักกล้าเล็กๆ จำนวนมาก

- ❶ ดอกนมแมวเริ่มแย้ม
- ❷ ดอกนมแมวบาน
- ❸ ผลสุกของนมแมว

นมแมว

นมแมว

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melodorum siamense* (Scheff.) Ban

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : นมแมว

ชื่ออื่น : -

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย เลื้อยได้ไกล 2-5 เมตร หากขึ้นอยู่กลางแจ้งห่างจากต้นอื่น จะตั้งต้นเป็นพุ่มได้เอง แตกลำต้นจากใต้ดินเป็นกอใหญ่ มียอดจำนวนมาก เปลือกสีน้ำตาลอมเหลือง เนื้อไม้เหนียวมาก ใบเดี่ยวเรียงสลับ รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก ยาว 8-18 เซนติเมตร ดอกเดี่ยวออกตามกิ่งตรงข้ามใบ กลีบดอกหนา มี 6 กลีบ เรียงเป็น 2 ชั้น เมื่อบานมีสีเหลืองและมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1.5 เซนติเมตร ผลกลุ่ม มีผลย่อย 8-15 ผล เมื่อสุกสีเหลือง เปลือกนุ่มรับประทานได้ รสหวาน มี 6-8 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณหรือป่าละเมาะทั่วประเทศ และมีปลูกตามบ้านทั่วไป เป็นต้นไม้ที่ทนน้ำท่วมและทนแล้งได้ดี จึงพบขึ้นเป็นพุ่มหรือเป็นกอเดี่ยวๆ ตามที่ราบลุ่มในท้องทุ่งภาคกลาง ถึงแม้ว่าจะมีน้ำท่วมหลากในช่วงฤดูฝนยาวนานถึง 3 เดือนก็ยังเจริญเติบโตได้ดี

การกระจายพันธุ์ :

ผลสุกสีเหลืองเข้ม มีกลิ่นหอมและมีรสหวาน เป็นอาหารของนกและพวกสัตว์เลื้อยคลานด้วยนมหลายชนิด เช่น ชะมด กระแต จึงกระจายพันธุ์ได้ดี แต่ละผลมีเมล็ดมาก เปลือกเมล็ดแข็งและมีเมือกสีน้ำตาลหุ้มอยู่ เมื่อสัตว์กินเข้าไปก็จะเคี้ยวผลแยกเมล็ดออกจากกัน ถ้ามูลออกมาเมล็ดจึงงอกเป็นต้นที่กระจายออกไปจากต้นแม่พันธุ์ได้ดี เมล็ดมีเปอร์เซ็นต์การงอกสูง จังหวัดที่พบนมแมวได้มาก ได้แก่ นครราชสีมา นครสวรรค์ พระนครศรีอยุธยา ชัยภูมิ สงขลา

ฤดูดอกบาน : เดือนมกราคม-เมษายน
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : พลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

นมแมวเป็นพรรณไม้พื้นเมืองของไทย พบได้ทั่วประเทศ ในการสำรวจและจำแนกชื่อทางพฤกษศาสตร์จึงมีชื่อว่า *siamense* แปลว่า พบในสยามหรือมีอยู่ในสยาม ซึ่งเป็นชื่อเดิมของประเทศไทย

ที่มาของคำว่า นมแมว ก็มาจากลักษณะของผลที่เป็นผลกลุ่ม มีผลย่อยแต่ละผลรูปกลมรีและมีตุ่มปลายผลลักษณะคล้ายกับเต้านมของแมว

ต้นนมแมวมีขึ้นกระจายทั่วประเทศและมีความแปรผันสูง มีลักษณะต้นที่แตกต่างกันตั้งแต่ค่อนข้างเป็นไม้พุ่ม จนกระทั่งมีลักษณะเป็นเถาเลื้อยไปได้ไกลนับสิบเมตร ส่วนลักษณะของดอกก็แตกต่างกันตั้งแต่ขนาดดอกเล็ก เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลางเพียง 0.5 เซนติเมตร ไปจนถึงขนาดใหญ่ 1.5 เซนติเมตร รวมทั้งผลก็มีขนาดแตกต่างกันมากเช่นกัน แต่ที่สำคัญคือ ดอกนมแมวบางต้นหอมแรง ส่วนบางต้นไม่มีกลิ่นหอมเลย ซึ่งบรรพบุรุษของไทยก็ได้คัดเลือกนำต้นที่มีดอกใหญ่และดอกหอมมาปลูกและขยายพันธุ์กันต่อๆ มา ดังนั้นหากท่านเดินทางไปตามป่าในที่ต่างๆ ของประเทศ ก็ยังมีโอกาสพบนมแมวสายพันธุ์ดอกเล็กและสายพันธุ์ดอกไม้หอมอยู่ในป่าตามธรรมชาติได้อีก

ดอกนมแมวมีกลิ่นหอมที่ประทับใจคนไทยมาทุกยุคทุกสมัย ตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน บรรพบุรุษของไทยในสมัยก่อนได้เลือกต้นนมแมวมาปลูกตามบ้านวัด รวมทั้งตามวังหรือตำหนักของเจ้านาย ในบางครั้งมีการตัดแต่งจนเป็นพุ่มกลมมีอายุการปลูกเลี้ยงนานหลายปีจนโคนต้นนมแมวมีขนาดใหญ่ หลักฐานที่แสดงถึงความใกล้ชิดระหว่างต้นนมแมวกับคนไทยในยุคก่อนเห็นได้จากบทกลอนในวรรณคดีไทย ดังเช่น เรื่องรามเกียรติ์ พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย รัชกาลที่ 2 ที่มีการกล่าวถึงต้นนมแมวในตอนหนึ่งที่ว่า **“กรขวาคว่ากิ่งแก้วช้ายเต็ดนมแมวมหาหงส์”** เป็นกรกล่าวถึงในฐานะที่นมแมวเป็นไม้ดอก ส่วนบทกลอนในนิราศเมืองแกลง บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ตอนหนึ่งที่ว่า **“กะมองกะเม็งนมแมวเป็นแถวไป ล้วนลูกไม้กลางป่าทั้งหัวพลอง”** เป็นกรกล่าวถึงนมแมวในฐานะที่เป็นไม้ผล และมีผลกินได้

ถ้าท่านอยากเห็นนมแมวที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี ในเส้นทางหลักจากสถานีไปยัง สำนักสงฆ์ อูร์มิตถนนโกสั๊กกับต้นไม้อื่นเป็นไม้พุ่มรอเลื้อย มียอดเลื้อยพันต้นไม้ อื่นขึ้นไปในระดับสูง ถ้าได้มาเดินศึกษาธรรมชาติในช่วงเดือนมกราคม ถึงเดือน เมษายน ก็จะได้ชมดอกและเขยชมกลิ่นหอม และหากมาในเดือนกรกฎาคมถึง สิงหาคม ก็จะได้ชิมรสผลแก่ของนมแมวว่ามีรสชาติหวานอย่างไร ปรกติแล้วผลแก่ของนมแมวรับประทานได้ เหมือนกับเป็นผลไม้ป่า ที่คนเดินป่าจักได้เก็บกินเล่น มีสำนวนจากคนไทยรุ่นเก่าๆ พูดกันว่าเป็นผลไม้ของเด็กเลี้ยงควาย เนื่องจากใน ครอบครัวยุคก่อนจะมอบหมายหน้าที่เลี้ยงควายให้กับเด็กๆ เมื่อนำควายไป ปล่อยให้กินหญ้าในท้องนาแล้วเด็กๆ ไม่มีอะไรทำ ก็เดินหาเก็บของกินไปเรื่อยๆ ไม่ว่าจะแก้หิวได้หรือไม่ มีรสชาติอร่อยหรือเปล่า

การใช้ประโยชน์

มีการนำต้นนมแมวมาปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ ปลูกให้โตเร็วหรือโตช้า ประดับในสวนหย่อมได้ มีดอกส่งกลิ่นหอมเย็นเป็นเสน่ห์ของสวนได้อีกแบบหนึ่ง หรือปลูกแล้วตัดแต่งให้เป็นพุ่มกลมสีเขียวเข้มประดับสวนได้สวยงามตลอดปี เนื่อง จากนมแมวไม่ผลัดใบและมีอายุยืน จึงใช้ประดับได้ทนนานหลายปี

มีการนำดอกนมแมวไปสกัดทำเป็นกลิ่นน้ำนมแมว ใส่ในน้ำเชื่อมหรือน้ำหวาน เหมาะสำหรับใส่น้ำแข็งใส น้ำแข็งกด นิยมรับประทานกันในช่วงฤดูร้อน มีรสชาติหวานเย็นชื่นใจ บรรเทาอาการกระหายเนื่องจากอากาศร้อนได้ดี หรือนำไปแต่งกลิ่นขนมหวานหลายชนิด ที่มีการนำมาชุบใช้ทอด เช่น ขนมเม็ดขนุน ขนมลูกจันทร์ ทำให้มีกลิ่นหอมเย็นรับประทานหวานอร่อย คนในชนบทรุ่นก่อนๆ จะนำไปต้มจนม้วนเป็นกรวยแหลม ใส่ดอกนมแมวลงไป 2-3 ดอก พับปลายใบตองปิดโคนกรวย นำไปถวายพระ หรือมอบให้คนรัก หรือนำมาแจกกัน โดยเฉพาะกับผู้สูงอายุ สุดดมมีกลิ่นหอมชื่นใจ

- ① ดอกนมแมวซ้อน
- ② ผลนมแมวซ้อน

นมแมวซ้อน

นมแมวซ้อน

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Anomianthus dulcis* (Dunn) J. Sinclair

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : ตีนตั้ง

ชื่ออื่น : นมวัว

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย เลื้อยได้ไกล 4-8 เมตร เปลือกลำต้นสีน้ำตาลเข้ม แตกกิ่งก้านไม่มากนัก เนื้อไม้เหนียวมาก ใบรูปไข่กลับ ยาว 10-15 เซนติเมตร ใบอ่อนมีขนทั้งสองด้าน ดอกเดี่ยวหรือเป็นกระจุก 2-4 ดอก ออกที่ปลายกิ่ง สีชมพูหรือเหลืองจำปา กลีบดอกมี 6 กลีบ ขนาดเกือบเท่ากัน เรียงเป็น 2 ชั้น ขอบกลีบบิดเป็นคลื่น เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 3-4 เซนติเมตร ดอกบานอยู่ได้ 2-3 วันแล้วโรย ผลกลุ่ม มีผลย่อย 8-15 ผล ผลรูปกลมรีจนถึงรูปทรงกระบอก ปลายผลเป็นจะงอยแหลม เมื่อสุกสีแดง มี 1-2 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง ป่าละเมาะและทุ่งโล่งทั่วประเทศ แต่มีในภาคตะวันออกเฉียงเหนือมากกว่าในภาคอื่น ๆ ชอบดินร่วนระบายน้ำดีและได้รับแสงแดดมากเต็มที่ ทนทานต่อความแห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งได้ดี ขึ้นได้ในระดับความสูงตั้งแต่ระดับน้ำทะเล จนถึง 400 เมตร

การกระจายพันธุ์ :

เมื่อผลสุกมีสีแดงเข้มและมีรสหวาน เป็นอาหารของนกและพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมตัวเล็ก ๆ หลายชนิด เช่น ชะมด กระแต ในช่วงผลแก่จะพบนกปรอดหลาย ๆ ตัวมาแย่งกันกินแล้วส่งเสียงดังเป็นสัญญาณบอกได้ดีว่ากำลังมีผลแก่ตามพื้นดินหรือพื้นหินที่มีมูลของชะมดหรือหมูส่งถ่ายไว้ จะพบเมล็ดของนมแมวซ้อนอยู่ด้วยเสมอ จังหวัดที่พบต้นนมแมวซ้อนได้มาก ได้แก่ นครราชสีมา ชัยภูมิ เลย เพชรบูรณ์ ขอนแก่น ราชบุรี เพชรบุรี

ฤดูดอกบาน : เดือนกุมภาพันธ์-พฤษภาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนช่วงบ่ายถึงกลางคืน

ข้อมูลทั่วไป

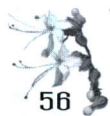
ในการจำแนกพรรณไม้ หากพบว่าพรรณไม้ใน Genus ใดมีเพียง species เดียว จะเรียกลักษณะนี้ว่า Monospecific ซึ่งปรากฏว่า พรรณไม้ในสกุลนมแมวซ้อนหรือที่เรียกว่า Genus Anomianthus ซึ่งอยู่ในวงศ์กระดังงานี้มีอยู่เพียงชนิดเดียวก็คือ ต้นนมแมวซ้อน จึงสามารถเรียกต้นนมแมวซ้อนว่าเป็น Monospecific ของสกุล Anomianthus

ลักษณะเด่นที่ทำให้ต้องแยกต้นนมแมวซ้อน ออกจากสกุลอื่นๆ ก็คือที่โคนกลีบดอกด้านในมีต่อมเล็กๆ อยู่ มีกลีบดอกบางๆ จำนวน 6 กลีบขนาดใกล้เคียงกัน ปลายผลมีจะงอยแหลม ซึ่งลักษณะเด่นนี้จะไม่มีในพืชสกุลอื่นๆ ของวงศ์กระดังงา

ต้นนมแมวซ้อนเป็นพรรณไม้เลื้อยในวงศ์กระดังงา ซึ่งมีความใกล้เคียงกับพืชในสกุลกล้วยหูดสัง คือ Genus Uvaria ได้แก่ กล้วยหูดสัง กล้วยอ้ายพอน กล้วยอี่เหิน นมควายน้อย พืพวนน้อย มีลักษณะที่ใกล้เคียงกันคือ เป็นไม้เลื้อย มีมือยึดเกาะต้นไม้อื่นเพื่อพุงยงลำต้นขึ้นไปอยู่ในที่สูง และมีผลกลุ่ม เมื่อแก่เปลือกผลนิ่ม มีรสหวาน เมล็ดแข็งสีดำและมีเมือกสีน้ำตาลหุ้มเมล็ด

นมแมวซ้อนที่ขึ้นอยู่ทั่วไปตามธรรมชาติ จะมีดอกสีชมพู ซึ่งจะมีความแตกต่างแปรผันกันไปบ้างในเรื่องขนาดของดอก ความดกของดอกและความเข้มของสีดอก ว่าเป็นดอกสีชมพูอ่อนหรือชมพูเข้ม แต่อย่างไรก็ตามยังมีผู้พบว่าในสภาพธรรมชาติของบางพื้นที่ เช่น ในจังหวัดบุรีรัมย์มีการกลายพันธุ์เป็นดอกสีเหลือง นับว่ามีความโดดเด่นต่างจากที่อื่นอย่างมาก จึงได้รับความนิยมจากผู้ปลูกเลี้ยงที่ ต้องการเร่งให้มีการขยายพันธุ์อย่างรวดเร็วและมีจำนวนมากตามที่ต้องการ

ถ้าอยากเห็นนมแมวซ้อนที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบกระจายทั่วไปในป่าดิบแล้งด้านหน้าและด้านหลังของสถานี ที่ด้านหน้าของสถานีจะพบได้ที่ริมถนนใกล้ๆ กับสถานี เลี้ยวพันอยู่บนไม้ใหญ่แล้วออกยอดยื่นไปรับแสง จึงพบดอกและผลได้ที่ปลายกิ่งของต้นไม้หลัก การศึกษาในช่วงเดือนกุมภาพันธ์ถึงพฤษภาคม จะพบว่ามีกลีบดอกร่วงอยู่ใต้ต้นจำนวนมากและส่งกลิ่นหอมอ่อนๆ ส่วนทางด้านหลังของสถานีที่เป็นป่าดิบแล้งจะพบได้ตามเส้นทางหลัก

จนกระทั่งถึงเดือน โดยเลี้ยงขึ้นคลุมต้นไม้ยืนต้นขนาดเล็กและออกดอกให้เห็น อยู่บนยอดทรงพุ่ม

การใช้ประโยชน์

ส่วนใหญ่ยังจัดว่าเป็นไม้ป่าที่ยังไม่มีการนำมาปลูกหรือนำมาใช้ประโยชน์กันมากนัก จะมีก็เพียงบางรายที่มีการปลูกให้เลี้ยงใต้ซุ้มและตัดแต่งเป็นไม้ดอกไม้ประดับสำหรับโชว์ว่าเป็นไม้ประดับชนิดใหม่ ๆ

มีบางรายได้คัดเลือกสายพันธุ์ที่ดอกดก ดอกใหญ่ สีเหลืองเข้มหรือชมพู เข้มนำปลูกโชว์ เป็นที่สะดุดตาต่อผู้พบเห็น จึงมีการขยายพันธุ์จำหน่ายกันในหมู่ผู้ปลูกเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับ วิธีการขยายพันธุ์ที่นิยมกันอยู่คือ การปักชำกิ่งในกระบะพ่นหมอกซึ่งปักชำกิ่งได้ครั้งละจำนวนมาก แต่ใช้เวลาปักชำนานถึง 4 เดือน

ส่วนการขยายพันธุ์โดยวิธีการเพาะเมล็ด ยังไม่เป็นที่นิยม เนื่องจากใช้เวลาในการปลูกเลี้ยงตั้งแต่ระยะต้นกล้าจนถึงระยะออกดอกจะใช้เวลาหลายปีกว่าจะให้ต้นมีความสมบูรณ์มากเพียงพอที่จะออกดอกได้ อย่างไรก็ตาม การขยายพันธุ์ตามธรรมชาติที่มีอยู่ตามป่าในถิ่นกำเนิดเดิมเป็นการงอกจากเมล็ด ซึ่งยังมีโอกาสที่จะมีการกลายพันธุ์หรือแปรผันไปได้เรื่อยๆ เกิดพันธุ์ใหม่ที่แตกต่างไปจากเดิม ซึ่งอาจกลายเป็นพันธุ์ที่มีลักษณะดีขึ้นหรือเลวลงก็ได้ สำหรับนมแมวซ้อนก็มีการกลายพันธุ์ตามธรรมชาติในถิ่นกำเนิดเดิมเช่นกัน เช่น มีดอกดกมากขึ้น ดอกใหญ่มากขึ้น มีสีเข้มมากขึ้น หรือเกิดพันธุ์ที่มีดอกสีเหลือง เป็นที่ชื่นชอบของนักสำรวจและนักสะสมพันธุ์ไม้ที่จะได้คัดเลือกแล้วขยายพันธุ์ นำมาปลูกเลี้ยงหรือจำหน่ายกันต่อไป

วิธีการขยายพันธุ์ที่รวดเร็วและเหมาะสมสำหรับปลูกเป็นไม้กระถาง คือ การทาบกิ่งโดยใช้ต้นกล้าจากการเพาะเมล็ดเป็นต้นต่อ แต่วิธีนี้สะดวกสำหรับผู้ที่มีพันธุ์ดีต้นปลูกอยู่แล้วในบริเวณบ้านหรือใกล้เคียง เพียงแต่นำต้นต่อมาทาบกิ่ง และเมื่อทาบทัดแล้วก็สามารถตัดนำไปปลูกได้ แต่ถ้าไม่มีต้นพันธุ์ดีต้นอยู่ในบ้าน แล้วจะใช้วิธีไปทาบกิ่งกับต้นแม่ที่อยู่ในป่า ย่อมเกิดความไม่สะดวกเนื่องจากกิ่งยอดของต้นแม่พันธุ์อยู่ในระดับสูงหรือเลี้ยงพันต้นไม้ใหญ่ขึ้นไป จะปีนต้นไม้ใหญ่ขึ้นไปทาบกิ่งได้ยาก นอกจากนี้ยังพบว่า การทาบกิ่งในป่าบางพื้นที่ที่มีสัตว์ป่าพวกลิง ชะนี จะชอบมาฉีกกิ่งต้นต่อเล่นทำให้ต้นต่อตาย หรือบางครั้งก็มีการหักยอดของต้นแม่พันธุ์หรือดึงกิ่งต้นต่อจนฉีกหักเสียหายได้

- ① ช่อดอก
- ② ดอกบาน

นางแย้มป่า

นางแย้มป่า

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Clerodendrum viscosum* Vent.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : นางแย้มป่า

ชื่ออื่น : ช้ชม ปั้งเห็บ

วงศ์ : นางแย้ม (Family LABIATAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้พุ่มขนาดเล็ก สูง 1-3 เมตร แตกกิ่งขนาดเล็กจำนวนมาก ทรงพุ่มกลม กิ่งอ่อนมีลักษณะเป็นสันสี่เหลี่ยมและมีขนปกคลุมหนาแน่น ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่ ใบยาว 10-18 เซนติเมตร ขอบใบหยักห่างๆ แบบฟันเลื่อย เนื้อใบบาง ผิวใบมีขนนุ่มทั้งสองด้าน ก้านใบเรียวยาว 3-5 เซนติเมตร ออกดอกเป็นช่อที่ปลายกิ่ง โคนกลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอด ปลายแยกกันเป็น 5 กลีบสีขาว โคนกลีบด้านในมีสีชมพู มีดอกย่อยจำนวนมาก บานไม่พร้อมกัน มีเกสรเพศผู้และเพศเมียยาวยื่นออกมา ดอกบานวันเดียวแล้วโรย ผลกลมฉ่ำน้ำ เมื่อสุกสีดำขนาด 1 เซนติเมตร

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นตามชายป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้ง หรือตามพื้นที่โล่งริมทางหรือขึ้นในที่โล่งหลังจากไฟไหม้ ขึ้นได้ทั่วประเทศ ในต่างประเทศขึ้นกระจายตั้งแต่อินเดียถึงอินโดนีเซีย ชอบดินร่วนระบายน้ำดี มีปริมาณน้ำฝนในช่วงฤดูฝนมาก ขึ้นได้ในระดับความสูงตั้งแต่ 100 เมตร จนถึง 600 เมตร หากขึ้นในที่ร่มรำไรหรือพื้นที่ระดับสูงจะมีใบใหญ่และมีดอกน้อย

การกระจายพันธุ์ :

ติดผลจำนวนมาก ผลแก่ในช่วงต้นฤดูฝน เปลือกผลฉ่ำน้ำจึงมีขนาดเล็กๆ มากินและช่วยกระจายพันธุ์ได้ดี เมล็ดมีอัตราการงอกสูง ผลแก่ที่ร่วงลงสู่พื้นจะไหลไปตามน้ำและกระจายไปขึ้นในที่ต่างๆ ได้ดี จังหวัดที่พบมากได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก นครราชสีมา เพชรบุรี

ฤดูดอกบาน : เดือนพฤศจิกายน-กุมภาพันธ์
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนๆ ตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

พรรณไม้ในสกุล Clerodendrum ซึ่งมีนางแย้มป่ารวมอยู่ด้วย ในประเทศไทย มีอยู่ 20 ชนิด เช่น บึงหอม บึงขาว ลำมะงา บึงตาไก่ เกซอนลาฯ พรรณไม้ในสกุลนี้ที่รู้จักกันดี ได้แก่ นมสวรรค์ เท้ายายม่อม พนมสวรรค์ พนมสวรรค์ป่า ซึ่งแต่ละชนิดจะมีช่อดอกใหญ่ มีดอกย่อยจำนวนมาก เป็นที่สะดุดตาในช่วงเดินป่า ส่วนพรรณไม้ในสกุลนี้ที่กำลังได้รับความนิยมปลูกเป็นไม้ประดับกันมากคือ ระย้าแก้ว มีช่อดอกยาวมากกว่า 30 เซนติเมตร ก้านช่อดอกย่อยเรียวยาว เมื่อเวลาสีลมพัดแต่ละดอกก็จะขยับพลิ้วสวยงาม แต่ดอกของระย้าไม่มีกลิ่นหอม

นางแย้มป่ามีการกระจายพันธุ์เป็นบริเวณกว้าง ขึ้นอยู่ในหลายประเทศรอบๆ เมืองไทย ส่วนในประเทศไทยก็มีขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในแต่ละภาคจะมีลักษณะที่แตกต่างกันออกไปบ้างเล็กๆ น้อยๆ เช่น ใบใหญ่ ใบเล็ก ขอบใบเว้าเป็นช่องหรือบางที่ก็ไม่เว้า ในทางพฤกษศาสตร์ถือได้ว่ารูปสัณฐานที่มีความแตกต่างกันบ้างเป็นความแปรผันตามลักษณะภูมิประเทศ แต่ลักษณะรายละเอียดภายในดอกยังเหมือนกัน จึงยังให้รวมอยู่ในชนิดเดียวกัน มีชื่อวิทยาศาสตร์ตัวเดียวกัน

การเปลี่ยนแปลงลักษณะและขนาดของใบในแต่ละพื้นที่ขึ้นอยู่กับความอุดมสมบูรณ์ของดิน ความชื้นของดิน อุณหภูมิ ระดับความสูง รวมทั้งอายุของต้น ฯลฯ หากดินมีความอุดมสมบูรณ์สูงและมีความชื้นสูง จะมีขนาดใบใหญ่ สีเขียวเข้มมากกว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในที่ดินเลวหรือค่อนข้างแห้งแล้ง และเมื่อเปรียบเทียบลักษณะและขนาดของใบที่ขึ้นอยู่ในพื้นที่ที่มีระดับความสูงแตกต่างกัน จะพบว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในที่ระดับสูงจะมีขนาดของใบเล็กกว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในระดับต่ำ ในเรื่องอายุของต้นก็มีส่วนแตกต่างในเรื่องขนาดและรูปร่างของใบได้ ต้นที่ยังเล็กอยู่จะมีขนาดของใบใหญ่ เมื่อต้นโตขึ้นขนาดของใบจะค่อยๆ เล็กลง จนมีขนาดคงที่เมื่อเริ่มออกดอก ในการเปรียบเทียบขนาดของใบจึงเปรียบเทียบกันในกลุ่มที่ออกดอกแล้ว

ฤดูออกดอกของนางแย้มป่าในแต่ละภาคไม่พร้อมกันขึ้นอยู่กับฤดูกาล โดยมีปริมาณน้ำฝนเป็นตัวกำหนด ในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง จะหมดฤดูฝนในราวเดือนตุลาคม จึงออกดอกในราวเดือนพฤศจิกายน

ถึงกุมภาพันธ์ ในขณะที่ในภาคใต้ฝนหยุดตกในเดือนมกราคม ต้นนางแย้มป่าในภาคใต้จึงออกดอกล่าออกไป คือช้ากว่าในภาคอื่นๆ และมีฤดูดอกค่อนข้างยาวนาน ไม่ออกมากเป็นช่วงเหมือนในภาคอื่นๆ

ลักษณะใบของนางแย้มป่ามีขนนุ่มและมีกลิ่นฉุน วัวควายไม่ชอบกิน จึงมีโอกาสเห็นนางแย้มป่าต้นใหญ่ๆ ในพื้นที่สูงอยู่ใกล้กับคอกวัวควาย หรือขึ้นปนอยู่กับต้นหญ้า แต่วัวควายจะเลือกกินเฉพาะหญ้าและไม่กินต้นนางแย้มป่า

ถ้าท่านอยากเห็นนางแย้มป่าขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบกระจายตามริมทางเดินในป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานี พบขึ้นตั้งแต่ใกล้ประตูรั้ว เรื่อยไปจนถึงทางแยกเส้นไปเขื่อน ในจุดที่แสงส่องลงถึงพื้นมาก ก็มีโอกาพบนางแย้มป่าได้มาก ในบริเวณที่เป็นที่โล่ง หรือบริเวณที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่ไม่หนาแน่น ก็จะพบต้นนางแย้มป่าขึ้นอยู่มากเสมือนกับว่าเป็นพืชเบิกนำของพื้นที่โล่งเตียน หรือพื้นที่ไฟไหม้

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพร ตำรายาพื้นบ้านอีสานใช้รักษาลำไส้อักเสบ ขับปัสสาวะ ไตพิการ

หากจะปลูกเป็นไม้ประดับ ก็สามารถกระทำได้เนื่องจากมีช่อดอกใหญ่ มีดอกดก ออกดอกบ่อย มีกลิ่นหอมอ่อนๆ โดยปลูกเป็นแนวรั้วหรือปลูกเป็นแถวตามริมสวน เมื่อดอกชุดแรกหมดไปแล้ว ควรตัดกิ่งเล็กๆ ออกให้หมด เรียกว่าเป็นการตัดแต่งขนานใหญ่ เหลืออยู่แต่ดอกหรือกิ่งใหญ่ จะแตกกิ่งอ่อนเล็กๆ ออกมาและออกดอกได้ใหม่อีก กลายเป็นต้นที่มีดอกใหญ่แข็งแรง แต่มีทรงพุ่มค่อนข้างเล็ก กะทัดรัด

ในการตัดแต่งต้นนางแย้มป่านี้ หากตัดเฉพาะปลายกิ่ง หรือตัดแต่งให้เหลือทรงพุ่มกลม มีเฉพาะกิ่งแก่ เมื่อกิ่งอ่อนที่แตกออกมาใหม่ก็จะกลายเป็นทรงพุ่มกลมที่มีกิ่งอ่อนอยู่ปลายยอดและมีขนาดทรงพุ่มใหญ่ขึ้น ในช่วงออกดอกก็จะออกพร้อมกันทั้งทรงพุ่ม แต่ละช่อกลมและมีขนาดใกล้เคียงกัน ในยามค่ำคืนก็จะดูขาวโพลนไปทั้งทรงพุ่ม

- ❶ ดอกโนร่ากำลังบานสะพรั่ง
- ❷ ผลของโนร่ามีปีกที่สวยงาม

โนร่า

โนรา

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Hiptage bengalensis* (L.) Kurz subsp. *bengalensis*

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : โнора

ชื่ออื่น : กำลั้งข้างสาร พญาข้างเผือก สะเลา

วงศ์ : โнора (Family MALPHIGHIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

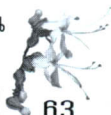
เป็นไม้พุ่มรอเลื้อย เลื้อยได้ไกล 2-4 เมตร แตกกิ่งยืดยาวจำนวนมาก กิ่งเหนียวมาก ใบเดี่ยวเรียงตรงข้าม รูปไข่ ยาว 10-15 เซนติเมตร โคนใบมน ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น เนื้อใบหนาและเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ผิวใบเรียบเป็นมันทั้งสองด้าน ดอกออกที่ปลายกิ่งเป็นช่อสีขาวอมชมพู ช่อยาว 15-20 เซนติเมตร มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกบานไม่พร้อมกัน กลีบดอกมี 5 กลีบ มีขนาดไม่เท่ากันและมีขนยาว กลีบใหญ่มีประสีเหลือง มีเกสรเพศผู้ยาว 10 อัน ดอกบานอยู่ได้ 3-4 วันจึงโรย ผลรูปกลมมีปีก 3 อันประกบกัน ยาวมาก 1 อัน

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ชอบขึ้นในป่าดิบชื้นหรือป่าดิบแล้งทั่วประเทศ อยู่กลางแจ้งหรือกึ่งแดด กึ่งร่ม เลื้อยพันต้นไม้ที่มีพุ่มเล็ก ๆ แล้วชูยอดออกไปรับแสง หากขึ้นอยู่กลางแจ้งหรือห่างต้นไม้ จะตั้งต้นเป็นพุ่มอยู่ได้เอง แตกหน่อเป็นลำต้นได้หลายลำ และมีใบหนากว่าต้นที่ขึ้นอยู่ในที่ร่มรำไร ชอบดินที่มีการระบายน้ำดี มีปริมาณน้ำฝนมากในช่วงฤดูฝน ขึ้นอยู่ในระดับความสูง 100-400 เมตร

การกระจายพันธุ์ :

เมล็ดแก่กระจายพันธุ์ได้ต่ำ ยังไม่พบว่ามียีสต์วป่าชนิดใดเป็นตัวช่วยการกระจายผลแก่หรือเมล็ดแก่ จึงพบได้น้อยในสภาพป่า ส่วนใหญ่เป็นพันธุ์ที่มีการปรับปรุงแล้วและปลูกประดับอยู่ตามบ้าน ที่มีดอกใหญ่ สีเข้มและต้นค่อนข้างเป็นพุ่ม ต้นที่ขึ้นอยู่ในถิ่นกำเนิดตามธรรมชาติจะค่อนข้างเลื้อย ช่อดอกเล็ก สีอ่อนและออกดอกในช่วงสั้น ๆ

ฤดูดอกบาน : เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

โนราเป็นพรรณไม้ที่มีขึ้นกระจายอยู่ในหลายประเทศ นับตั้งแต่อินเดีย พม่า ศรีลังกา ไทย มาเลเซีย ใต้หวัน ฟิลิปปีนส์ ในประเทศไทยมีขึ้นอยู่ทั่วประเทศ แต่มีมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ขึ้นอยู่ในระดับความสูง ปานกลาง คือตั้งแต่ 100 เมตรเหนือระดับน้ำทะเล ไปจนถึง 400 เมตร มีการปลูกเป็นไม้ประดับ ไม้ดอกหอมกันในทวีปเอเชียหลายประเทศ ในแต่ละประเทศก็มีสายพันธุ์ที่แตกต่างกันออกไปในเรื่องของขนาดดอก สี กลิ่นหอม มีทั้งพันธุ์ป่าดั้งเดิมและพันธุ์ที่พัฒนาหรือปรับปรุงแล้ว

การพัฒนาสายพันธุ์โนราในประเทศไทย เป็นการคัดเลือกจากต้นที่มีอยู่ตามธรรมชาติ เนื่องจากการขยายพันธุ์ตามธรรมชาติโดยเมล็ด และมีขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ จึงมีการกลายพันธุ์ออกไปจากลักษณะเดิมได้บ้าง และถือได้ว่าเป็นการกลายพันธุ์ไปในทางที่ดีขึ้น อย่างไรก็ตาม บรรพบุรุษของไทยในยุคก่อนรวบรวมทั้งผู้นิยมปลูกเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับในยุคปัจจุบันก็ได้พยายามคัดเลือกต้นที่มีดอกใหญ่ ดอกดก ออกดอกง่ายหรือออกดอกทยอยได้ตลอดปี มีสีเข้ม กลิ่นหอมแรง และยังมีการคัดเลือกสายพันธุ์ที่มีลำต้นเป็นพุ่มและตั้งต้นได้เอง เพื่อไม่ต้องทำค้ำให้เลื้อยได้

หากสังเกตต้นที่มีอยู่ตามป่ากับต้นที่ปลูกเป็นไม้ประดับ ไม้กระถาง จำหน่ายกันอยู่ตามร้านไม้ประดับทั่วไป จะพบว่าไม้ดอกไม้ใหญ่ขึ้น มีกลีบดอกที่แฉกสีเหลืองเด่นชัดขึ้น ช่อดอกใหญ่ มีดอกทยอยจำนวนมาก ทยอยบาน แต่ละช่อดอกจึงมีช่วงระยะเวลาดอกบานได้หลายวัน มีกลิ่นหอมมากขึ้น จึงเป็นไม้ดอกหอมที่ได้รับความนิยมมากขึ้น

การขยายพันธุ์โนรา สามารถกระทำได้ทั้งการเพาะเมล็ด การตอนกิ่ง และการปักชำกิ่ง ผลแก่ของโนราเก็บได้ง่าย แต่วิธีการเพาะเมล็ดไม่ได้รับความนิยมในยุคปัจจุบัน เนื่องจากต้องใช้เวลารูปลูกถึง 3 ปีจึงจะออกดอก ผู้ปลูกจึงหันมาใช้วิธีการตอนกิ่ง ซึ่งใช้เวลาในช่วงตอนกิ่งเพียงหกสัปดาห์หรือประมาณเดือนครึ่ง ก็จะออกรากและสามารถตัดนำไปปลูกได้ มีข้อดีก็คือออกดอกได้เร็วและมี

ลักษณะตรงตามต้นแม่พันธุ์ ส่วนวิธีที่ได้รับความนิยมในปัจจุบันคือการปักชำกิ่งในกระบะพ่นหมอก

ถ้าท่านอยากเห็นโนราที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้เฉพาะบางจุดในป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานีในเส้นทางไปยังหน่วยปลูกป่าไทย-ญี่ปุ่น โดยขึ้นเลื้อยพันอยู่กับต้นไม้เล็กๆ ช่างทาง และหากมาตรงช่วงฤดูออกดอกก็จะหาได้ง่ายขึ้น

การใช้ประโยชน์

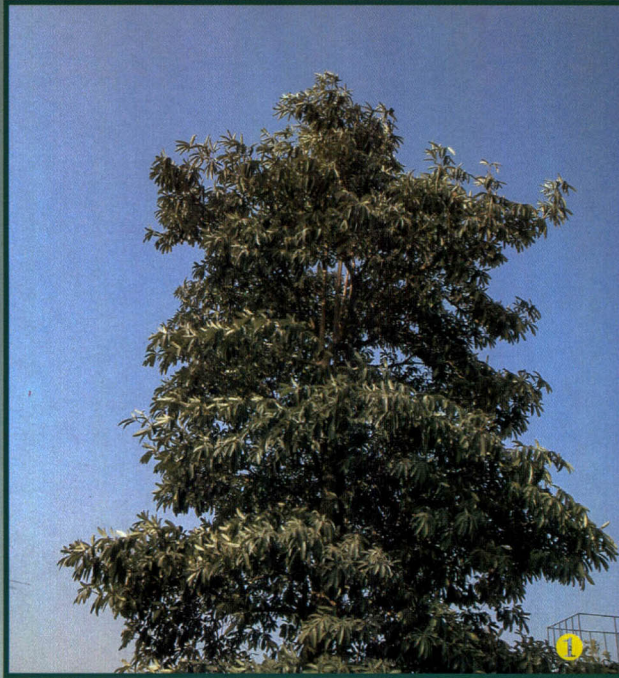
โนราเป็นพืชสมุนไพรที่มีการใช้ประโยชน์กันทั่วไป โดยใช้ส่วนเปลือกตำพอกแผลสด เปลือกและเนื้อไม้ใช้บำรุงโลหิต บำรุงธาตุ เป็นยาอายุวัฒนะ บำรุงกำลังบำรุงกำหนด เจริญอาหาร แก้อ่อนเพลีย ใบใช้รักษาโรคผิวหนัง จึงมีปลูกอยู่ในแปลงสมุนไพรของสถาบันการศึกษาเกือบทุกแห่ง

โนราใช้ประโยชน์เป็นพืชที่มีคุณสมบัติป้องกันกำจัดศัตรูพืชได้

มีการปลูกโนราเป็นไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ดอกหอม ทั้งที่ปลูกเป็นไม้เลื้อยได้ชุ่ม เป็นไม้พุ่มและเป็นไม้กระถาง เกล็ดลึบอย่างหนึ่งในการปลูกโนราก็คือควรให้ได้รับแสงแดดมากเต็มที่ ต้นที่ขึ้นอยู่กลางแจ้งและได้รับแสงแดดตลอดวันจะมีลำต้นแข็งแรง แตกกิ่งจำนวนมากรอบต้น และหากปลูกอยู่ห่างจากต้นอื่นก็จะปรับตัวตั้งต้นอยู่ได้เอง ที่สำคัญคือจะออกดอกได้ทุกกิ่งรอบทรงพุ่ม เมื่อเปรียบเทียบกับต้นที่ขึ้นเลื้อยพันอยู่ตามป่า หรือต้นที่ปลูกอยู่ชิดกับต้นไม้อื่น จะแตกกิ่งได้น้อย เป็นเถาเลื้อยออกไปยึดยาวและมีดอกน้อย และเมื่อสังเกตก็จะเห็นว่ามียอดอยู่เฉพาะตามยอดที่เลื้อยออกมาหาแสง ส่วนยอดที่อยู่ในทรงพุ่มหรืออยู่ใต้พุ่มไม้อื่นก็จะไม่ออกดอก

การตอนกิ่งและปลูกเป็นไม้กระถาง สามารถทำให้ต้นโนราออกดอกในกระถางได้ เนื่องจากเป็นการตอนในกิ่งที่เคยออกดอกแล้ว หรือกำลังออกดอกอยู่ เมื่อนำลงมาปลูกในกระถางจึงออกดอกได้เลย มีความสวยงาม เรียกร้องความสนใจจากผู้ซื้อได้มาก ใบเงาของดอกใหญ่ ดอกดก สีสวย โดยที่ผู้ซื้อเกือบทุกรายจะดมกลิ่นของดอก หลังจากที่ผู้ขายบอกว่าดอกหอม

- ① ต้นพญาสัตบรรณ
- ② ดอกพญาสัตบรรณ
- ③ ฝักพญาสัตบรรณ

พญาสัตบรรณ

พญาสัตบรรณ

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Alstonia scholaris* (L.) R. Br.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : ดินเปิด

ชื่ออื่น : ดินเปิด สัตบรรณ (กลาง) ดินเปิดขาว (ยะลา) ยางขาว (ลำปาง) หัสบรรณ (กาญจนบุรี)

วงศ์ : วงศ์โมก (APOCYNACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดกลาง 15-25 เมตร โคนต้นเป็นพูพอน เปลือกลำต้นสีน้ำตาล แตกเป็นสะเก็ด แตกกิ่งจากจุดใกล้กันรอบลำต้นเป็นชั้นๆ คล้ายฉัตร เนื้อไม้อ่อน และเปราะ ทุกส่วนของต้นมียางสีขาว ใบเดี่ยวออกเป็นวงรอบกิ่งส่วนมากมี 7 ใบ (สัตบรรณแปลว่า 7) ใบย่อยรูปขอบขนาน ยาว 8-14 เซนติเมตร ปลายใบมนหรือเว้าเล็กน้อย ออกดอกเป็นช่อตามปลายกิ่ง ช่อใหญ่ กลม มีดอกย่อยจำนวนมาก โคนกลีบดอกเชื่อมกันเป็นหลอดยาว ปลายแยกเป็นแฉก มี 5 กลีบ เมื่อเริ่มแย้มมีสีขาว มีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร บานอยู่ได้หลายวัน แล้วกลีบดอกเปลี่ยนเป็นสีน้ำตาลอ่อน ผลเป็นฝัก กลมยาว 25-40 เซนติเมตร เมื่อแตกเป็น 2 ซีก มีเมล็ดจำนวนมาก มีปุยปลิวไปตามลมได้

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นในป่าดิบชื้น ป่าดิบแล้งและป่าละเมาะทั่วไป ในระดับความสูงใกล้เคียงระดับน้ำทะเล จนถึง 400 เมตร ชอบลักษณะที่เป็นดินร่วนระบายน้ำดี ขึ้นได้ตามพื้นที่ลาดเอียง

การกระจายพันธุ์ :

เมล็ดมีปุยปลิวตามลมได้ง่าย ขยายพันธุ์ตามธรรมชาติโดยใช้เมล็ด ขึ้นกระจายทั่วประเทศ มีโอกาสขึ้นเป็นไม้ทดแทนหลังจากไฟไหม้ป่า หรือปลิวไปขึ้นในพื้นที่ว่างเปล่า ในต่างประเทศมีขึ้นกระจายในเอเชียและแอฟริกาเขตร้อน สามารถตัดซ้ารากและซุดไปปลูกได้

ฤดูดอกบาน : เดือนพฤศจิกายน-มกราคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวัน

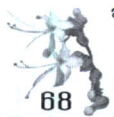
ข้อมูลทั่วไป

คนทั่วไปรู้จักต้นสัตบรรณ หรือต้นพญาสัตบรรณกันในนามของต้นดินเบ็ด เนื่องจากจากลักษณะของใบที่ออกรอบกิ่งยอดแผ่ติดกันคล้ายกับดินเบ็ด มีใบหนาเหนียวเป็นมันคล้ายกับพังผืดระหว่างนิ้วเบ็ด

ท่านที่เคยเดินทางโดยรถยนต์สายปักธงชัยถึงกบินทร์บุรี คงจะชินตากับต้นพญาสัตบรรณที่ขึ้นอยู่ริมทางหลวง หรืออยู่ลึกเข้าไปที่มีทรงพุ่มเด่นสะดุดตา ทรงกลม หรือเป็นชั้นๆ คล้ายฉัตร มีใบสีเขียวเข้มตลอดปี หากต้นนั้นขึ้นอยู่ในที่โล่งก็จะมีทรงพุ่มต่ำหน้อย หรือแผ่เป็นฉัตรขนาดใหญ่ แต่หากขึ้นอยู่ใกล้กับต้นไม้ใหญ่ ก็จะมีใบดกกันขึ้นไปรับแสง มีทรงพุ่มค่อนข้างสูงชะลูด ในบางครั้งก็จะพบว่าโคนลำต้นแตกหน่อเป็นหลายต้น หรือตรงกลางลำต้นแตกเป็นหลายยอด ตลอดช่วงฤดูหนาวก็จะได้พบกับต้นที่มีช่อดอกเต็มต้น ในช่วงดอกตูมจะเห็นช่อดอกสีเขียวอ่อนกระจุกที่ปลายกิ่ง เมื่อบานก็จะเปลี่ยนเป็นสีขาวแน่นไปทั้งทรงพุ่ม เมื่อลมหนาวพัดมาแรงๆ ปลายกิ่งก็จะโยกเห็นดอกเคลื่อนไหวไปมา เป็นบรรยากาศของธรรมชาติที่สวยงาม

ท่านที่เคยเดินทางไปภาคใต้ตอนบน ตามเส้นทางหลวงสายเพชรเกษม ในช่วงจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ชุมพร สุราษฎร์ธานี ก็จะชินตากับทรงพุ่มของพญาสัตบรรณที่ขึ้นอยู่ข้างทางเช่นกัน แต่บางต้นจะสูงได้ถึง 30 เมตร มีทรงพุ่มเป็นชั้นๆ คล้ายฉัตรได้หลายชั้น แต่ถ้าได้ใช้ความสังเกตให้ดีจะพบว่าในช่วงห้าปีที่ผ่านมา ต้นพญาสัตบรรณที่เคยอยู่ริมทางหรืออยู่ลึกจากข้างทางเข้าไปสักหน้อยค่อยๆ หายไปจากพื้นที่ที่เคยขึ้นอยู่ ทั้งนี้ได้รับอิทธิพลโดยตรงมาจากกระแสความนิยมไม้ประดับในช่วงที่ผ่านมาของคนไทยทั่วประเทศที่ชื่นชอบในลักษณะของทรงพุ่มแล้วก็ชอบให้สวยแบบเร่งด่วน ผลที่ตามมาคือต้นพญาสัตบรรณต้นใหญ่ๆ กลายเป็นไม้ชุดล้อม ขนส่งโดยรถบรรทุกขนาดใหญ่ไปทั่วประเทศ มีต้นขนาดใหญ่ตั้งขายอยู่ตามร้านต้นไม้ชุดล้อมริมถนนทั่วไป แล้วก็มีการปลูกอยู่ตามบ้านเศรษฐี ตามสำนักงาน หมู่บ้านจัดสรรที่ต้องการสวยด่วนหลายราย

พญาสัตบรรณขยายพันธุ์โดยการเพาะเมล็ดและตัดชำราก ต้นกล้าที่ได้จากการเพาะเมล็ดมีการเจริญเติบโตอย่างรวดเร็ว ปลูกเลี้ยงง่าย ทนแล้งได้ดี

เมื่อมีกระแสความต้องการจำนวนมาก ๆ จึงมีคนเพาะกล้าแล้วปลูกลงแปลงไว้เป็นจำนวนมากแล้วซูดล้อมขาย สร้างงาน สร้างรายได้หมุนเวียนไปทุกอาชีพในธุรกิจของไม้ประดับ

นอกจากนี้แล้วพญาสัตบรรณยังเป็นต้นไม้ที่สำคัญในพุทธประวัติ กล่าวคือต้นพญาสัตบรรณ เป็นต้นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามชะง่อนเขารอบ ๆ ถ้าที่พระอานนท์พำนักและเป็นสถานที่ทำการสังคยานาพระไตรปิฎกเป็นครั้งแรก เมื่อพระพุทธเจ้าเสด็จปรินิพพานแล้วโดยมีพระมหากัสสปเป็นประธาน

ถ้าท่านอยากเห็นพญาสัตบรรณที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราชจะพบได้ในบริเวณริมทางหลวงจากประตูหน้าสถานีมาทางอำเภอวังน้ำเขียว หรือด้านหลังสถานีตามเส้นทางไปยังหน่วยเพาะชำกล้าไม้ไทย-ญี่ปุ่น

การใช้ประโยชน์

เหมาะสำหรับปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ให้ร่มเงา ไม้บังลม ไม้โชว์ทรงพุ่ม เพราะพญาสัตบรรณมีการแตกกิ่งเป็นชั้น ๆ คล้ายฉัตร ใบหนาสีเขียวเข้มเป็นมันเหมาะจะปลูกให้ร่มเงาในที่โล่งแจ้ง ปลูกเลี้ยงง่าย โตเร็ว ทนแล้ง และทนลม

ปัจจุบันนิยมนำมาประดับตกแต่งสวนกันมาก จึงมีการซูดล้อมต้นขนาดใหญ่เพื่อประดับตกแต่งสวน หากมีการซูดล้อมและเตรียมการซูดล้อมที่ดีต้นจะตั้งตัวได้เร็ว มีการปลูกเป็นต้นไม้ริมถนนในกรุงเทพฯ และในเมืองใหญ่ ๆ หลายสาย

นอกจากนี้พญาสัตบรรณยังเป็นสมุนไพรอีกด้วย โดยใบอ่อนใช้ชงน้ำดื่มเป็นยารักษาโรคล็กปิดล็กเปิด ยางใช้ทำยารักษาแผลเน่าเปื่อย ใบสดใช้ตำพอกเพื่อถอนพิษแมลงสัตว์กัดต่อย เปลือกแก้โรคท้องร่วง โรคหลอดลมอักเสบ โรคบิด แก้วหวัด หลอดลมอักเสบ และเป็นยาขับพยาธิไส้เดือนด้วย นอกจากนี้สารสกัดจากเปลือกต้นมีฤทธิ์ลดน้ำตาลในเลือดและต้านเชื้อแบคทีเรียบางชนิด

- ❶ ต้นพะยอม
- ❷ ดอกพะยอม

พะยอม

พะยอม

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Shorea roxburghii* G. Don

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : พะยอม

ชื่ออื่น : กะยอม ชะยอมตง พะยอมตง แคน พะยอมทอง ยางหยวก

วงศ์ : ไม้ตะเคียน (Family DIPTEROCARPACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดใหญ่ สูง 15-30 เมตร ทรงพุ่มกลม เปลือกสีเทาเข้ม แตกเป็นร่องตามยาว แตกกิ่งจำนวนมาก ใบเป็นใบเดี่ยว เรียงเวียนสลับ รูปรีแกมขอบขนาน กว้าง 3-6 เซนติเมตร ยาว 8-15 เซนติเมตร ปลายใบมนหรือมีติ่งแหลมสั้นๆ ขอบใบเป็นคลื่น ผิวใบด้านบนเกลี้ยงเป็นมัน ด้านล่างสาบมือและมีเส้นแขนงใบนูนเด่นเรียงขนานกัน ดอกช่อสีขาวออกตามกิ่ง ทอยอบานกลีบเลี้ยงมี 5 กลีบ โคนเชื่อมติดกัน กลีบดอก 5 กลีบ เรียงเวียน ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-2 เซนติเมตร และบานอยู่ได้ 2 วันแล้วเปลี่ยนเป็นสีฟางข้าว ผลรูปรีมีปีกยาว 3 ปีก ปีกสั้น 2 ปีก คล้ายลูกยาง

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ทั่วไปตามป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณและยังพบในป่าดิบที่มีดินเป็นดินทราย หรือดินร่วนที่ระบายน้ำดี ทนทานต่ออากาศร้อนและแห้งแล้งได้ดี หากมีช่วงแล้งและอากาศเย็นยาวนานจะออกดอกได้เต็มต้น แต่หากขึ้นอยู่ในที่แฉะหรือมีฤดูฝนยาวนานก็จะออกดอกได้น้อย หรือออกเพียงบางกิ่ง

การกระจายพันธุ์ :

ตามธรรมชาติกระจายพันธุ์โดยเมล็ดปลิวไปตามลม มีปีกหมุนบินไปได้ไกลกว่าจะตกถึงพื้น ต้นกล้าที่ได้จากการเพาะเมล็ดจะแข็งแรง เจริญเติบโตได้ดี ถึงแม้ว่าจะมีอัตราการเจริญเติบโตค่อนข้างช้า แต่จะตั้งต้นเป็นพุ่มได้ดี การขยายพันธุ์โดยวิธีอื่นพบว่ายังไม่ได้รับความนิยม จังหวัดที่พบได้มาก ได้แก่ นครราชสีมา พิษณุโลก ชัยภูมิ เพชรบุรี

ฤดูดอกบาน : เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมแรงช่วงเย็น

ข้อมูลทั่วไป

พะยอมถือได้ว่าเป็นไม้ดอกหอมที่คนไทยรู้จักกันมาช้านานดังจะเห็นได้จากมีการกล่าวถึงพะยอมในบทกวีสมัยต่างๆ เช่น นิราศพระบาท นิราศวัดเจ้าฟ้า นิราศวัดพระปฐม และพระอภัยมณี (บทประพันธ์ของสุนทรภู่) รามเกียรติ์ และอุณรุท (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช) ลิลิตพระลอ (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) อิเหนา (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากพะยอมมีดอกสีขาวและมีกลิ่นหอมต้อใจกวี พะยอมจึงเป็นพรรณไม้ในวรรณคดีไทยที่มีการกล่าวถึงกันมาก

พะยอมเป็นต้นไม้สัญลักษณ์ของกรมวิชาการเกษตร มีปลูกเป็นแถวภายในรั้วหน้าตึกของกรมวิชาการเกษตรที่บางเขน รวมทั้งมีปลูกเป็นแถวริมถนนด้านหน้าของตึก ในช่วงก่อนพะยอมออกดอกจะทิ้งใบเกือบหมดต้น แล้วแตกช่อดอกอย่างเดียวหรือแตกใบอ่อนเล็กๆ พร้อมช่อดอก เห็นดอกขาวสะพรั่งไปทั้งต้น ส่งกลิ่นหอมโชยไปไกล ให้เจ้าหน้าที่ของกรมฯ บนตึกและผู้ผ่านไปมาได้เชยชมกลิ่นกันปีละครั้ง หากปีใดฝนหยุดตกและมีช่วงแล้งยาวนาน พะยอมก็ออกดอกสะพรั่งทั้งต้นเป็นแถวยาวสวยงาม แต่หากปีใดมีฝนตกลงมาในช่วงต้นฤดูหนาว ต้นพะยอมก็จะแตกใบอ่อนออกมามากและมีดอกน้อย

นอกจากนี้พะยอมสามารถนำมาปลูกเป็นไม้ดอกกระถางได้ด้วย โดยการตอนกิ่งจากต้นที่เคยออกดอกแล้วมาปลูกในกระถาง หรือปลูกลงในกระถางที่เคยออกดอกมาแล้ว จากนั้นก็ทำการบำรุงดูแลรักษา ตั้งกระถางไว้กลางแจ้งให้ได้รับแสงแดดมากที่สุด ต้นพะยอมที่ปลูกจากกิ่งตอนหรือกิ่งปักชำในกระถางก็จะสามารถให้ดอกพะยอมที่ทั้งมีดอกสีขาวสวยสดใสและมีกลิ่นที่หอมเข้ายวนใจได้

การตอนกิ่งพะยอมให้ออกรากเป็นเรื่องที่ค่อนข้างยากและใช้เวลานาน ในปัจจุบันมีการปักชำกิ่งในกระบะพ่นหมอก ออกรากได้ดีแต่ใช้เวลานานถึง 4 เดือน

ถ้าท่านอยากเห็นพะยอมที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณริมถนนในเส้นทางหลักหลังสถานี ซึ่งอยู่ในเขตของป่าดิบแล้ง รวมทั้งอยู่ตามริมเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าดิบแล้ง

การใช้ประโยชน์

การปลูกพะยอมเป็นไม้ดอกไม้ประดับ นิยมปลูกลงแปลงกลางแจ้งเป็นแถวเดี่ยวตามความยาวของถนน หรือปลูกเป็นกลุ่มตามสวนสาธารณะ ถึงแม้ว่าพะยอมจะเป็นต้นไม้ที่มีอัตราการเจริญเติบโตช้ามาก แต่ก็ไม่ต้องการการบำรุงรักษามากนัก เนื่องจากมีความทนทานต่อความแห้งแล้ง ฝนไม่ตกเป็นระยะเวลาสั้นก็ยังทนทานอยู่ได้ มีทรงพุ่มเป็นรูปกรวยคว่ำหรือรูปสามเหลี่ยม ในการปลูกเป็นแถวริมถนนหรือปลูกเป็นไม้ประดับหน้าสำนักงาน ควรเลือกต้นกล้าที่มีขนาดเดียวกัน ใช้ระยะห่างระหว่างต้นเท่ากัน มีการเตรียมหลุมโดยขุดลึก 50 เซนติเมตร แล้วรองก้นหลุมด้วยปุ๋ยคอก ต้นพะยอมก็จะเจริญเติบโตขึ้นมา มีทรงพุ่มเท่ากัน ทุกต้น สวยงามและเป็นระเบียบดี

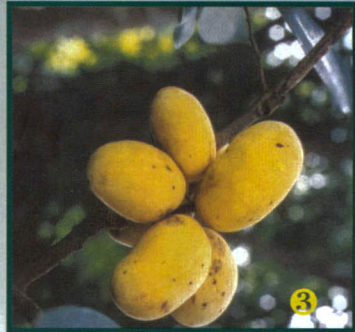
ต้นพะยอมชอบพื้นที่ที่เป็นดินร่วนมีการระบายน้ำดี สำหรับพื้นที่ที่เป็นดินเหนียวก็สามารถปลูกต้นพะยอมได้ดีเช่นกัน หากปลูกในที่ที่เป็นเนินหรือลาดเอียงแล้วมีการระบายน้ำได้ดี ไม่ปล่อยให้มีความชื้นแฉะ พะยอมเป็นต้นไม้ที่มีทรงพุ่มรูปกรวยคว่ำ สามารถปลูกใช้ทรงพุ่มได้ดีและเหมาะที่จะปลูกเป็นไม้ให้ร่มเงาสำหรับเป็นที่พักผ่อน โดยเฉพาะในช่วงดอกบานนอกจากจะให้ร่มเงาแล้ว ยังให้ดอกสวยงามที่มองแล้วสบายตาและกลิ่นหอมชื่นใจอีกด้วย

นอกจากเป็นไม้ดอกหอมแล้วพะยอมยังเป็นไม้ที่มีคุณสมบัติเด่นอีกหลายประการ อาทิ ดอกกินได้ เนื้อไม้แข็งแรงทนทาน มีค่าทางเศรษฐกิจ ใช้ในการก่อสร้างหรือทำเครื่องเรือนและเครื่องใช้ นอกจากนี้ยังนำมาทำไม้หอมรถไฟ เสาบ้านหรือเรือขุดได้

เปลือกของต้นพะยอมมีคุณสมบัติทางสมุนไพร ในตำรายาไทยใช้เปลือกต้นต้มเป็นยากวาดเสมานแก้ท้องเดินและลำไส้อักเสบ มีการใช้เปลือกพะยอมในกิจกรรมฟอกหนัง ใส่เครื่องหมักดองกันบูด และใช้รับประทานแทนหมากด้วย

เปลือกต้นพะยอมมีคุณสมบัติเป็นสารกันบูด มีการใส่ลงกันกระบอกไม้ไผ่ก่อนนำขึ้นไปรองน้ำที่ได้จากทะลายมะพร้าวหรือตาล เปลือกพะยอมจะมีคุณสมบัติช่วยรักษาให้น้ำตาลในกระบอกนั้นๆ ไม่บูด ไม่เน่าเสียได้ง่าย

- ① ต้นกล้ามะป่วน
- ② ดอกเดี่ยวสวยงามชัดเจน
- ③ ผลสุกร่วมเป็นอาหารสัตว์ป่า

มะป่วน

มะป่วน

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mitrephora tomentosa* Hook.f. & Thomson

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : มะป่วน

ชื่ออื่น : ดงดำขาว (เชียงใหม่) นมหนู (กรุงเทพฯ)

วงศ์ : กระดังงา (family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดกลาง สูง 10-15 เมตร เปลือกลำต้นเรียบ สีน้ำตาลอมดำ แตกกิ่งมากเป็นพุ่มกลมแน่นทึบ ใบรูปขอบขนาน ยาว 10-15 เซนติเมตร เนื้อใบค่อนข้างหนาและเหนียว ผิวใบด้านล่างสากคาย มีเส้นแขนงใบพาดเด่นเรียงขนานกัน ส่วนด้านบนเห็นเป็นร่องตื้นๆ ดอกออกเป็นกระจุกที่ตรงข้ามใบ กลีบดอกชั้นนอกมี 3 กลีบ สีเหลือง รูปไข่แกมรูปขอบขนาน ยาว 2.5 เซนติเมตร กลีบดอกชั้นในประกบกันเป็นรูปกระเช้า มีลายสีม่วงแดง ผลกลุ่ม มีผลย่อย 16-24 ผล แต่ละผลรูปกลมรี ยาว 1.5-2 เซนติเมตร ผลอ่อนสีเขียวเข้ม เมื่อสุกสีเหลือง เปลือกนุ่มรสหวานเล็กน้อย มีเมล็ดผลละ 7-9 เมล็ด เรียงตามขวางเป็น 2 แถว

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

พบได้ในป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งของทุกภาค ยกเว้นภาคใต้ ที่ระดับความสูง 100-400 เมตร ชอบดินร่วนระบายน้ำดี มีฝนตกชุกในช่วงฤดูฝนและทนแล้งได้ดีในช่วงฤดูแล้ง แต่สามารถขึ้นได้ในดินเหนียวที่ขึ้นได้ หากขึ้นในพื้นที่เป็นโคกหรือที่ดอนและดินมีความแห้งมากก็จะทิ้งใบหมดทั้งต้นในช่วงต้นฤดูแล้ง แล้วแตกใบอ่อนและออกดอกพร้อมกันทั้งต้นในช่วงสงกรานต์

การกระจายพันธุ์ :

ตามธรรมชาติขยายพันธุ์โดยเมล็ด ซึ่งมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก เช่น กระรอก กระตัก ชะมด มากินผลสุก แล้วไปถ่ายมูลไว้ตามโคนต้นไม้หรือตามลานหิน เมื่อเวลาฝนตกก็จะชะให้เมล็ดไหลตามน้ำฝนไปงอกในที่ระดับต่ำกว่าได้ จังหวัดที่พบมะป่วนมากได้แก่ ชัยภูมิ ขอนแก่น นครราชสีมา ฉะเชิงเทรา

ฤดูดอกบาน : เดือนมีนาคม-เมษายน

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : บ่ายถึงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

ในวงการไม้ประดับได้มีการคัดเลือกต้นมะป่วนที่มีดอกหอมมากที่สุด เรียกกันว่า นมหนู แล้วมีการขยายพันธุ์ด้วยวิธีการตอนมาโดยตลอด ถือได้ว่าเป็นสายต้นเดียวกัน (clone) เป็นการขยายพันธุ์โดยวิธีไม่ใช้เพศ ต้นที่ปลูกรุ่นต่อมาจึงมีลักษณะทางพันธุกรรมเหมือนกับต้นแม่พันธุ์ทุกประการ อย่างไรก็ตามก็ยังมีผู้นำไปปลูกในแต่ละจังหวัด ปรากฏว่าต้นนมหนูมีลักษณะแตกต่างกันไป มีขนาดของดอก สีกลิ่น ความตลกและความหอมแตกต่างกันไปจากเดิม โดยหลักทางวิชาการแล้วถือว่าเป็นความแตกต่างที่เกิดจากสภาพแวดล้อมที่ต่างกัน และหากนำมาตรวจสอบทางดีเอ็นเอแล้ว ต้นที่ขยายพันธุ์จากต้นแม่พันธุ์โดยวิธีไม่ใช้เพศ เช่น การตอนกิ่ง ก็ควรจะมียีนลักษณะของดีเอ็นเอเหมือนกัน

การขยายพันธุ์มะป่วนโดยการตอนจะประสบความสำเร็จเพียงร้อยละ 50 โดยการนับจำนวนกิ่งตอนที่ออกรากมากเพียงพอ และเมื่อตัดกิ่งตอนนำไปปลูกแล้วสามารถตั้งตัวและเจริญเติบโตต่อไปได้ เปรียบเทียบกับจำนวนกิ่งตอนที่มียีนทั้งหมดสำหรับระยะเวลาในการตอนกิ่ง ใช้เวลานานถึง 4 เดือน ซึ่งจัดว่าเป็นพรรณไม้ที่ออกรากได้ยาก ในปัจจุบันจึงเปลี่ยนมาใช้วิธีการที่เหมาะสม 2 วิธี ได้แก่ การปักชำในกระบะพ่นหมอกและการทาบกิ่ง

เมื่อเปรียบเทียบข้อดีข้อเสียของการขยายพันธุ์มะป่วนแบบปักชำในกระบะพ่นหมอกและการทาบกิ่งแล้วจะพบข้อแตกต่างคือ วิธีการปักชำสามารถตัดกิ่งยอดจากต้นไหนก็ได้ ตัดได้เป็นจำนวนมากและรวดเร็ว มีความสะดวกในช่วงปักชำ แต่ใช้ระยะเวลากว่าจะออกรากเป็นเวลานาน 4-5 เดือน และมีจำนวนกิ่งปักชำที่ออกรากได้น้อยกว่าร้อยละ 25 แต่สำหรับวิธีการทาบกิ่ง จะมีกิ่งที่ทาบทัดและนำไปปลูกได้ถึง 100 เปอร์เซ็นต์และใช้เวลาทาบทาเพียง 1 เดือนครึ่ง แต่มีข้อยุ่งยากคือ ต้องเตรียมต้นตอและนำไปทาบกิ่งกับต้นแม่พันธุ์ ซึ่งต้นตอดังกล่าวก็จะได้จากการเพาะเมล็ดต้นมะป่วนและบำรุงรักษา 2 ปี จึงจะมีขนาดเหมาะสมใช้เป็นต้นตอได้ และหากต้นแม่พันธุ์มีขนาดใหญ่หรือเป็นต้นสูงและอยู่ห่างไกลก็จำเป็นต้องปีนต้นขึ้นไปทาบทาและบำรุงรักษาต้นตอเป็นเวลา 1 เดือนครึ่ง จนกว่ากิ่งทาบทาจะเชื่อมติดกัน

มะปวนเป็นพรรณไม้ชนิดหนึ่งที่อยู่ในสกุลมหาพรหม เช่นเดียวกับต้นลำตวนดอย นางแดง มหาพรหม พรหมขาว กลาย และมะปวนใต้ เป็นพรรณไม้ที่มีดอกที่สวยงามและมีกลิ่นหอม มีความทนทานต่อความแห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งได้ยาวนาน ต้นที่ขึ้นอยู่บนเนินในป่าดิบแล้งและไม่ได้รับน้ำฝนตลอดช่วงฤดูแล้งหรือเป็นระยะเวลาช้านาน ก็จะทิ้งใบหมดทั้งต้น แล้วออกดอกพร้อมกันเต็มต้นสีเหลืองอร่ามสวยงามมาก เป็นเสน่ห์อีกอย่างหนึ่งของป่า

ถ้าท่านอยากเห็นมะปวนที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราชจะพบได้ในบริเวณข้างบ้านพัก และตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติไปยังถ้ำจงอาง แต่ส่วนใหญ่ยังเป็นต้นขนาดเล็กอยู่และยังไม่ออกดอก

การใช้ประโยชน์

มะปวนที่ปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับจะมีทรงพุ่มสวยงามรูปกรวยคว่ำหรือรูปสามเหลี่ยมแน่นทึบสีเขียวเข้ม มีกิ่งแตกออกจากลำต้นทอดขนานกับพื้นดินซึ่งเป็นลักษณะเฉพาะเหมือนๆ กับพรรณไม้ในวงศ์กระดังงาชนิดอื่นๆ

ต้นมะปวนต้องการแสงแดดมากเต็มที่ ขึ้นอยู่กลางแจ้งจึงจะมีทรงพุ่มสวยงาม ต้องการดินร่วนระบายน้ำดี หรือหากปลูกในสภาพดินเหนียวก็ควรอยู่ในพื้นที่ลาดเอียงและมีสภาพการระบายน้ำได้ดีเช่นกัน จึงจะออกดอกได้เต็มต้นจึงเหมาะต่อการปลูกในสนามกอล์ฟ ในสวนสาธารณะ ตามสำนักงาน หรือปลูกเป็นไม้ให้ร่มเงาในโรงเรียน การปลูกเป็นแถวเดี่ยวริมถนน ตามเกาะกลางถนนหรือตามหน้าสำนักงาน ควรเลือกต้นกล้าที่มีขนาดเท่ากัน ใช้ระยะปลูกห่างกัน 8-10 เมตร เมื่อเจริญเติบโตขึ้นมาก็จะมีทรงพุ่มสวยงาม มีระยะปลูกเหมาะสม แต่หากปลูกแต่ละต้นชิดกันน้อยกว่า 4 เมตร เมื่อดินสูงชันแล้วต้นจะชะลุดและมีทรงพุ่มเบียดกัน เมื่อถึงฤดูดอก ก็จะออกดอกเฉพาะด้านที่ได้รับแสงเท่านั้น

มะปวนมีคุณสมบัติเป็นพืชสมุนไพร ตามตำรายาพื้นบ้านของอีสานมีการนำแก่นมาต้มน้ำดื่มครั้งละ 1 กำมือ วันละ 3 ครั้ง เพื่อบำรุงกำลัง ต้นมะปวนมีเนื้อไม้เหนียวสามารถนำมาใช้ประโยชน์ในงานก่อสร้างได้บางประเภท

มะลิขน

มะลิขน

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Jasminum craibianum* Kerr.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : มะลิ

ชื่ออื่น : มะลิเครบ

วงศ์ : มะลิ (Family OLEACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้เลื้อยขนาดเล็ก เลื้อยได้ไกล 1-2 เมตร ตามลำต้นมีขนมาก ไม้ค่อยแตกยอด ใบรูปรีจนถึงรูปหอก กว้าง 2.5-4.5 เซนติเมตร ยาว 6-14 เซนติเมตร โคนใบกลมมน ปลายใบเรียวแหลม มีขนแน่นตามเส้นกลางใบและด้านล่างของใบ มีเส้นแขนงใบ 5-6 คู่ ช่อดอกออกที่ปลายยอด 1-3 ดอก หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2.5 มิลลิเมตร หลอดกลีบดอกยาว 18-20 มิลลิเมตร ปลายแยกเป็น 6-7 กลีบ แต่ละกลีบเรียวยาว 12-13 มิลลิเมตร

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ตามป่าดิบแล้ง ในภาคเหนือที่ระดับความสูง 600-900 เมตร บางอุทยานแห่งชาติในภาคตะวันออกเฉียงเหนือขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้งที่มีระดับความสูง 400-700 เมตร

การกระจายพันธุ์ :

ขยายพันธุ์โดยเมล็ด เมื่อเมล็ดสุก เปลือกนิ่มและมีรสหวานเล็กน้อย มีนกตัวเล็กๆ ชอบกินผลสุก แล้วนำเมล็ดไปแพร่ในพื้นที่ที่อยู่ในระดับสูง หรือสูงกว่าแหล่งกำเนิดเดิมได้ เมล็ดแก่เมื่อตกลงสู่โคนต้นจะไหลไปตามน้ำฝน หรือกิ่งลงมายังพื้นที่ในระดับต่ำ บางครั้งจะพบขึ้นอยู่หลายต้นหรือขึ้นเป็นกระจุก อยู่ตามหลุมบ่อโคนต้นไม้ใหญ่ในป่า หรือขึ้นอยู่ตามโคนรากต้นไม้ใหญ่ที่ทอดขวางทางไหลของน้ำฝนในป่า เมื่อกอเป็นต้นแล้วได้รับความชื้นจากหลุมบ่อหรือโคนรากไม้และได้รับแสงพอเหมาะก็เจริญเป็นต้นใหญ่และแตกพุ่มเป็นกออยู่ได้หลายปี

ฤดูดอกบาน : เดือนเมษายน-มิถุนายน

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : เริ่มบานและส่งกลิ่นหอม ตั้งแต่พลบค่ำจนถึงตอนสายของวันรุ่งขึ้น

ข้อมูลทั่วไป

มะลิพื้นเมืองขนาดเล็กชนิดหนึ่งที่ได้ชื่อว่า มะลิชน เนื่องจากมีขนอ่อนเล็ก ๆ ขึ้นอยู่เต็มไปหมด แทบทุกส่วนของต้น นับตั้งแต่ยอดอ่อน ก้านใบ แผ่นใบ ก้านดอก ก้านผล คนไทยทั่วไปจึงเรียกกันตามลักษณะเด่นที่มีขนมาก ถึงแม้ว่าชื่อทางการที่มีอยู่ในหนังสือรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย จะเรียกว่า มะลิแคบก็ตาม มีการเก็บตัวอย่างมะลิชนเป็นครั้งแรกโดยหมอคาร์ ซึ่งเป็นนักสำรวจพรรณไม้ในเมืองไทยที่มีชื่อเสียงโด่งดังมากเมื่อ 80 กว่าปีมาแล้ว เมื่อหมอคาร์สำรวจพบและเก็บตัวอย่างแห้ง แล้วก็จำแนกชื่อ โดยตั้งชื่อให้เป็นเกียรติแก่ แคบ นักจำแนกพรรณไม้ที่มีชื่อเสียงมากในสมัยนั้น

มะลิชนจัดเป็นมะลิขนาดเล็ก แตกหน่อเป็นพุ่มเล็ก ๆ มียอดเลี้ยวสั้น ๆ ยาวเพียง 1-2 เมตร มีกระจายพันธุ์ในประเทศไทยเพียงบางพื้นที่ ในภาคเหนือพบขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้งที่มีความสูงอยู่ในระดับ 600-900 เมตร ในจังหวัดเชียงใหม่แม่ฮ่องสอน เชียงราย กระจายอยู่ตามหุบเขา ริมลำธาร ในบริเวณที่มีความชื้นสูงและมีพุ่มไม้เบียดกันหนาแน่น แสงส่องลงถึงพื้นได้น้อย ก็จะพบมะลิชนกระจายอยู่เป็นมะลิที่ต้องการร่มเงาสูง แต่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ถึงแม้ว่าจะขึ้นอยู่ในป่าประเภทเดียวกัน แต่ก็อยู่ในระดับความสูงเฉลี่ยที่ต่ำกว่า ส่วนใหญ่พบอยู่ในเขตอุทยานแห่งชาติเขาใหญ่และบริเวณโดยรอบ ในบริเวณที่มีความชื้นค่อนข้างสูงและแสงค่อนข้างน้อย

การจะไปตามหามะลิชนในถิ่นกำเนิด เป็นเรื่องที่ไม่ค่อยจะพบได้ง่ายนัก เนื่องจากเป็นพุ่มขนาดเล็ก มีต้นแม่พันธุ์น้อย มีอัตราการกระจายต่ำ และขึ้นอยู่ตามหุบเขา หรือตามริมลำธารบนพื้นที่สูง แต่จะมีโอกาสหาพบได้ง่ายขึ้น หากไปในช่วงที่มีดอกบาน คือในราวเดือนเมษายน ถึงมิถุนายน และเมื่อพบดอกแล้ว ก็ให้ดูว่ามีขนอ่อน ๆ ขึ้นคลุมทุกส่วนของต้นตามลักษณะเด่นของมะลิชนหรือเปล่า

ถ้าท่านอยากเห็นมะลิชนที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณริมถนนในเส้นทางหลักด้านหลังของสถานี ตามเส้นทางไปยังหน่วยปลูกป่าไทย-ญี่ปุ่น โดยพบอยู่เป็นไม้พื้นล่าง

การใช้ประโยชน์

มีการปลูกมะลิชนเป็นไม้ประดับตามบ้านในบางพื้นที่ของภาคเหนือ เช่น ตามหมู่บ้านของกะเหรี่ยงบนดอยสูงในจังหวัดแม่ฮ่องสอน แต่ในหลายพื้นที่ของเขตที่สูงในภาคเหนือมีมะลิพื้นเมืองหลายชนิดขึ้นอยู่ ผู้คนในพื้นที่จึงมีโอกาสเลือกปลูกชนิดที่มีดอกดก ดอกใหญ่ ดอกหอมมากกว่า หรือชนิดที่ใช้ประโยชน์ในด้านอื่นๆ ได้ด้วย จึงมีโอกาสพบต้นมะลิวัลย์ปลูกอยู่ตามบ้านได้มากกว่ามะลิชน เพราะนอกจากจะสวยงาม ดอกใหญ่และหอมแรงกว่าแล้ว มะลิวัลย์ยังสามารถใช้เป็นผักพื้นบ้าน ใส่ในแกงเลียงและแกงพื้นบ้านของภาคเหนือได้อร่อยดีอีกด้วย

สำหรับในภาคตะวันออกเฉียงเหนือยังไม่พบว่ามีการปลูกมะลิชนเป็นไม้ประดับหรือมีการนำมาใช้ประโยชน์แต่อย่างใด ยังจัดว่าเป็นพรรณไม้ป่าที่ยังไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์

การนำมะลิชนมาปลูกในแปลงรวบรวมพรรณไม้ หรือในแปลงไม้ดอกหอม ให้คำนึงถึงเรื่องการเลื้อยขึ้นไต่พัน จะเลื้อยไต่ได้ไม่สูง เสาของซุ้มควรจะมีขนาดเล็ก จึงจะเลื้อยไต่พันได้ดี และที่สำคัญคือ ซุ้มจะต้องตั้งอยู่ในที่กึ่งแดดกึ่งร่ม แต่ก็อาจจะสังเกตได้ว่า ตั้งอยู่ในเขตที่มีแสงพอดีหรือเปล่า โดยดูจากลักษณะใบ ว่าถ้าใบมีสีเขียวเข้มมาก ก็แสดงว่าอยู่ในที่มีแสงน้อย และถ้าขอบใบแห้ง ปลายใบแห้ง ม้วนงอ ก็แสดงว่าแสงเข้มและร้อนมากไป และถ้ามีอาการดงกล่าวในช่วงฤดูแล้ง ก็ให้แก้ไขด้วยการฉีดพ่นน้ำ เพิ่มความชื้นให้กับบรรยากาศ หรือใช้ชาแลนพรางแสง เพื่อลดอุณหภูมิและความเข้มของแสงลง อาการดงกล่าวจะหายไปเมื่ออย่างเข้าสู่ฤดูฝน เนื่องจากมีความชื้นในบรรยากาศสูง และมีเมฆมากซึ่งจะช่วยพรางแสงได้ดีขึ้น

มะลิชนมีคุณสมบัติในทางสมุนไพร มีการนำดอกมาเข้าตำรับยาสมุนไพร บำรุงหัวใจ เป็นยาลม ยาหอม

- ❶ ดอกมะลิสยามบานอย่างสวยงาม
- ❷ ผลแก่มะลิสยามสีแดงสด

มะลิสยาม

มะลีสยาม

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Jasminum siamense* Craib.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : มะลิ

ชื่ออื่น : มะลิวัลย์เถา

วงศ์ : มะลิ (Family OLEACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้ต้นขนาดเล็กมาก หรือไม้พุ่มเตี้ย สูงเพียง 25 เซนติเมตร จัดเป็นมะลิที่มีต้นเตี้ยมากที่สุด ในสกุลมะลิพื้นเมืองของไทย และยังเป็นมะลิที่ต้นเล็กที่สุดในโลกของสกุลเดียวกัน มีส่วนลำต้นใต้ดินซึ่งสามารถแตกต้นอ่อนได้หลังจากมีไฟไหม้ในช่วงฤดูแล้ง ใบรูปรี กว้าง 1.5–4 เซนติเมตร ยาว 3–5 เซนติเมตร โคนใบเรียว ปลายใบเรียวแหลม ผิวใบเรียบและมีขนน้อย มีเส้นแขนงใบ 3–4 คู่ เนื้อใบค่อนข้างหนา ดอกออกที่ปลายยอดเป็นดอกเดี่ยวหรืออาจมี 1–3 ดอก กลีบเลี้ยงใหญ่สีเขียวคล้ายใบ หลอดกลีบเลี้ยงยาว 2 มิลลิเมตร หลอดกลีบดอกยาว 10–18 มิลลิเมตร ปลายแยกเป็นแฉก 7–9 กลีบ แต่ละกลีบเรียวยาว 12–20 มิลลิเมตร ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5 เซนติเมตร ดอกบานอยู่เพียงวันเดียวแล้วโรย มีผล 2–3 ผล ขนาด 1 เซนติเมตร เมื่อแก่เปลือกหุ้มสีแดงเข้ม

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ตามป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้งและป่าเบญจพรรณในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและภาคกลาง ที่ระดับความสูง 50–500 เมตร ทนทานต่อความแห้งแล้งและไฟไหม้ในฤดูแล้งได้ดี

การกระจายพันธุ์ :

ผลแก่มีเปลือกฉ่ำน้ำ มีกลิ่นตัวเล็กๆ มากิน แล้วช่วยแพร่กระจายไปที่อื่นๆ จังหวัดที่มีมะลีสยามมากได้แก่ จังหวัดเลยในเขตอุทยานแห่งชาติภูกระดึงบริเวณเชิงเขาในระดับต่ำ และยังพบมากในจังหวัดกาญจนบุรี ลพบุรี นครราชสีมา

ฤดูดอกบาน : เดือนพฤศจิกายน-มกราคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : เริ่มบานและส่งกลิ่นหอม ตั้งแต่พลบค่ำจนถึงตอนสายของวันรุ่งขึ้น

ข้อมูลทั่วไป

ในบรรดามะลิพื้นเมืองที่มีอยู่ 30 ชนิด กระจายอยู่ทั่วเมืองไทยนั้น มะลิสยามได้รับชื่อให้เป็นเกียรติแก่ประเทศไทยว่า siamense คือมีการพบครั้งแรกในประเทศไทย มีถิ่นกระจายอยู่ในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณที่มีลักษณะโปร่งในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคกลาง เป็นมะลิที่มีลักษณะพิเศษหลายประการ เช่น เป็นมะลิที่มีลำต้นเล็กที่สุดในประเทศไทย รวมทั้งกล่าวได้ว่าเล็กที่สุดในโลก ในสกุลมะลิด้วยกัน ลักษณะของลำต้นเป็นพุ่มเตี้ย สูงเพียง 25 เซนติเมตร ตามหนังสือรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ระบุว่ามีชื่อ มะลิเลื้อย แต่นักสำรวจพรรณไม้หรือผู้ปลูกเลี้ยงจะไม่เรียกกันตามนั้น เนื่องจากว่าเป็นมะลิเพียงชนิดเดียวที่ไม่มีลักษณะเลื้อย เป็นพุ่มเตี้ย แต่จะเรียกกันด้วยความภาคภูมิใจว่า มะลิสยาม ตามรายงานการจำแนกชื่อมะลิในประเทศไทย

มะลิสยามยังมีลักษณะพิเศษอีกประการหนึ่ง คือ มีความทนทานต่อความแห้งแล้งมาก ขึ้นอยู่ในดินทรายที่มีหน้าดินตื้น พื้นชั้นล่างเป็นหิน ในช่วงฤดูแล้งมีไฟไหม้ ส่วนที่อยู่บนดินก็จะถูกไฟไหม้หมด แต่ส่วนที่อยู่ใต้ดินก็จะแตกยอดออกมาใหม่แล้วออกดอก ติดผลได้ เนื่องจากลำต้นที่อยู่ใต้ดินมีส่วนที่สะสมอาหารคล้ายกับรากที่พองออกมา จึงมีอายุยืนนานอยู่ได้หลายปี แล้วแตกต้นใหม่ออกมาจากส่วนใต้ดินนี้ การสำรวจเพื่อตามหามะลิสยามที่ง่ายที่สุด คือไปในช่วงที่ออกดอกซึ่งอยู่ในราวเดือนพฤศจิกายน ถึงมกราคม จะเห็นดอกสีขาวอยู่ใกล้พื้นดินเป็นมะลิที่มีขนาดดอกใหญ่เมื่อเทียบกับขนาดของต้น จึงเป็นมะลิเพียงชนิดเดียวที่ไม่ต้องมองหาตามพุ่มไม้ แต่จะพบอยู่เป็นพุ่มเตี้ยติดดิน

นอกจากจะเป็นมะลิที่เป็นพุ่มเตี้ย มีดอกใหญ่แล้ว ยังมีกลีบเลี้ยงสีเขียวที่มีลักษณะเป็นแผ่นใหญ่คล้ายกับเป็นใบขนาดเล็ก เป็นลักษณะเด่นที่แยกออกจากชนิดอื่นได้ง่าย กลีบดอกใหญ่ แบนกางแผ่ มีกลิ่นหอมแรง หากได้ไปเดินศึกษาธรรมชาติในอุทยานแห่งชาติภูกระดึง จังหวัดเลย ในเส้นทางที่ขึ้นมาจากอำเภอน้ำหนาว จังหวัดเพชรบูรณ์ จะพบมะลิสยามขึ้นอยู่หนาแน่นเป็นบริเวณกว้าง ในระดับความสูง 300-500 เมตร แต่ละต้นเป็นพุ่มเตี้ยออกดอกสีขาวโพลนไปทั้งลาน

ส่งกลิ่นหอมไปทั่วบริเวณ หาได้ง่าย สะดุดตามาก แต่บางบริเวณก็จะถูกไฟไหม้ไปหมด และหากมาเดินในช่วงปลายเดือนเมษายนหรือต้นเดือนพฤษภาคมก็จะพบว่ามะลีสยามมีผลแก่สีแดงเข้มเต็มไปหมดทั้งบริเวณ แต่ละต้นจะติดผล 2-3 ผล แต่บางต้นก็ติดผลได้ถึง 4 ผล เมื่อเป็นผลอ่อนลักษณะผลกลมขนาด 5-8 มิลลิเมตร สีเขียวเข้ม เมื่อผลแก่จะเปลี่ยนเป็นสีแดง เปลือกผลนิ่ม

ผู้ที่ไม่ต้องการเดินป่า หรือไม่ต้องการศึกษาธรรมชาติตามเส้นทางในป่าก็สามารถพบมะลีสยามได้ โดยเดินไปตามบันไดปูนซีเมนต์ทางขึ้นเขาวงพระจันทร์ในจังหวัดลพบุรี ซึ่งมีจำนวนนับพันชั้น ในช่วงตรุษจีนจะมีผู้นิยมขึ้นไปแสวงบุญบทยอดเขา และหากสังเกตตามป่าโปร่งริมทาง แม้กระทั่งบริเวณติดกับบันไดก็จะพบว่ามะลีสยามออกดอกสีขาว ส่งกลิ่นหอม เป็นมะลิที่มีดอกบานเต็มที่ตั้งแต่เช้าตรู่ บานรับน้ำค้างและแสงอาทิตย์ พอเริ่มสาย แดดร้อนมากขึ้นก็เริ่มเหี่ยวดอกโรยและร่วงในตอนเย็น เรียกได้ว่ามีดอกบานอยู่ได้เพียงวันเดียว

ในปัจจุบันยังมีการพัฒนามะลิพื้นเมืองเพื่อนำมาใช้ประโยชน์กันน้อยมากในด้านของความหลากหลายทางชีวภาพแล้ว มะลีสยามจัดว่ามีความเด่นอยู่มาก เช่น ต้นเดี่ยว ทนแล้ง ดอกใหญ่ ดอกหอม จึงควรจะนำลักษณะทางพันธุกรรมเด่นเหล่านี้มาพัฒนาเพื่อใช้ประโยชน์

ถ้าท่านอยากเห็นมะลีสยามที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราชจะพบได้ในบริเวณป่าเต็งรังด้านหน้าของสถานี ตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติไปยังหมู่บ้านทางด่านเหนือ แต่ควรไปดูในช่วงที่ออกดอกเนื่องจากจะหาได้ง่ายกว่าฤดูอื่น

การใช้ประโยชน์

มีการนำดอกมาเข้าตำรับยาสมุนไพรบำรุงหัวใจ เป็นยาลมในตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสาน เป็นยาหอม

มะลีสยามยังจัดได้ว่าเป็นไม้ป่าที่ยังไม่มีการนำไปปลูกเลี้ยง แต่หากจะนำไปปลูกเป็นไม้ดอกหอม ไม้กระถางก็สามารถกระทำได้ เนื่องจากต้นเล็ก มีความทนทานอยู่ได้หลายปี

- ❶ ขอดอกมะลิใส่ไก่ขาวสดใส่
- ❷ รุปร่างรีสีม่วงอมดำนี้คือผลของมะลิใส่ไก่

มะลิใส่ไก่

มะลิใส่ไก่

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Jasminum elongatum* (Bergius) Willd.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : มะลิป่า

ชื่ออื่น : มะลิ

วงศ์ : มะลิ (Family OLEACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

เป็นไม้เลื้อยเนื้อแข็ง เลื้อยได้ไกล 5-10 เมตร แตกกิ่งเป็นหลายยอด กิ่งอ่อนมีขน เมื่อเป็นกิ่งแก่หรือตามลำต้นจะมีหนอยลง ใบรูปไข่จนถึงรูปหอก กว้าง 2-4 เซนติเมตร ยาว 4-9 เซนติเมตร โคนใบกลมหรือหยักเว้าเล็กน้อย ปลายใบเรียวแหลม ขอบใบเป็นคลื่น มีเส้นแขนงใบ 2-4 คู่ ช่อดอกออกที่ปลายยอดเป็นช่อใหญ่ มีจำนวนดอกมากกว่า 10 ดอก กลีบดอกสีขาว มี 7-9 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2.5 เซนติเมตร ดอกบานวันเดียวแล้วโรย กลิ่นหอมแรง ผลกลมรี เมื่อสุกสีม่วงอมดำขนาด 8 มิลลิเมตร

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ในป่าดิบชื้นและป่าดิบแล้งทั่วประเทศ ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนถึง 600 เมตร ในพื้นที่อากาศเย็นและแล้งยาวนานจะออกได้ดี หากขึ้นอยู่ใกล้ต้นไม้ที่มีทรงพุ่มกลมและสูง 3-6 เมตร ก็จะแตกยอดจำนวนมากและเลื้อยคลุมพุ่มไม้ ในช่วงที่ออกดอกจึงเห็นทั้งพุ่มขาวโพลนไปหมด และหากขึ้นอยู่กับต้นไม้ใหญ่ที่มีลำต้นเปลาตรงก็จะเลื้อยเกาะอยู่บริเวณคาคบ แตกยอดน้อยและออกดอกเฉพาะที่ปลายยอด

การกระจายพันธุ์ :

ผลสุกมีสีม่วงอมดำ เปลือกหุ้ม รสหวานเล็กน้อย จึงเป็นอาหารของนกและสัตว์เลื้อยลูกด้วยนมขนาดเล็ก มีโอกาสกระจายพันธุ์ได้ทั่วไป แต่ละต้นจะแตกหน่อและมีอายุอยู่ได้หลายปี มีผลแก่ในช่วงฤดูฝน เมื่อได้รับแสงพอเหมาะ จึงออกได้ดีและเจริญเติบโตได้อย่างรวดเร็ว

ฤดูดอกบาน : เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ตั้งแต่บ่าย พลบค่ำ ไปจนถึงรุ่งเช้า

ข้อมูลทั่วไป

มะลิไล่ไก่ เป็นมะลิชนิดที่ขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ ในสภาพของป่าดิบชื้น และป่าดิบแล้ง มีช่วงออกดอกในแต่ละภาคของประเทศแตกต่างกันขึ้นอยู่กับความชื้นในดินและอากาศเป็นสำคัญ แต่ส่วนใหญ่ก็บานอยู่ในช่วงฤดูหนาวหรือฤดูแล้ง ในราวเดือนธันวาคม ถึงกุมภาพันธ์ มีชื่อเรียกในแต่ละถิ่นแตกต่างกันออกไป ซึ่งพบว่ามีความสับสนในเรื่องของชื่อท้องถิ่นเป็นอย่างมาก เนื่องจากไปซ้ำซ้อนกับชนิดอื่นในอีกท้องถิ่นหนึ่ง

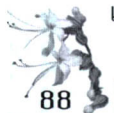
ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของมะลิไล่ไก่ก็คือ เมื่อเวลาดอกบานจะเห็นเกสรเพศเมียยื่นยาวออกมาจากหลอดกลางดอก ยาวพ้นดอกออกมา 5-6 มิลลิเมตร มีสีขาวหรือขาวปนเหลือง

มะลิไล่ไถ่มีกลิ่นหอมเย็นสบาย เมื่อขึ้นรวมกันอยู่มากๆ จำนวนหลายต้นหรือเป็นต้นใหญ่เลื้อยไปไกล ก็จะมีจำนวนดอกมากมาย มองดูขาวโพลนไปทั้งพุ่มไม้ เมื่อเวลาลมพัดมาเบาๆ กลีบดอกก็จะพลิ้วชยับต้องแสงอาทิตย์เป็นเงาวาวระยิบ พร้อมทั้งโชยกลิ่นหอมฟุ้งไปทั่วราวป่า

กว่าจะออกดอกได้ ก็ต้องมีเถาเลื้อยยาว ซูยอดขึ้นไปปรับแสง คนที่ชอบดอกชอบกลิ่นคิดอยากจะปลูกบ้างก็เลยหมดกำลังใจ เมื่อเก็บเมล็ดเอาไปเพาะก็ต้องรอหลายปีและทำซุ่มให้เลื้อยไต่สูงมากกว่าจะออกดอกได้

การพัฒนามะลิพื้นเมืองที่ขึ้นอยู่ตามป่าทั่วประเทศ ต้องหาทางพัฒนาให้มีวิธีการขยายพันธุ์โดยวิธีอื่นที่ไม่ใช่เมล็ด รวมทั้งไม่ใช้วิธีการซุดล้อมต้นกล้าหรือต้นใหญ่ออกมาจากป่า เทคนิคการปลูกมะลิไล่ไถ่ก็ให้ทำตัวเป็นนกอหุรักษ์ด้วยการขยายพันธุ์โดยวิธีตอนกิ่งหรือปักชำ แล้วนำมาปลูกลงแปลงกลางแจ้ง ทำซุ่มให้เลื้อยไต่ให้สูงเพียง 2 เมตร แล้วก็ให้หน้าเลื้อนแบบตามถิ่นกำเนิดเดิม มะลิไล่ไถ่ก็จะออกดอกให้เขยชมได้สมใจ

ถ้าท่านอยากเห็นมะลิไล่ไถ่ที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในหลายบริเวณ เป็นพรรณไม้ดอกหอมที่หาได้ง่ายมาก หากท่านมาเดินชมตรงกับช่วงฤดูดอกบาน ซึ่งอยู่ในช่วงฤดูหนาวหรือฤดูแล้ง จะพบดอกบานสีขาวเต็มต้นดกมาก ออกดอกบานที่ทุกซอกใบ ดอกตั้งขึ้นและมีกลีบดอกกางแผ่

โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบริเวณที่เป็นป่าโปร่ง จะเลื้อยคลุมพุ่มไม้เล็กๆ และออกดอกเต็มไปหมด

บางครั้งที่ท่านเดินไปตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติ และก้มหน้าก้มตาเดิน เนื่องจากบางช่วงเส้นทางเดินได้ไม่สะดวก หรือท่านอาจจะระมัดระวังกลัวไปเหยียบหนามหรือสะดุดต้นไม้ แต่ท่านก็สามารถรู้ได้ว่า ท่านเดินมาถึงชุมมะลิใส่ไก่แล้ว เนื่องจากมีดอกร่วงอยู่ใต้ต้นจำนวนมาก ส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบทั่วบริเวณ หากมีลมแรงก็จะพัดให้ดอกตกกระจายห่างออกไปจากชุมที่ขึ้นอยู่ออกไปเป็นบริเวณกว้าง ก็ยังมีโอกาสได้กลิ่นโชยมาแต่ไกล

บริเวณที่พบมะลิใส่ไก่ มีตั้งแต่ริมถนนใหญ่ด้านหน้าของสถานีเลยไปทางห้วยน้ำเค็ม เลื้อยใต้พุ่มไม้ริมถนนอยู่ในระดับสูงตั้งแต่ 2 เมตรขึ้นไปจนถึง 6 เมตร มีโอกาสพบเป็นชุมใหญ่และออกดอกมากเต็มที่ทางริมถนนฝั่งป่าสะแกราช (ด้านทิศตะวันตก) มากกว่าริมถนนฝั่งวัดห้วยน้ำเค็ม (ด้านทิศตะวันออก) เนื่องจากพุ่มไม้ฝั่งป่าสะแกราชมีความสูงอยู่ในระดับพอดีกับความยาวของเถามะลิและเป็นด้านที่เอียงรับแสงทั้งช่วงเช้าและช่วงบ่ายได้ดี

ตามริมทางด้านหลังสถานีก่อนถึงเขื่อน หรือในเส้นทางจากสถานีไปยังถ้ำจางอาน ก็จะมีพบมะลิใส่ไก่อยู่เป็นชุมตามป่าโปร่งก่อนเข้าเขตป่าดิบแล้ง

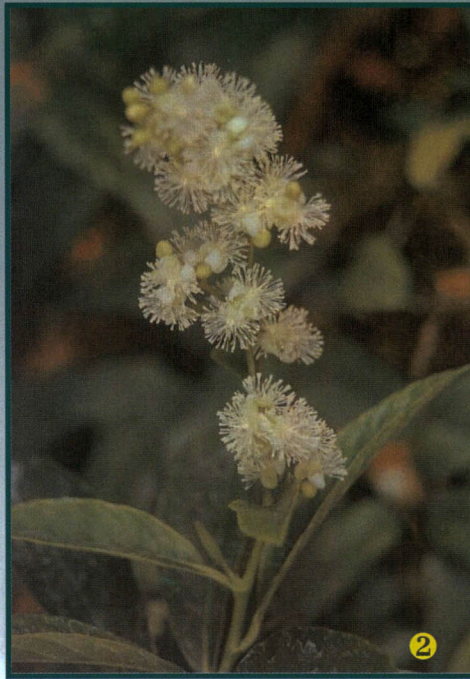
หากมาชมไม่ตรงกับช่วงออกดอก ก็อาจสังเกตได้จากตามชุม ตามพุ่มไม้ จะมีไม้เลื้อยเถาเล็กๆ แต่แตกกิ่งจำนวนมาก โดยแตกกิ่งสั้นๆ ออกไปจากเถาขนาดใหญ่ มีใบจำนวนมากรูปใบหอกสีเขียวอ่อนๆ จึงมองเห็นชุมหรือพุ่มไม้เป็นสีเขียวอ่อน และหากมาชมหลังฤดูออกดอกแล้ว ก็จะพบว่าติดผลอ่อนจำนวนมาก มีผลกลมเล็กๆ สีเขียวอ่อน

การใช้ประโยชน์

มีการเก็บดอกมะลิใส่ไก่มาผสมปรุงเป็นยาลมบำรุงหัวใจ เป็นยาหอมตำรับพื้นบ้านที่ใช้กันทั่วไป

มีการนำมาปลูกให้ไต่รั้ว ไต่ชุมเป็นไม้ดอกไม้ประดับกันได้ในบางพื้นที่

① และ ② ดอกบานของรสสุคนธ์

รสสุคนธ์

รสสุคนธ์

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Tetracera loueiri* (Fin. & Gagnep.) Pierre ex Craib

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : รสสุคนธ์

ชื่ออื่น : เถาะกะปด มะตาดเครือ รสสุคนธ์รส ย่านปด อรคนธ์

วงศ์ : ส้าน (Family DILLENIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้เถาเนื้อแข็งไม่ผลัดใบ เลื้อยได้ไกล 5-8 เมตร กิ่งอ่อนมีขน แตกกิ่งเลื้อยทอดยาว มีใบอยู่เฉพาะปลายยอด ใบเดี่ยวเรียงสลับกัน รูปรีหรือขอบขนาน ยาว 6-11 เซนติเมตร โคนใบและปลายใบแหลมหรือป้าน เนื้อใบค่อนข้างหนา ผิวใบด้านบนเห็นเส้นแขนงใบเป็นร่อง ด้านล่างสากคาย ออกดอกเป็นช่อสีขาวที่ปลายยอด ช่อยาว 10-15 เซนติเมตร มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกบานไม่พร้อมกัน เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1 เซนติเมตร กลีบดอกบางสีขาวมี 3 กลีบ มีเกสรเพศผู้สีขาวจำนวนมาก ดอกบานวันเดียวแล้วโรย ผลรูปไข่ แก่แล้วแตก มี 1-2 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

มีถิ่นกำเนิดแถบคาบสมุทรอินโดจีน ในประเทศไทย กัมพูชา เวียดนาม มาเลเซีย อินโดนีเซีย ในประเทศไทยพบได้ทุกภาคทั่วประเทศ ขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าละเมาะ ป่าเบญจพรรณและป่าชายหาดที่มีระดับความสูงตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเลไปจนถึง 400 เมตร เป็นพืชที่ทนทานต่อความแห้งแล้งและทนไอน้ำเกลือจากทะเลได้ดี ต้นที่ขึ้นอยู่ตามชายหาดจะมีลำต้นใหญ่ แตกกิ่งจำนวนมากและเลื้อยคลุมพื้นที่เป็นบริเวณกว้าง ต้นที่ขึ้นอยู่ในที่มีแสงน้อยจะไม่ค่อยแตกยอดและไม่ค่อยออกดอก

การกระจายพันธุ์ :

ตามธรรมชาติกระจายพันธุ์โดยใช้เมล็ด มีพันธุ์ปลูกที่ดอกดก ช่อดอกใหญ่ ออกดอกเกือบตลอดปี และขยายพันธุ์ปลูกกันทั่วไปโดยวิธีตัดชำกิ่งติดรากและตอนกิ่ง

ฤดูดอกบาน : เดือนเมษายน-สิงหาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ตลอดวัน และหอมแรงในเวลากลางวัน

ข้อมูลทั่วไป

รสสุคนธ์เป็นไม้ดอกที่มีกลิ่นหอมแรง ได้รับความนิยมปลูกเป็นไม้ดอกหอมกันมานาน มีกล่าวอยู่ในบทละครหลายเรื่องในสมัยต้นกรุงรัตนโกสินทร์ ดังเช่นในเรื่องอิเหนา พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย ตอนหนึ่งที่ว่า

พอเข้าป่าพาใจให้ชื่น

หอมระรื่นดอกดวงพวงบุปผา

สายหยุดพุดจิบปีปจำปา

กรรณิการ์มหาหงส์ชงโค

ลำดวนดอกตกตกเต็ม

ยี่เข่งเข็มสารภีอีโถ

ปนมะลิผลิดอกโต

ดอกส้มโกลิ่นกล้าน่าดม

หรือในบทละครเรื่องสิงห์ไทรภพ บทประพันธ์ของสุนทรภู่ ตอนหนึ่งที่ว่า

หอมระรื่นชื่นชายแต่สายหยุด

สงสารนุชหนักถึงสวนให้ทวนโหย

หอมจันทน์อินกลิ่นโคลกลมโบกโบย

ทั้งย้มโดยดอกดวงเป็นพวงงาม

รสสุคนธ์มณฑาท่าจำปาเทศ

การะเกดกางกลีบเป็นคลีบหนาม

เลียบบนหม่อมเพลินางเดินตาม

มะไฟเฟื่องเหลืองอร่ามสูงงามหอม

รสสุคนธ์เป็นไม้ดอกหอมพื้นเมืองที่มีขึ้นกระจายอยู่ทั่วประเทศ ส่วนใหญ่

มีดอกขนาดเล็กและดอกไม้ตก มีการคัดเลือกพันธุ์ตามธรรมชาติที่มีดอกดก ดอกใหญ่ กลิ่นหอมแรงและออกดอกเกือบตลอดปีมาปลูกประดับตามบ้านให้เลื้อย ไต่ซุ้ม ไต่รั้วหรือปลูกเป็นไม้กระถาง จะพบได้ว่าตามแปลงรวมพันธุ์ไม้สมุนไพร และแปลงรวมพันธุ์ไม้ดอกหอมของสวนราชการแต่ละแห่งจะมีรสสุคนธ์อยู่ด้วยเสมอ แม้กระทั่งตามสวนพฤกษศาสตร์ประจำโรงเรียน หรือตามสถาบันต่างๆ

รสสุคนธ์ที่ปลูกและออกดอกได้ในกระถาง เป็นไม้ดอกหอม หรือเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่ได้รับความนิยมกันมากจากคนไทยทั่วประเทศ ดังจะพบว่ามีการจำหน่ายอยู่ตามร้านจำหน่ายพรรณไม้เกือบทุกแห่ง

ถ้าอยากเห็นรสสุคนธ์ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติในป่าสะแกราช จะพบได้ในเส้นทางศึกษาธรรมชาติเลยเขื่อนขึ้นไป อยู่ในป่าดิบแล้ง ต้นที่ขึ้นอยู่ได้ร่ม ต้นไม้อื่น จะมีขนาดเล็ก ไม่ค่อยแตกยอดและไม่มีการออก ส่วนต้นที่อยู่ในที่ค่อนข้าง

โล่งจะเลื้อยไต่พุ่มไม้เล็กๆ ขึ้นไปคลุมยอด และออกดอกเฉพาะยอดที่ชูขึ้นรับแสงอยู่
บนทรงพุ่ม

การใช้ประโยชน์

เป็นพืชสมุนไพรที่มีดอกกลิ่นหอมแรง ใช้ปรุงเป็นยาหอมบำรุงหัวใจ
แก้ลมวิงเวียน ตามตำรับยาสมุนไพรพื้นบ้านอีสานใช้ใบ ราก ตำพอกใช้เป็นยา
แก้ผื่นคัน ต้มดื่มใช้เป็นยาแก้ตกเลือดภายในปอด อมแก้แผลในปาก

มีการปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่ได้รับความนิยมมากมาเป็นเวลานาน
โดยปลูกให้เลื้อยไต่ซุ้ม ไต้รั้ว บางรายปลูกให้ไต่คลุมรั้วรอบบ้านโดยต้องคอยตัด
แต่งยอดที่ยืดยาวเลื้อยเกาะเกาะ เพื่อให้แต่ละยอดสั้น เกาะคลุมรั้ว ได้รับแสงเท่ากัน
ตลอดแนวรั้ว และออกดอกสม่ำเสมอตลอดแนวสวยงาม หากไม่ได้รับการตัดแต่ง
ที่ดีพอกก็จะมองดูรก และออกดอกเฉพาะยอดที่ชูรับแสงเท่านั้น การปลูกให้เลื้อย
ไต่ซุ้มก็ต้องคอยตัดแต่งให้เลื้อยตามลักษณะของซุ้มและต้องคอยจับยอดที่ยืดยาว
เลื้อยไปตามพื้นดินให้เลื้อยพันขึ้นไปบนซุ้ม การปลูกเป็นไม้กระถางจะนิยมขยายพันธุ์
โดยวิธีการตอนกิ่ง แล้วตัดแต่งให้เป็นพุ่มเล็กๆ หรือใช้ไม้ปักค้ำให้เลื้อยไต่พัน
เมื่อโตมากขึ้นจนสั้นกระถางจึงนำลงปลูกในแปลงกลางแจ้งให้เลื้อยไต่รั้วหรือซุ้ม

การใช้ประโยชน์ของคนในชนบทตามภาคต่างๆ ซึ่งนับว่าเป็นการประยุกต์
ใช้ทรัพยากรธรรมชาติตามท้องถิ่นให้เกิดประโยชน์ในวิถีชีวิตประจำวัน เป็นเรื่อง
ของภูมิปัญญาท้องถิ่นที่กำลังจะหายไป อันเนื่องมาจากความขาดแคลนวัตถุดิบ
หรือทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรณไม้หลายชนิดกำลังจะสูญไป หรือ
หายากมากขึ้น ประกอบกับคนที่จะถ่ายทอดความรู้ในเรื่องของภูมิปัญญาท้องถิ่น
ก็หาได้ยากเช่นกัน ในขณะเดียวกันมีการผลิตสินค้าทางอุตสาหกรรมออกมา
มากมาย ผู้ซื้อได้รับความสะดวก จึงเลิกใช้วัสดุในท้องถิ่นตามธรรมชาติ ทั้งๆ ที่เป็น
วัสดุที่ไม่จำเป็นต้องซื้อ และไม่เป็นพิษภัยต่อสิ่งแวดล้อม ดังเช่น กระถ่อมหรือ
โรงนาในชนบทจะนิยมใช้เถาของรสสุคนธ์เป็นเชือกมัดหลังคา มัดไม้ก่อสร้าง
หรือนำเถาขนาดใหญ่มาทำชิงช้าให้เด็กแกว่งเล่น มีการใช้ใบแก่มารัดควาปลาไหล
ได้ดีเหมือนใช้ใบช่อย

- ① ดอกบาน
- ② ดอกตูมและดอกเริ่มแย้ม
- ③ ผลของลำตวน

ลำตวน

ลำดวน

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Melodorum fruticosum* Lour.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : ลำดวน

ชื่ออื่น : หอมนวล (เหนือ)

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้พุ่มหรือไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 4–8 เมตร ทรงพุ่มรูปกรวยคว่ำและแน่นทึบ ลำต้นตรงแตกกิ่งใบจำนวนมาก เปลือกลำต้นสีน้ำตาลอมดำ กิ่งอ่อนมีสีเขียว ใบเดี่ยวเรียงสลับ สีเขียวเข้มเป็นมัน รูปรีแกมขอบขนาน ปลายใบแหลม เส้นกลางใบสีเขียวเรียวเด่นทั้งสองด้าน ดอกออกเดี่ยวหรือช่อกระจุก 2–3 ดอก ดอกคล้ายดอกหมาก แต่ต่างมากกว่าและกลีบมากกว่า กลีบดอกหนาแข็ง มี 6 กลีบ สีเหลือง กลีบชั้นนอกมี 3 กลีบ แผ่น แต่กลีบชั้นในจุ่มเข้าหากันหมดเป็นรูปโดม ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2–2.5 เซนติเมตร บานอยู่ได้ 2 วันแล้วโรย กลีบหลุดออกแยกเป็นแต่ละกลีบ ผลกลุ่มมีผลย่อย 20–35 ผล ก้านผลยาว ผลกลมรีขนาด 6–8 มิลลิเมตร เมื่อแก่สีม่วงแดงแล้วเปลี่ยนเป็นดำ รสหวานอมเปรี้ยว

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณทั่วประเทศ มีมากในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และส่น้อยในภาคใต้ ขึ้นกระจายตั้งแต่ระดับน้ำทะเลตามเกาะ เช่นที่เกาะช้าง ไปจนถึงระดับความสูง 500 เมตร ตามป่าดิบแล้งไม่ขึ้นต้นทั่วๆ ไปจะผลัดใบหรือมีใบเขียวแห้งในช่วงฤดูแล้ง ในขณะที่ทรงพุ่มของลำดวนเป็นพุ่มแน่นสีเขียวเข้ม จึงมองเห็นได้ง่ายในช่วงฤดูแล้ง

การกระจายพันธุ์ :

ลำดวนมีเมล็ดจำนวนมาก เมื่อสุกสีดำเปลือกนิ่มและมีรสหวาน จึงกระจายพันธุ์โดยนกได้ดี ประกอบกับมีผลแก่ในช่วงฤดูฝน เมล็ดจึงงอกเป็นต้นกล้าและเจริญเติบโตอยู่เป็นกลุ่มๆ ได้ดี มีมากในจังหวัดศรีสะเกษ สุรินทร์ บุรีรัมย์

ฤดูดอกบาน : เดือนมกราคม-มีนาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวันและหอมแรงขึ้นในช่วงพลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

ลำตวนเป็นพรรณไม้ดอกหอมที่คนไทยรู้จักกันมาเป็นเวลานาน มีชื่อปรากฏในวรรณคดีไทยหลายเรื่องด้วยกัน เช่น เรื่องขุนช้างขุนแผน (พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) บทเห่เรือ (พระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร) นิราศเมืองแกลงและพระอภัยมณี (บทประพันธ์ของสุนทรภู่) ดังเช่นจากบทเห่เรือตอนหนึ่งที่ว่า

ลำตวนหวนหอมตระหลบ กลิ่นอายอบสบนาสา

นีกถวิลกลิ่นบุหงา

รำไปเจ้าเศร้าถึงนาง

ลำตวนเป็นพรรณไม้ประจำจังหวัดศรีสะเกษ สามารถพบเห็นเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติได้ทั่วไปในทุกตำบล ทุกอำเภอของจังหวัดศรีสะเกษ ตามบริเวณที่เป็นป่าละเมาะ ตามเนินเขาเตี้ยๆ ในป่าอนุรักษ์ที่เป็นดอนปู่ตาหรือป่าชุมชนของแต่ละหมู่บ้าน ในปัจจุบันมีการปลูกเป็นไม้ประดับตามสำนักงานของหน่วยงานราชการ วิทยาลัยหรือโรงเรียนเกือบทุกแห่ง

ในสวนสมเด็จพระศรีนครินทร์ศรีสะเกษ มีต้นลำตวนที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติเป็นแปลงขนาดใหญ่ มีจำนวนหลายพันต้น ซึ่งสามารถกล่าวอย่างน่าภาคภูมิใจได้ว่าเป็นถิ่นกำเนิดและแหล่งกระจายพันธุ์ของลำตวนที่ใหญ่ที่สุดในโลก ในช่วงที่มีดอกบานจะส่งกลิ่นหอมฟุ้งตลบไปทั่วบริเวณสวน เป็นที่ประทับใจของนักท่องเที่ยวหรือผู้มาเยือนได้เป็นอย่างดี สำหรับแหล่งท่องเที่ยวในจังหวัดศรีสะเกษอีกแห่งหนึ่งที่มีต้นลำตวนขึ้นอยู่เป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นสัญลักษณ์ของพื้นที่ คือที่แก่งลำตวน ผู้ไปเที่ยวชมจะมีความประทับใจกับลำธารที่มีสายน้ำสวยงามและต้นลำตวนนับพันนับหมื่นต้น ส่งกลิ่นหอมโชยไปไกล

นอกจากลำตวนจะมีมากที่จังหวัดศรีสะเกษจนกลายเป็นพรรณไม้ประจำจังหวัดแล้ว ต้นลำตวนยังมีการกระจายในพื้นที่ใกล้เคียงอีกเป็นจำนวนมาก ดังเช่นที่อำเภอลำตวน จังหวัดสุรินทร์ ซึ่งอยู่ติดต่อกับจังหวัดศรีสะเกษและมีต้นลำตวนขึ้นกระจายอยู่เป็นจำนวนมากเช่นกัน

ในช่วงสิบปีที่ผ่านมา มีการพบต้นลำตวนแดง มีดอกสีม่วงแดง เป็นการกลายพันธุ์มาจากต้นปกติที่มีดอกสีเหลือง มีลักษณะอย่างอื่นไม่ว่าจะเป็นลำต้น ทรงพุ่ม ใบ ดอกและผลเหมือนกับต้นลำตวนทุกประการ จะต่างกันเพียงสีของดอกเท่านั้น แต่อย่างไรก็ตามต้นลำตวนแดงก็ได้รับความนิยมจากผู้รักการปลูกเลี้ยงไม้ดอกไม้ประดับเป็นอย่างมากทั่วประเทศ มีการจำหน่ายต้นกล้ากันในราคาสูงเป็นต้นกล้าที่ได้จากการทาบกิ่ง โดยใช้ลำตวนเป็นต้นตอ สำหรับต้นกล้าเพาะเมล็ดไม่ค่อยจะได้รับความนิยมจากผู้ปลูกเลี้ยง เนื่องจากต้องใช้ระยะเวลาปลูกหลายปีกว่าจะออกดอกได้ และผู้ปลูกยังไม่มั่นใจว่าเมื่อเพาะกล้าจากเมล็ดแล้วจะกลายพันธุ์ มีสีดอกเปลี่ยนแปลงไปอย่างไร

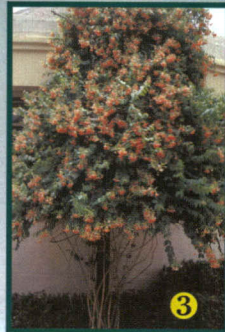
ถ้าอยากเห็นลำตวนขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณริมถนนเส้นทางหลักด้านหลังสถานีทางไปสำนักสงฆ์ นับตั้งแต่แนวรั้วด้านหลังสถานี จะพบขึ้นอยู่ห่างๆ กัน มองเห็นได้ง่ายเป็นพุ่มทึบสีเขียว ปลายกิ่งห้อยลู่ลง เนื่องจากลำตวนมีใบขนาดเล็กจำนวนมาก ด้านบนของใบมีสีเขียวเข้ม และด้านล่างของใบมีนวลสีขาวเคลือบอยู่ แม้กระทั่งตามเส้นทางศึกษาธรรมชาติที่แยกไปยังถ้ำจางอาก็ยังพบต้นลำตวนขึ้นอยู่ห่างๆ กัน โดยเฉพาะตรงจุดที่ไม่ค่อยมีต้นไม้อื่นใหญ่ปกคลุมมากนัก หรือต้นไม้อื่นไม่ขึ้นเบียดกันมากและแสงส่องลงถึงพื้นได้มาก ต้นลำตวนที่ขึ้นอยู่ก็จะแตกกิ่งก้านได้มาก มีทรงพุ่มกลม

การใช้ประโยชน์

มีการใช้ลำตวนเป็นพืชสมุนไพร ดอกมีกลิ่นหอมใช้แต่งกลิ่น ตำรายาไทยใช้ดอกแห้งเป็นยาบำรุงกำลัง บำรุงหัวใจ บำรุงโลหิต แก้ลม

ลำตวนเป็นไม้ดอกไม้ประดับที่ได้รับความนิยมปลูกกันทั่วประเทศ ออกดอกได้ง่าย มีดอกดก กลิ่นหอมเย็น หากปลูกกลางแจ้งห่างจากต้นอื่นก็จะแตกกิ่งเป็นพุ่มสวยงาม ตามสถานศึกษาและส่วนราชการบางแห่งในจังหวัดศรีสะเกษมีการปลูกลำตวนจำนวนมากเป็นลานกว้างและเรียกกันว่า ดงลำตวน

- ❶ ต้นไผ่ป่า
- ❷ พันธุ์ป่าดอกสีเข้ม
- ❸ พันธุ์ปลุก (คัดเลือกแล้ว)

เล็บมือนาง

เล็บมือนาง

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Quisqualis indica* L.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : เล็บมือนาง

ชื่ออื่น : จะมั่ง จ้ามั่ง (เหนือ)

วงศ์ : สมอ (Family COMBRETACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้เถาเนื้อแข็งไม่ผลัดใบ เลื้อยได้ไกล 5-10 เมตร กิ่งอ่อนมักมีขนแตกกิ่งเลื้อยทอดยาว กิ่งแก่มีหนามเล็กๆ ใบเดี่ยวออกตรงข้ามกันที่บริเวณข้อ ใบมีสีเขียวอมเหลืองจนถึงเขียวแก่ ยาว 12-15 เซนติเมตร โคนใบกลมมน ปลายใบเรียวแหลมและมีติ่ง ผิวใบด้านบนเห็นเส้นแขนงใบเป็นร่อง ออกดอกเป็นช่อ มีดอกย่อยจำนวนมาก ดอกบานไม่พร้อมกัน เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร โคนกลีบเป็นหลอดยาว 4-6 เซนติเมตร ปลายแยกเป็น 5 กลีบเรียงเป็นชั้นเดียว หรือมีกลีบดอกมากและเรียงเป็นหลายชั้น เมื่อแรกแย้มเป็นสีขาว โกลัโรยเปลี่ยนเป็นสีแดง บานทนอยู่ได้หลายวัน ผลรูปรียาว 3-3.5 เซนติเมตร มีสันตามยาวของผล 5 สัน มี 1 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

มีถิ่นกำเนิดแถบเอเชียเขตร้อน ในประเทศไทยพบพันธุ์พื้นเมืองได้ทุกภาคทั่วประเทศ แต่เป็นพันธุ์ที่มีดอกชั้นเดียวและสีอ่อน ขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเต็งรัง และป่าเบญจพรรณที่มีระดับความสูงตั้งแต่ใกล้ระดับน้ำทะเล ไปจนถึง 400 เมตร ดินที่เลื้อยไต่ต้นไม้เล็กๆ ก็จะแตกยอดและคลุมทรงพุ่มทั้งหมด ชูยอดขึ้นรับแสงแล้วจึงออกดอก ดินที่ขึ้นอยู่ในที่มีแสงน้อยจะไม่ค่อยแตกยอดและไม่ค่อยออกดอก หรือมีดอกไม่ดก

การกระจายพันธุ์ :

ตามธรรมชาติกระจายพันธุ์โดยใช้เมล็ด หรือแตกหน่อจากต้นเดิม มีพันธุ์ปลูกที่ดอกดก สีเข้มและขยายพันธุ์ปลูกกันทั่วไปโดยวิธีปักชำและตอนกิ่ง

ฤดูดอกบาน : ในป่าสะแกราชบานช่วงเดือนมีนาคม-เมษายน
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : ตลอดวัน และหอมแรงในเวลาากลางคืน

ข้อมูลทั่วไป

เล็บมือนางเป็นพรรณไม้ที่มีการกล่าวถึงในวรรณคดีไทยหลายเรื่อง เช่น อีเหนา ขุนช้างขุนแผน (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย) กาพย์เห่เรือ (พระนิพนธ์เจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร) นิราศพระประธม นิราศอีเหนา (บทประพันธ์ของสุนทรภู่) ลิลิตตะเลงพ่าย (พระนิพนธ์กรมพระปรมานุชิตชิโนรส) ลิลิตพระลอ (พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระนารายณ์มหาราช) ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากเล็บมือนางมีดอกที่มีสีแดงและเรียวยาว เมื่อเห็นแล้วทำให้นึกถึงนิ้วมือที่เรียวยาวของหญิงคนรัก

นอกจากนี้เล็บมือนางยังเป็นไม้มงคลสำหรับท่านที่เกิดวันศุกร์ สำหรับท่านที่เชื่อเรื่องไม้มงคลประจำวันเกิด ซึ่งเชื่อว่าหากใครที่ปลูกต้นไม้ที่ตรงกับดอกไม้ประจำวันเกิด แล้วต้นไม้ั้นเจริญงอกงามได้ดี ชีวิตก็จะก้าวหน้า ร่างกายแข็งแรง หากออกดอกเป้งบาน ชีวิตก็จะมีแต่ความสุข ความสมหวังอยู่เสมอ

ถ้าท่านอยากเห็นเล็บมือนางที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณเส้นทางหลักหลังสถานี ทางไปหน่วยปลูกป่าไทย-ญี่ปุ่น

การใช้ประโยชน์

เล็บมือนางได้รับความนิยมปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับกันทั่วประเทศ ทั้งนี้อาจเนื่องมาจากความดีเด่นของไม้นี้ คือเป็นเถาเลื้อยขนาดเล็ก แต่เลื้อยได้ไกล มีใบที่เขียวชอุ่ม และไม่มีหนาม แต่ที่ยอดอ่อนมีขนอ่อนๆ พอระคายมือให้ดอกตลอดปี ดอกดก รูปทรงดอกสวยงาม สีดอกมีตั้งแต่สีขาว ชมพู จนถึงแดงเข้ม ดอกออกเป็นช่อใหญ่ ดูเป็นพวงระย้าสวยงามมาก โดยเฉพาะยามค่ำคืนส่งกลิ่นหอมแรง กระจายไปได้ไกล นิยมปลูกประดับกันมากตามบ้าน โดยให้เลื้อยได้ชุ่มประตู หรือขึ้นค้างแล้วมีโต๊ะนั่งเล่นกลางแจ้ง

การปลูกอาจจะปลูกประดับซุ้มหรือให้ไต่รั้ว และสามารถปลูกให้เลื้อยตามภูเขาหิน ให้คลุมพื้นที่แทนการใช้ไม้พุ่มที่มีดอกในการจัดสวน โดยปลูกลงแปลงกลางแจ้ง ในพื้นที่ที่มีความชื้นปานกลาง แสงแดดตลอดวัน จะทำให้ต้นเล็บ

มีนางเจริญเติบโตเร็ว การปลูกใช้ราก หรือเหง้าที่มีต้นอ่อนเกิดขึ้น แยกมาชำในที่ชุ่มชื้น เพื่อให้เกิดราก จากนั้นนำลงปลูกในหลุมปลูกที่รองกันหลุมด้วยปุ๋ยคอกแล้วรดน้ำตาม พร้อมทำซุ้มบริเวณที่ปลูกให้เล็บมือนางได้เกาะเลื้อย (หรือปลูกใกล้รั้ว) หรือปลูกเป็นไม้ดอกกระถางก็ได้ แต่ก็จะต้องทำซุ้มให้เลื้อยเหมือนกัน นอกจากนี้ยังพบว่าเล็บมือนางเป็นไม้ดอกที่สามารถปลูกในสภาพพื้นที่ที่ดินมีความเค็มมากได้อีกด้วย จะเรียกว่าเป็นไม้ดอกทนเค็มมากก็ยิ่งได้

ในเรื่องการดูแลรักษาต้นเล็บมือนางก็เป็นเรื่องที่ย่างมาก เพราะเล็บมือนางเป็นไม้ดอกที่มีความทนทานเป็นเลิศ หากพื้นที่ปลูกมีช่วงแล้งสลับขึ้นก็จะช่วยให้ดอกออกได้ดี แต่หากชุ่มชื้นตลอดปีหรือดินมีปุ๋ยมาก ต้นเล็บมือนางก็จะแตกยอดอ่อนอยู่ตลอด มีใบจำนวนมาก (เผื่อใบ) แต่ไม่ค่อยออกดอก ทำให้ชุ่มแน่นหรือรก จึงต้องทำการตัดแต่งกิ่งให้โปร่ง ให้แสงลอดผ่านได้ จึงจะออกดอกได้ดี และถ้าอยากให้ออกดอกได้เร็วมีช่อดอกใหญ่ มีสีสดสวย ก็จะต้องพรวนโคนต้นพร้อมทั้งใส่ปุ๋ยคอกหรือปุ๋ยหมักให้ด้วย

เมื่อเปรียบเทียบกับไม้ดอกหอมชนิดอื่นๆ แล้ว จะพบว่าต้นเล็บมือนางขยายพันธุ์ง่าย ปลูกง่าย ต้องการการดูแลรักษาต่ำ แต่มีดอกจำนวนมากและออกตลอดปี เรียกได้ว่าแต่ละดอกมีต้นทุนต่ำมาก จึงเรียกได้ว่าเป็นไม้ดอกหอมที่น่าปลูกมากชนิดหนึ่ง

มีเคล็ด (ไม่ลับ) ในการปลูกเล็บมือนางให้สวยอีกอย่างก็คือ ต้องมีซุ้มหรือรั้วให้ไต่ ถ้าปล่อยให้เลื้อยตามพื้นเล็บมือนางจะออกดอกน้อยหรือไม่ออกดอกเลย

เล็บมือนางมีคุณสมบัติเป็นพืชสมุนไพร ซึ่งใช้เนื้อในเมล็ดแห้งเป็นยาขับพยาธิไส้เดือน โดยนำมาป่นเป็นผง ผสมกับน้ำผึ้ง ปั้นเป็นยาลูกกลอน หรือต้มเอาน้ำดื่ม หรือทอดกับไข่กินก็ได้ เมล็ดเล็บมือนางมีน้ำมันและมีกรด QUISQUALIC ซึ่งเป็นกรดอะมิโนที่ออกฤทธิ์ขับพยาธิ ส่วนน้ำมันออกฤทธิ์ขับถ่ายอย่างแรง การใช้เป็นยาสมุนไพร จะใช้ทั้งต้นแก่เฒ่า ใบตำพอกแก้ปวดศีรษะ แก้ท้องอืดท้องเฟ้อ

- ① ดอกกำลังบาน
- ② ผลอ่อนสีเขียวอ่อน
- ③ ผลแก่เต็มที
- ④ เมล็ดภายในผลแก่

สะทางเล็ก

สะทางเล็ก

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Xylopia pierrei* Hance

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : สะทางเล็ก

ชื่ออื่น : -

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 6-15 เมตร โคนต้นเป็นพู่ลิก เปลือกลำต้นสีน้ำตาล แตกกิ่งขนาดเล็กจำนวนมาก ปลายกิ่งห้อยลู่ลง ใบรูปรี ยาว 4.5-6 เซนติเมตร ปลายใบมน เนื้อใบบางและเหนียว ผิวใบเรียบเป็นมันทั้ง 2 ด้าน ด้านบนสีเขียวเข้ม ด้านล่างมีขนเคลือบสีขาว ดอกเดี่ยว หรือเป็นกระจุก 1-3 ดอก ออกที่ซอกใบ โกลีปลายยอด สีขาวนวล มีกลีบดอก 6 กลีบ เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 1-1.5 เซนติเมตร ผลกลุ่ม มีผลย่อย 2-4 ผล ผลแก่แตกซีกเดียว เปลือกหนา เปลือกด้านในสีแดงเข้ม มีเมล็ดสีขาว 1-2 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณทางภาคตะวันออกเฉียงใต้ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนถึงระดับความสูง 400 เมตร ชอบแสงแดดจัดแล้วจะแตกกิ่งสั้นๆ เป็นพุ่มแน่น หากอยู่ใต้ต้นไม้อื่นจะแตกกิ่งน้อยและกิ่งยาวห้อยลู่ มีความทนทานต่อความแห้งแล้ง และลมแรงได้ดี ชอบดินร่วนที่ระบายน้ำได้ดี

การกระจายพันธุ์ :

เมื่อผลแก่เปลือกผลแตกออก เปลือกหนา ด้านในของผลสีแดงเข้ม เด่นสะดุดตา ซึ่งจะเป็นที่ล่อให้นกมากินเปลือกผลและเมล็ด จึงมีโอกาสรกระจายพันธุ์ไปจากแหล่งเดิมได้ ผลแก่ในช่วงฤดูฝนแต่เมล็ดเน่าเสียหายเกือบทั้งหมดและมีอัตราการงอกต่ำมาก จึงพบต้นกล้าขนาดเล็กในสภาพธรรมชาติได้น้อยมาก จัดเป็นพรรณไม้ที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ชนิดหนึ่ง จังหวัดที่มีต้นสะทางขึ้นอยู่ ได้แก่ ฉะเชิงเทรา ระยอง จันทบุรี ชลบุรี ตราดและนครราชสีมา

ฤดูดอกบาน : เดือนเมษายน

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนตลอดวัน

ข้อมูลทั่วไป

สะทางเล็กจัดเป็นไม้ดอกหอมที่หายากชนิดหนึ่ง ในสภาพธรรมชาติทั่วไปจะพบต้นขนาดใหญ่ที่ออกดอกติดผลเป็นต้นแม่พันธุ์ได้น้อยมาก เนื่องจากแต่ละผลจะมีเมล็ดเพียง 1-2 เมล็ด แต่ละเมล็ดเสี้อมความงอกได้ง่าย โอกาสที่จะเก็บเมล็ดแก่แล้วนำมาเพาะเป็นต้นกล้าจึงค่อนข้างยาก ในการไปเก็บผลแก่พบว่าใต้ต้นมีผลอ่อนร่วงเป็นจำนวนมาก บางผลมีรอยกัดแทะของสัตว์ป่า ยังไม่มีข้อมูลว่าผลอ่อนหรือผลแก่เป็นอาหารของสัตว์ป่าชนิดใดบ้าง เนื่องจากมีเปลือกค่อนข้างหนา มีกลิ่นฉุนรุนแรง และก็น่าจะศึกษาว่าการที่ผลอ่อนมีกลิ่นฉุนรุนแรงจะเป็นสารล่อให้มีสัตว์ป่ามากัดแทะแล้วทำให้ผลร่วงได้จริงหรือไม่ แต่ที่แน่ๆ คือเมื่อผลอ่อนร่วงเป็นจำนวนมากแล้วย่อมเหลือผลแก่ที่จะขยายพันธุ์ได้น้อยลง ในช่วงที่ผ่านมาเคยมีผู้แอบขุดล้อมต้นใหญ่มาจำหน่ายเป็นไม้ดอกหอมหายาก นับว่าเป็นเรื่องน่าเสียดายอย่างยิ่งเท่ากับเป็นการตัดโอกาสการขยายพันธุ์ของต้นแม่พันธุ์ที่ขึ้นอยู่ตามธรรมชาติ

สะทางเล็กเป็นไม้ที่เจริญเติบโตได้ช้ามาก จากงานวิจัยของ วว. พบว่าต้นกล้าเพาะเมล็ดของต้นสะทางเล็กอายุ 1 ปี มีความสูงเพียง 10 เซนติเมตรเท่านั้น แต่ข้อดีเด่นก็คือ มีความทนแล้งได้ดี และเมื่อต้นสูงมากกว่า 1 เมตรก็จะเจริญเติบโตได้เร็วขึ้น

สะทางเล็กเป็นพรรณไม้ในวงศ์กระดังงาที่อยู่ในสกุลเดียวกับกล้วยน้อย มีผลลักษณะคล้ายคลึงกัน พรรณไม้ที่อยู่ในสกุลเดียวกับสะทางเล็กในประเทศไทยมีอยู่เพียง 5 ชนิด ซึ่งเป็นพรรณไม้ที่อยู่ในป่าพรุในจังหวัดนราธิวาส 3 ชนิด มีเพียงสะทางเล็กและกล้วยน้อยที่เป็นพรรณไม้ที่อยู่ในป่าเบญจพรรณ ที่พบในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ดังนั้นหากจะขยายพันธุ์สะทางเล็กให้มีจำนวนต้นมากขึ้น ก็คงจะต้องใช้ต้นตอของกล้วยน้อยมาทาบกับยอดของสะทางเล็ก

นับเป็นเรื่องที่น่ายินดี ที่ยังมีต้นแม่พันธุ์อยู่ในสถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราช แสดงถึงความสมบูรณ์ของป่าที่ยังมีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูง สมควรที่จะช่วยกันอนุรักษ์ไว้เป็นที่ศึกษาของอนุชนรุ่นหลังต่อไป หากได้มีการขยายพันธุ์และปลูกให้มากขึ้นหรือปลูกให้เป็นแปลงอนุรักษ์สะทางเล็กไว้โดยเฉพาะ รับรอง

ได้ว่าสถานีวิจัยสิ่งแวดล้อมสะแกราชจะเป็นเพียงสถานที่เดียวในประเทศไทย หรือที่เดียวในโลก ที่นิสิต นักศึกษา หรือผู้สนใจทั่วไปจะต้องเข้ามาศึกษา เพราะยังไม่มีรายงานเลยว่ามีแปลงสะทางเล็กอนุรักษ์อยู่ที่ไหนบ้าง

ถ้าท่านอยากเห็นสะทางเล็กที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณเส้นทางศึกษาธรรมชาติทางไปถ้ำพญาจางอาจ จะมีต้นใหญ่ๆ ที่ออกดอกติดผลแล้วอยู่ 2-3 ต้น และยังมีโอกาสพบต้นเล็กที่ริมถนนเส้นทางหลัก ข้างสถานี ส่วนด้านหลังสถานีพบได้ริมทางไปสำนักสงฆ์ในบริเวณใกล้ๆ กับแปลงปลูกกระถินยักษ์

การใช้ประโยชน์

ถึงแม้ว่าจะเป็นไม้ดอกหอมที่หายากในสภาพธรรมชาติ หาดต้นกล้าได้ยาก แต่เมื่อดูจากลักษณะของต้น ลักษณะทรงพุ่มแล้วจะพบว่าสามารถปลูกประดับริมถนน หรือปลูกตามสถานที่ราชการ โรงเรียน มหาวิทยาลัย สวนสาธารณะ โดยปลูกเป็นไม้ประดับโชว์ทรงพุ่ม มีเรือนยอดเป็นพุ่มกลม มีใบค่อนข้างเล็กจำนวนมาก ปลายกิ่งงุ้มลงเมื่อเวลาลมพัดจะเห็นใบพลิ้วปลิวเป็นสีเขียวสลับขาวสวยงาม ส่วนข้อจำกัดที่เป็นไม้โตช้า ขนาดต้นไม่สูงใหญ่มากนัก ก็อาจจะเหมาะสมกับพื้นที่ประดับที่ไม่กว้างขวางนัก และไม่เป็นภาระที่จะต้องมาตัดแต่งกิ่ง ตัดแต่งทรงพุ่มบ่อยๆ แถมยังมีเสน่ห์ที่เวลาออกดอก จะออกพร้อมกันเกือบทั้งต้น โขยกกลิ่นหอมไปได้ไกล ถึงแม้ว่าช่วงดอกบานจะสั้นไปหน่อย เมื่อหมดดอกแล้วก็ยังดูทรงพุ่มที่สวยงามได้ จะเห็นใบเขียวสดในช่วงต้นฤดูฝน

มีรายงานการวิจัยในต่างประเทศว่า เมล็ดของสะทางเล็กมีความหอมน่าจะถูกดกลิ่นไปใช้ได้ จึงนำศึกษาต่อไปว่าเป็นกลิ่นที่มีสารประกอบทางเคมีอย่างไร นำมาใช้ประโยชน์ได้อย่างไรบ้าง สำหรับในเมืองไทยแล้วทั้งการศึกษาวิจัยและข้อมูลของสะทางเล็กมีน้อยมาก ฟังจะมีการจำแนกชนิดได้ 2-3 ปีที่ผ่านมาและยังไม่มีชื่ออยู่ในรายชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย ฉบับปี พ.ศ. 2544 ซึ่งอาจจะเนื่องมาจากเป็นพรรณไม้ที่ค่อนข้างหายากในสภาพธรรมชาติ

- ❶ ต้นสะแล่งหอมโก้ปลูกในกระถางอายุ 2 ปี
- ❷ ดอกสะแล่งหอมโก้

สะแล่งหอมโก้

สะแล้งหอมไ้

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rothmannia sootepensis* (Craib) Bremek.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : สะแล้งหอมไ้

ชื่ออื่น : -

วงศ์ : เช็ม (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 4-6 เมตร เปลือกลำต้นสีน้ำตาล แตกกิ่งจำนวนมาก ออกรอบลำต้นเป็นชั้นๆ กิ่งขนานกับพื้นดิน ทรงพุ่มโปร่งรูปกรวยคว่ำ ใบเดี่ยว เรียงตรงข้าม รูปรีปลายใบเรียวแหลม ยาว 10-12 เซนติเมตร ผิวใบเป็นมันเรียบ สีเขียวเข้มทั้ง 2 ด้าน ช่อดอกสีขาว ออกที่ซอกใบใกล้ปลายกิ่ง 1-3 ดอก โคนกลีบดอกเป็นหลอด ปลายแยกเป็น 5 กลีบ ขอบกลีบเป็นคลื่น โคนกลีบดอก ด้านในมีจุดประสีม่วงแดง เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 5-6 เซนติเมตร ผลรูปกลมรี ยาว 3-5 เซนติเมตร

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

พบในป่าดิบแล้ง ในระดับความสูงตั้งแต่ 300-900 เมตร มีฝนตกชุก ในช่วงฤดูฝนและทนแล้งในฤดูแล้งได้ยาวนาน ขึ้นอยู่ในซอกหินหรือพื้นดินชั้นล่าง เป็นหิน หากปีใดมีความแล้งมากหรือฝนทิ้งช่วงเป็นเวลายาวนานจะออกดอกบาน เต็มต้น ในขณะที่บางปีมีฝนกระจายเกือบตลอดปีหรือมีช่วงแล้งสั้น ก็พบว่า สะแล้งหอมไ้ไม่ค่อยออกดอก และจะพบความจริงอีกอย่างหนึ่ง ก็คือ ต้นสะแล้ง ที่ขึ้นอยู่ริมห้วย ริมลำธาร หรือริมบ่อที่น้ำขังอยู่จะมีดอกน้อยกว่าต้นที่ขึ้นอยู่บนที่ดอน

การกระจายพันธุ์ :

พบขึ้นกระจายตั้งแต่ภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคกลาง ตอนบน ผลแก่มีสีเขียวปนเหลือง เมื่อสุกก็จะร่วงและไหลกลิ้งไปตามน้ำฝน จึงมีโอกาที่จะพบต้นกล้าได้ห่างจากต้นแม่พันธุ์ ผลแก่ในปลายเดือนธันวาคม แต่เมล็ดก็จะพักตัวตลอดช่วงฤดูแล้ง แล้วไปงอกในช่วงต้นฤดูฝน

ฤดูดอกบาน : เดือนมกราคม-มีนาคม
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : พลบค่ำ

ข้อมูลทั่วไป

สะแล่งหอมไก่ถือได้ว่าเป็นไม้ถิ่นของภาคเหนือ มีการค้นพบครั้งแรกที่ ดอยสุเทพ อำเภอเมือง จังหวัดเชียงใหม่ ในบริเวณป่าดิบแล้งต่อกับป่าเต็งรัง สำหรับคำว่าหอมไก่ ก็เป็นภาษาของภาคเหนือหมายถึง หอมไปได้ไกลๆ หากปีใด มีความแล้งมาก ท่านก็มีโอกาสได้เห็นดอกบานเต็มต้น นับเป็นเสน่ห์อย่างหนึ่งของป่า ที่มีดอกบานสีม่วงอ่อน บานทยอยตั้งแต่เดือนมกราคมจนถึงเดือนมีนาคม และส่งกลิ่นหอมโชยไปไกล มีทรงพุ่มแน่น ใบสีเขียวเข้ม ในขณะที่ต้นไม้อื่นๆ ทั้งป่าทั้งใบจนเหลือแต่ต้นโกธรน ทรงพุ่มแน่นสีเขียวเข้มช่วยให้ป่าดูมีชีวิตชีวาขึ้นมาได้

ผลสะแล่งหอมไก่ใหญ่ขึ้นอย่างช้าๆ แล้วแก่ในเดือนธันวาคม มีช่วงระยะเวลาติดผลนานถึง 9 เดือน ผลกลม เปลือกผลหนาและแข็ง ปลายผลเป็นจุกยื่น คล้ายผลทับทิม แต่ยังไม่พบว่ามียีสต์ว่าชนิดโตมากนัก ผลมีขนาดใหญ่และหนัก เมื่อหล่นจึงจะกองอยู่ใต้โคนต้น ต้นสะแล่งหอมไก่ชอบขึ้นอยู่บนที่ลาดเอียง ไม่ชอบดินแฉะ ผลแก่จึงมีโอกาสกิ่งหรือไหลไปตามน้ำ ไปออกชั้นห่างจากต้นแม่พันธุ์ได้

การขยายพันธุ์ตามธรรมชาติ ต้นกล้าออกจากเมล็ดในช่วงต้นฤดูฝน ต้นกล้าเจริญเติบโตช้ามาก จากการทดลองเพาะเมล็ดพบว่า ต้นกล้าอายุ 1 ปี มีความสูงเพียง 15 เซนติเมตร และเมื่ออายุ 2 ปี ก็มีความสูง 30-50 เซนติเมตร ต้นกล้าชอบดินร่วนระบายน้ำดีทนแล้งได้ดีถึงแม้ว่าจะไม่ค่อยได้รดน้ำถึง 1 สัปดาห์ก็ยังสามารถอยู่ได้ ต้นที่ปลูกในกระถางแล้วมีอาการใบเหลือง ต้นโทรม ส่วนใหญ่เนื่องมาจากน้ำแช่ขังในกระถาง แล้วรากเน่า

ส่วนการขยายพันธุ์โดยวิธีอื่น พบว่า การตอนกิ่ง เป็นวิธีที่ออกรากได้ช้ามาก ใช้เวลาอย่างน้อยถึง 3 เดือน ถึงแม้ว่าจะใช้ฮอร์โมนเร่งรากช่วยแล้วก็ไม่สามารถช่วยเร่งการออกรากให้เร็วขึ้น และกิ่งตอนก็จะมีจำนวนรากน้อย จึงเป็นสาเหตุให้กิ่งตอนตายได้ง่าย มีผู้พยายามใช้วิธีปักชำกิ่งอ่อนในกระบะพ่นหมอกกลางแจ้ง และใช้ฮอร์โมนเร่งรากเข้าช่วย พบว่า ใช้เวลา 4-5 เดือน จึงจะออกราก และมีเปอร์เซ็นต์ของกิ่งออกรากเพียงร้อยละ 10 เท่านั้น แนวทางหนึ่งในการขยายพันธุ์ให้ออกดอกได้เร็วก็คือ การทาบกิ่ง พืชที่อยู่ในสกุลเดียวกันและมีความใกล้เคียง

กันก็คือต้นหมักม่อ ซึ่งสามารถนำมาทำเป็นต้นต่อทาบกิ่งต้นสะแล่งหอมไก่ได้ ถึงแม้ว่าหมักม่อและสะแล่งหอมไก่อจะเป็นพืชที่โตช้าพอๆ กันอยู่ในป่าลักษณะเดียวกัน แต่โอกาสที่จะเก็บผลแก่ของหมักม่อมีได้ง่ายกว่า จึงมีโอกาสนำมาใช้เป็นต้นต่อได้ดีกว่า

แต่หากท่านยังต้องการจะใช้วิธีเพาะเมล็ดแบบเดิมๆ ท่านจะต้องคอยเก็บผลแก่ซึ่งอยู่ในราวเดือนธันวาคม ผลที่แก่บนต้นและเริ่มเปลี่ยนเป็นสีเหลืองจะเพาะเมล็ดเป็นต้นกล้าได้ดีกว่าผลที่ร่วงอยู่โคนต้น หรือเรียกว่ามีเปอร์เซ็นต์งอกดีกว่า ท่านอาจเพาะเมล็ดในถุงเพาะชำ ถุงละ 1-2 เมล็ด หรือเพาะลงกระบะที่เพาะได้ครั้งละหลายร้อยเมล็ด จะงอกเป็นต้นกล้าได้ภายใน 2 เดือน มีใบเลี้ยงเล็กๆ 2 ใบ หลังจากนั้นจะเลี้ยงไปอีก 2-3 เดือน เมื่อเริ่มแตกใบจริงคู่แรก จึงถอนแยกลงปลูกในถุงเพาะชำ จนกระทั่งมีอายุ 1 ปี จึงเปลี่ยนถุงเพาะชำให้มีขนาดใหญ่ขึ้น หรือเปลี่ยนลงปลูกในกระถาง เมื่อดันกล้าอายุได้ 2 ปี มีความสูง 30-50 เซนติเมตร ก็ควรนำลงปลูกในแปลงกลางแจ้ง ถึงแม้ว่าท่านจะปลูกในกระถางต่อไป ต้นสะแล่งหอมไก่ก็จะไม่เจริญเติบโตต่อไป จะชะงักการเจริญเติบโตและไม่ออกดอกขณะอยู่ในกระถาง

ถ้าท่านอยากเห็นสะแล่งหอมไก่ที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณริมถนนเส้นหลังสถานีทางไปสำนักสงฆ์ ส่วนใหญ่ขึ้นอยู่ใต้ร่มเงาต้นไม้ใหญ่ แต่ละต้นมีความสูง 4-6 เมตร ลำต้นเรียวยาวชัน ไม่ค่อยแตกกิ่ง เจริญเติบโตช้า มีเนื้อไม้เหนียวมาก ได้รับแสงน้อยจึงไม่ค่อยออกดอก

การใช้ประโยชน์

ปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับ มีทรงพุ่มสวยงาม ใบสีเขียวเข้มเป็นมันขาว ดอกหอม ในการปลูกต้นสะแล่งหอมไก่ ควรปลูกลงแปลงกลางแจ้ง เนื่องจากต้องการแสงแดดตลอดวัน โดยปลูกเป็นต้นเดี่ยว หรือเป็นกลุ่มหรือเป็นแถว ให้แต่ละต้นห่างกันอย่างน้อย 6 เมตร จะแตกกิ่งเป็นชั้นๆ รอบลำต้นเป็นพุ่มสวยงามและออกดอกได้เต็มต้น แต่หากปลูกชิดกับต้นอื่นหรือปลูกใต้ร่มเงาทรงพุ่มจะเบียดกันและไม่ค่อยออกดอก

- ① ดอกสายหยุดบานเต็มต้น
- ② สายหยุดดอกบานเต็มต้น
- ③ ผลอ่อนของสายหยุด

สายหยุด

สายหยุด

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Desmos chinensis* Lour.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : สายหยุด

ชื่ออื่น : กล้วยเครือ (สระบุรี) สาวหยุด (ใต้)

วงศ์ : กระดังงา (Family ANNONACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้พุ่มรอเลื้อย แตกกิ่งก้านหลายลำต้นชั้นเป็นซุ่มใหญ่ เลื้อยได้ไกล 5-20 เมตร เปลือกลำต้นสีน้ำตาลและมีช่องอากาศตามลำต้นและกิ่งเป็นรอยขีดข่วนเด่น กิ่งอ่อนมีขนแต่กิ่งแก่เรียบ ใบเดี่ยวเรียงสลับออกในระนาบเดียวกัน รูปขอบขนานแกมรูปใบหอก กว้าง 3-7 เซนติเมตร ยาว 7-20 เซนติเมตร เนื้อใบบางเหนียวคล้ายแผ่นหนัง ด้านล่างของใบมีนวลสีขาวฉาบอยู่ โคนใบมนหรือหยักเว้าปลายใบเรียวเป็นติ่งแหลม ดอกออกตรงซอกใบ มีกลีบดอก 6 กลีบโค้งเข้าด้านใน เมื่อบานสีเหลือง ก้านดอกเรียวยาวสีม่วงเข้ม กลีบดอกห้อยลง ผลกลุ่ม มีผลย่อย 8-20 ผล ผลรูปทรงกระบอก ยาว 3-5 เซนติเมตร เป็นรอยคอดตามช่วงเมล็ด 4-7 เมล็ด เมื่อสุกสีแดง แล้วเปลี่ยนเป็นดำ รสหวาน

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

พบขึ้นในป่าดิบชื้น ดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณ ทั่วประเทศ ตั้งแต่ระดับน้ำทะเลจนถึงยอดเขาที่สูงประมาณ 600 เมตร

การกระจายพันธุ์ :

ตามธรรมชาติมีโอกาสดกระจายพันธุ์ได้ดี เนื่องจากมีผลดก แต่ละผลมีเมล็ดมาก ผลแก่ มีรสหวาน มีสีแดงเข้มสะดุดตา เป็นอาหารของสัตว์ป่าได้หลายชนิด จึงแพร่กระจายโดยสัตว์ป่าหลายชนิดเป็นตัวช่วยได้ดี เช่น นกตัวเล็ก ๆ รวมทั้งพวกกระรอก กระต๊าก จังหวัดที่พบสายหยุดได้มาก ได้แก่ ชุมพร ฉะเชิงเทรา นครราชสีมา เชียงใหม่

ฤดูดอกบาน : เกือบตลอดปี ในป่าสะแกราชบานช่วงฤดูฝน
ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : มีกลิ่นหอมแรงในตอนเช้าตรู่ แล้วค่อยๆ ลด
 น้อยลง จนหมดกลิ่นในตอนเที่ยงวัน

ข้อมูลทั่วไป

คนไทยรู้จักสายหยุดกันมานานและรู้จักกันทั่วประเทศว่าเป็นไม้ที่มีดอกหอม
 ดอกสวย บรรพบุรุษของไทยได้คัดเลือกสายหยุดที่มีขึ้นอยู่ตามป่าทั่วประเทศ
 เลือกเอาชนิดที่มีดอกใหญ่ ดอกสวย ดอกดก หอมแรง มาปลูกประดับตามวัด
 ตามบ้าน พันธุ์ดีเต็นจะได้รับคามนิยมปลูกกันมาก หากท่านไปดูสายหยุดใน
 แต่ละบ้านจะพบว่ามีขนาดดอกแตกต่างกันไป ถือได้ว่าเป็นไม้ดอกหอมยอดนิยม
 อย่างหนึ่งของเมืองไทย ที่มีความหลากหลายสูงมาก ดอกมีความยาวตั้งแต่ 2
 เซนติเมตร ไปจนถึง 12 เซนติเมตร เปิดโอกาสให้ท่านเลือกปลูกตามใจชอบ

การปลูกสายหยุดจากต้นกล้าเพาะเมล็ดต้องใช้เวลา 2 ปี จึงจะเริ่มออกดอก
 โดยที่ท่านต้องปลูกลงแปลงกลางแจ้ง แล้วทำซุ้มให้เลื้อยไต่ สายหยุดจึงจะเลื้อย
 เป็นพุ่มแน่น และออกดอกได้ดี แต่หากท่านปลูกในร่มไม้อื่นและปลูกชิดกับต้นอื่น
 สายหยุดจะทอดยอดเลื้อยพันต้นไม้อยู่ข้างเคียง และไต่ขึ้นไปคลุมยอดไปออกดอก
 อยู่บนยอด ท่านก็จะไม่มีโอกาสได้เห็นดอกสายหยุด นอกจากกลิ่นที่โชยมาตามลม
 หากท่านเลือกวิธีขยายพันธุ์โดยการตอน จะพบว่าต้องใช้เวลาจนถึง 3 เดือน
 จึงจะออกรากและมีเปอร์เซ็นต์การออกรากค่อนข้างต่ำ แต่ก็ก็เป็นวิธีหนึ่งที่จะปลูก
 สายหยุดให้ออกดอกในกระถางได้ ส่วนวิธีทาบกิ่งโดยใช้สายหยุดพันธุ์ป่าเป็นต้นตอ
 ก็จะช่วยให้ออกดอกในกระถางได้ดีเช่นกัน

สายหยุดสายพันธุ์จากภาคใต้จะเลื้อยทอดยอดได้ดี เจริญเติบโตได้เร็ว
 กว่าสายพันธุ์ในภาคอื่นๆ และในภาคใต้อาจมีสายพันธุ์ที่มีดอกขนาดใหญ่อยู่หลาย
 สายพันธุ์ มีกลีบดอกยาวและแผ่กว้าง การปลูกสายหยุดพันธุ์ดอกใหญ่จากภาคใต้
 จึงต้องคอยตัดแต่งมิให้มียอดมากเกินไปหรือรากเกินไปเพราะต้นสายหยุดนั้น
 จะงามแต่ใบและมีดอกน้อย

สายหยุดอาจจะเป็นไม้พุ่มขณะที่ต้นยังเล็ก แต่เมื่อโตขึ้นจะเลื้อยเกาะต้อง
 หมั่นตัดแต่งกิ่ง ต้นจึงจะเป็นพุ่ม สามารถปลูกเป็นไม้กระถางได้โดยไม่ต้องมีไม้
 ให้ยึดเกาะ แต่ต้องหมั่นตกแต่ง สายหยุดสามารถที่จะนำมาปลูกได้ในดินร่วน
 ระบายน้ำดี และควรเป็นพื้นที่ที่มีแสงแดดจัด

นอกจากนี้แล้วสายหยุดยังเป็นไม้ที่มีกรากกล่าวถึงในบทวรรณคดีไทยมากมายหลายเรื่อง เช่น ขุนช้างขุนแผน อิเหนา (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย, รัชกาลที่ 2) รามเกียรติ์ (พระราชนิพนธ์ในสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลก, รัชกาลที่ 1) บทเห่เรือ (พระนิพนธ์ในเจ้าฟ้าธรรมาธิเบศร) ลิลิตตะเลงพ่าย (สมเด็จพระบรมโอรสาธิราชฯ) ซึ่งในลิลิตตะเลงพ่ายตอนหนึ่งได้บรรยายถึงเสน่ห์ของสายหยุดไว้อย่างชัดเจนว่า “สายหยุดหยุดกลิ่น พึงยามสาย สายบ่หยุดเสน่ห์หายห่างเคร้าง” ซึ่งทำให้ทราบว่ายหยุดมีกลิ่นหอมเฉพาะตอนเช้า พอตกสายกลิ่นหอมค่อยๆ จางหายไป และจะหมดกลิ่นในตอนใกล้เที่ยง ดังนั้นถ้าต้องการได้กลิ่นสายหยุดจะต้องตื่นเช้าเท่านั้นจึงมีโอกาสดมกลิ่นหอมของดอกสายหยุด นอกจากกลิ่นที่หอมมากแล้ว จะเห็นว่ากลีบดอกของสายหยุดก็ดูอ่อนช้อย ก้านดอกที่พอมบาง กลีบดอกที่ห้อยลงไม่ตรงชะทีเดียว แต่จะมีส่วนโค้งเว้าบิดพลิ้วมีลีลาและท่าทางที่ได้ศิลปะ คล้ายๆ รูปร่างอรชรอ่อนช้อยอย่างนางในวรรณคดี จึงทำให้กวีที่เห็นดอกสายหยุดแล้วคิดถึงนางอันเป็นที่รัก

สายหยุดในประเทศไทยมีความหลากหลายทางพันธุกรรมสูงมาก โดยมีลักษณะของดอกแตกต่างกันมาก กลีบดอกมีความยาวตั้งแต่ 2 ถึง 12 เซนติเมตร และมีความกว้างแตกต่างกันมาก มีสีเขียวอมเหลือง เหลืองส้มและชมพูเข้ม

หากท่านต้องการเห็นสายหยุดที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณริมถนนข้างสำนักงานใหญ่ และตามริมถนนด้านหลังสถานี

การใช้ประโยชน์

สายหยุด เหมาะจะปลูกเป็นไม้ประดับ ไม้กระถาง เสริมบาร์มีให้เจ้าของบ้านดูมีสง่าราศี โดยเฉพาะปลูกให้เลื้อยเป็นซุ้มกลางแจ้งริมหน้าต่างห้องนอน จะส่งกลิ่นหอมพึงกระจายตอนเช้าตรู่ หรือจะปลูกเลื้อยซุ้มหน้าบ้าน ผู้เดินผ่านไปมารู้สึกสดชื่นเมื่อได้กลิ่นหอม แม้สาว ๆ ยังต้องหยุดดม จึงถูกเรียกอีกชื่อว่า “สาวหยุด” นอกจากนี้ สายหยุดมีสรรพคุณทางสมุนไพรโดยใช้รากแก้ท้องร่วง ดอกสกัดน้ำมันหอมระเหย

- ① ทรงพุ่ม
- ② ออกดอกตามกิ่ง
- ③ ดอกบานเต็มที่

สารภีดอกใหญ่

สารภีดอกใหญ่

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Mammea harmandii* Kosterm.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : สารภี

ชื่ออื่น : สารภี สารภีดง

วงศ์ : กระจัง (Family GUTTIFERAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดเล็กสูง 6-10 เมตร เปลือกสีดำ แตกเป็นสะเก็ด แตกกิ่งน้อย เนื้อไม้และกิ่งเหนียว กิ่งอ่อนเป็นสันสี่เหลี่ยม ตรงจุดที่เคยออกดอกจะนูนเป็นปุ่มปมอยู่ทั่วไปตามลำต้นและกิ่ง มียางข้นสีเหลือง ใบเดี่ยวรูปขอบขนาน หนาเหนียว ออกตรงข้ามกัน สลับทิศทางกันในแต่ละคู่ กว้าง 5-8 เซนติเมตร ยาว 15-22 เซนติเมตร ขั้วใบเหนียวแน่นมาก ออกดอกเป็นกระจุกตามลำต้นและกิ่ง สีขาว มีเกสรเพศผู้สีเหลืองจำนวนมาก ดอกบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร ดอกบานอยู่ได้ 1-2 วันแล้วโรยและเปลี่ยนเป็นสีฟางข้าว ผลรูปกระสวย ยาว 2.5 เซนติเมตร เนื้อหนาเมื่อสุกสีเหลือง มี 1 เมล็ด

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นในป่าดิบแล้งและป่าดิบชื้นเกือบทุกภาคทั่วประเทศ ในระดับความสูงตั้งแต่ 100 เมตรจนถึงระดับ 500 เมตร พบมากในภาคเหนือและภาคตะวันออกเฉียงเหนือและพบน้อยในภาคใต้ ในช่วงฤดูแล้งที่ต้นไม้อื่นผลัดใบหรือมีใบเหี่ยวแห้ง แต่ต้นสารภีดอกใหญ่จะมีใบสีเขียวเข้มเป็นมันวาว จึงเด่นสะดุดตาว่าต้นไม้อื่น และแยกจากต้นไม้อื่นได้ง่าย

การกระจายพันธุ์ :

เมื่อผลแก่เปลือกผลเปลี่ยนเป็นสีเหลืองส้ม จึงเด่นสะดุดตาประกอบกับมีส่วนเนื้อที่สัตว์กินได้ จึงมีโอกาสร่วงกระจายออกไปโดยพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก แต่สำหรับนกตัวเล็กๆ แล้วคงจะคาบเมล็ดไม่ไหว เนื่องจากมีน้ำหนักมาก จังหวัดที่พบสารภีดอกใหญ่ได้มาก ได้แก่ เชียงใหม่ พิษณุโลก ราชบุรี

ฤดูดอกบาน : เดือนกุมภาพันธ์-มีนาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : พลบค่ำถึงช่วงสาย

ข้อมูลทั่วไป

จากบทละครเรื่องอิเหนา พระราชินีพินธิในพระบาทสมเด็จพระพุทธเลิศหล้านภาลัย มีตอนหนึ่งที่กล่าวถึงสารภีว่า

“พระทรงสอยสร้อยฟ้าสารภี ให้มาหยาตรีศรีชม
เลือกเก็บดอกลำดวนชวนชม ใส่ผ้าห่มให้สะการะวาตี”

จากบทละครนี้เป็นหลักฐานยืนยันได้ว่า สารภีเป็นไม้ดอกหอมที่รู้จักและได้รับความนิยมกันมานานแล้ว ถึงแม้ว่าจะเป็นไม้ที่ขึ้นอยู่ตามป่าหรือไม้ที่นำมาปลูกไว้ประดับอยู่ในพระราชอุทยานก็ตาม

ในจังหวัดเชียงใหม่ มีอำเภอหนึ่งที่ชื่อว่า อำเภอสารภี อยู่ใต้ตัวเมืองเชียงใหม่ลงมา 10 กิโลเมตร เป็นอำเภอที่อยู่ในที่ราบลุ่มและเคยมีต้นสารภีขึ้นกระจายอยู่มากในสมัยก่อน

พรรณไม้ในสกุลสารภี (Genus *Mammea*) ในเมืองไทยมีอยู่เพียง 2 ชนิดคือ สารภีและสารภีดอกใหญ่ ซึ่งการจำแนกในทางพฤกษศาสตร์ยังไม่เห็นความแตกต่างเด่นชัดมากนัก แต่ทางด้านรูปร่างของต้นและใบที่มีอยู่ในปัจจุบันจะพบความแตกต่างได้ชัดเจน เนื่องจากบางต้นจะมีใบยาวมากกว่า 20 เซนติเมตร ในขณะที่ต้นที่ปลูกทั่วไปจะมีใบยาวเฉลี่ยเพียง 10 เซนติเมตร และมีบางต้นที่เรียกว่า สารภีใบบิด จะมีใบเล็กมาก คือกว้างเพียง 2 เซนติเมตร ยาว 5 เซนติเมตร แผ่นใบหนาแข็งเรียบเป็นมันและบิด ซึ่งแตกต่างจากต้นอื่นอย่างชัดเจน

สารภีดอกใหญ่เป็นไม้ดอกหอมที่ออกดอกบานพร้อมกันทั้งต้น หากปลูกกลางแจ้งในที่แล้ง อากาศเย็นจะออกดอกดกตามลำต้นและกิ่ง มีกลิ่นหอม การปลูกจากต้นเพาะเมล็ดต้องใช้เวลาอย่างน้อย 6 ปี ต้นมีความสูงมากกว่า 2 เมตร จึงจะออกดอก เนื่องจากเป็นต้นไม้ที่มีอัตราการเจริญเติบโตช้า ออกดอกตามลำต้นและกิ่ง จึงต้องใช้ระยะเวลาค่อนข้างมาก จนกระทั่งลำต้นสะสมอาหารได้มากพอที่จะสร้างตาออกตามลำต้นได้ แต่ก็สามารถปลูกเป็นไม้ดอกกระถางได้โดยการปลูกจากกิ่งตอน กิ่งทาบ กิ่งปักชำ หรือกิ่งเสียบยอด ซึ่งเป็นการขยายพันธุ์มาจากกิ่งที่เคยอดอกมาแล้วในขณะที่ยังอยู่บนต้นแม่พันธุ์เดิม เมื่อตัดกิ่งดังกล่าวมาปลูกในกระถาง จึงออกดอกได้ ถึงแม้ว่าจะมีความสูงเพียง 50 เซนติเมตรก็ตาม

เสน่ห์อย่างหนึ่งของสารภีดอกใหญ่คือ ภายนอกกลีบดอกสีขาวแล้วภายในมีเกสรเพศผู้สีเหลืองสดใส บานอยู่ตามลำต้นหรือกิ่งที่มีสีน้ำตาล ไร่ใบปกคลุมดอก ทำให้เห็นดอกที่เด่นชัดพราวไปตามลำต้นและกิ่ง แต่ละดอกบานเกือบพร้อมกัน ทั้งต้น ส่งกลิ่นรุนแรงโชยออกไปโดยรอบเป็นระยะทางไกล ถึงแม้ว่าช่วงที่แต่ละดอกบานในเวลาเพียง 1 วันแล้วโรย และเมื่อรวมเวลาที่แต่ละดอกทยอยบานในแต่ละต้นตามฤดูกาลในแต่ละปีจะมีเพียง 5-10 วัน เท่ากับว่าในแต่ละปีจะเห็นแต่ทรงพุ่มที่ไร้ดอกเป็นเวลา 355-360 วันก็ตาม แต่ผู้คนทั่วไปก็ยังนิยมปลูกกันอยู่ดี อันเนื่องมาจากความประทับใจในกลิ่นหอมของสารภีนั่นเอง

ถ้าอยากเห็นสารภีดอกใหญ่ที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณป่าดิบแล้งด้านหลังสถานี ตามริมเส้นทางหลักจากสถานีไปยังสำนักสงฆ์ โดยมีขึ้นอยู่ห่างๆ กัน หากโชคดีได้ไปเดินชมในช่วงออกดอกบานเต็มต้น ท่านก็จะละลานตาไปกับดอกดกที่บ้านพราวเต็มต้น และประทับใจในกลิ่นที่พรั่งพรูออกมาจากทรงพุ่มแล้วโชยตามลมไปไกล

การใช้ประโยชน์

ปลูกเป็นไม้ประดับโชว์ทรงพุ่มสวยงาม ปลูกเป็นไม้ให้ร่มเงา ไม้บังลม เป็นไม้ดอกหอมพื้นเมืองที่ได้รับความนิยมมานานนับตั้งแต่สมัยสุโขทัย ตามหลักฐานจากบทประพันธ์ในยุคเก่าๆ จวบจนทุกวันนี้ มีปลูกกันอยู่ทั่วประเทศ ถือได้ว่าเป็นไม้ดอกหอมประเภทแม่ไม้ หรือไม้ดอกหอมหลักที่มีปลูกตามพระราชวังต่างๆ พระตำหนัก วัด โรงเรียน สวนสาธารณะ สวนพฤกษศาสตร์ แม้กระทั่งตามบ้านในยุคนี้ ในการปลูกสารภีดอกใหญ่ ควรปลูกลงแปลงกลางแจ้งเป็นต้นเดี่ยวหรือเป็นกลุ่ม หรือเป็นแถวเดี่ยวให้มีระยะห่างกันอย่างน้อย 6 เมตร เพื่อให้มีทรงพุ่มสวยงาม

สารภีดอกใหญ่ยังเป็นพืชสมุนไพรที่มีอยู่ในตำรายาสมุนไพรไทย และตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านของทุกภาค

- ❶ เสี้ยวเงินเลียงดอกตูม
- ❷ ดอกบานของเสี้ยวเงินเลียง

เสี้ยวเงินเลียง

เสี้ยวเงินเสี้ยว

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Prismatomeris sessiliflora* Pierre ex Pit.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : เสี้ยวเงินเสี้ยว

ชื่ออื่น : อีร่า

วงศ์ : เชื้อไม้ (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้พุ่มขนาดเล็กสูง 1-2 เมตร เปลือกเรียบสีน้ำตาล แตกกิ่งก้านบริเวณปลายพุ่มจำนวนมาก เห็นเป็นพุ่มกลมโปร่ง ใบเดี่ยวออกตรงข้าม รูปขอบขนานยาว 6-10 เซนติเมตร ปลายใบมีติ่งแหลม ใบหนาเหนียวสีเขียวเข้มเป็นมัน เส้นกลางใบด้านบนใบเป็นสันนูนเด่น ดอกช่อเป็นกระจุกที่ซอกใบ มีดอกย่อย 3-5 ดอก โคนกลีบดอกเป็นหลอดสีขาว ปลายแยกเป็น 4 แฉก เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลาง 2 เซนติเมตร ดอกบานอยู่ได้ 2 วันแล้วร่วง ผลกลม เมื่อสุกสีดำ

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ในป่าดิบแล้ง ป่าเบญจพรรณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ในพื้นที่ระดับความสูง 250-550 เมตร อยู่ในดินทราย หรือดินร่วนที่มีการระบายน้ำดี ในดินที่มีหน้าดินตื้นหรือมีชั้นหินดานหรือหินทรายอยู่เป็นหินชั้นล่าง มีความทนทานในช่วงฤดูแล้งได้ยาวนาน เป็นต้นไม้พุ่มชั้นล่างที่ต้องการแสงแดดรำไร หากต้นไม้ใหญ่ที่คลุมอยู่ถูกตัดฟันและมีแสงส่องลงมามากเต็มที่แล้ว ต้นเสี้ยวเงินเสี้ยวก็จะหยุดการเจริญเติบโตและค่อยๆ ตายไป

การกระจายพันธุ์ :

ผลแก่ของเสี้ยวเงินเสี้ยวจะกระจายออกไปจากต้นแม่พันธุ์ได้โดยพวกนกตัวเล็ก ๆ หรือพวกไก่ป่าค้ำหาอาหารมาตามโคนต้น เนื่องจากต้นและผลมีขนาดเล็ก จึงไม่มีพวกสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมมาขึ้นป็นต้นเพื่อกินผลแล้วช่วยกระจายเมล็ดได้ สำหรับต้นที่ขึ้นอยู่ตามพื้นลาดเอียงหรือเนินเขา เมื่อผลหล่นลงมาก็มักจะไหลไปกับน้ำฝน จังหวัดที่พบมาก ได้แก่ อุบลราชธานี ขอนแก่น นครราชสีมา ศรีสะเกษ

ฤดูดอกบาน : เดือนเมษายน-สิงหาคม

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : กลางวันและหอมแรงในช่วงกลางวัน

ข้อมูลทั่วไป

ลักษณะเด่นอย่างหนึ่งของต้นเสี้ยวเงินเสี้ยวซึ่งอยู่ในวงศ์เข็มก็คือ มีใบเดี่ยวออกตรงข้ามเป็นคู่ ปลายใบเรียวแหลม มีเส้นแขนงใบเห็นเป็นร่องที่ด้านบนของใบ และเมื่อเด็ดใบออกก็จะพบยางใสๆ ซึ่งจะต่างจากวงศ์อื่นๆ เช่น วงศ์ขจร (ASCLEPIADACEAE) หรือวงศ์โมก (APOCYNACEAE) ที่มียางข้นสีน้ำตาล

จากรายงานการสำรวจพรรณไม้ในประเทศไทย รายงานว่าเสี้ยวเงินเสี้ยวเป็นพรรณไม้พุ่มขนาดเล็ก มีถิ่นอยู่ในป่าดิบแล้งหรือป่าเบญจพรรณในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ เป็นพรรณไม้พื้นล่างที่ต้องการร่มเงา ในป่าบางพื้นที่ถึงแม้ว่าจะเคยมีต้นเสี้ยวเงินเสี้ยวขึ้นกระจายอยู่อย่างหนาแน่น แต่เมื่อต้นไม้ใหญ่ถูกทำลาย มีการตัดฟันออกไป หรือมีไฟไหม้ ก็พบว่าต้นเสี้ยวเงินเสี้ยวก็จะถูกทำลายไปด้วย เนื่องจากไม่สามารถปรับตัวอยู่ในสภาพกลางแจ้งได้

พรรณไม้ที่อยู่ในสกุลเดียวกับเสี้ยวเงินเสี้ยวในประเทศไทยมีอยู่ 7 ชนิด ได้แก่ พุดป่า ข้าวสาร ตู๊กไก่ พริกป่า ตะไหล สนกระ และเสี้ยวเงินเสี้ยว ทุกต้นมีลักษณะเด่นคือ เป็นไม้พุ่มขนาดเล็กและเป็นไม้พื้นล่าง ส่วนใหญ่มีดอกหอม แตกกิ่งขนาดเล็กจำนวนมาก บางชนิดเป็นพุ่มกลมโปร่งและบางชนิดเป็นพุ่มกลมแน่น

เสี้ยวเงินเสี้ยวชอบความชื้นสูงในช่วงฤดูฝน แต่ต้องเป็นดินที่มีการระบายน้ำดี ไม่ขังแฉะ จะแตกกิ่งยอดและเจริญเติบโตได้ดีในช่วงฤดูฝน มีใบจำนวนมาก ส่วนในฤดูแล้งจะพักตัวคือไม่แตกยอดอ่อนและไม่เจริญเติบโตมากนัก แต่ก็ยังเป็นพืชที่ทนความแห้งแล้งในช่วงฤดูแล้งที่ยาวนานได้ดี

ถ้าท่านอยากเห็นเสี้ยวเงินเสี้ยวขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ในบริเวณเส้นทางศึกษาธรรมชาติในป่าดิบแล้งด้านหลังของสถานีในเส้นทางไปยังสถานีอุตุวิทยามริทยา ซึ่งเส้นทางดังกล่าวจะมีร่มเงามาก มีความชื้นมากในช่วงฤดูฝน แต่เนื่องจากมีพื้นดินเป็นดินทรายจัด จึงระบายน้ำได้ดีในช่วงฤดูฝน และมีความแห้งแล้งมากในช่วงฤดูแล้ง จนกระทั่งต้นเหี่ยวและพบว่าออกดอกได้ดี

การใช้ประโยชน์

เสี้ยวเงินเลียงมีคุณสมบัติเป็นพืชสมุนไพร ในตำรายาสมุนไพรพื้นบ้านของอีสานมีนำดอกมาใช้ในตำรับยาลม ยาบำรุงหัวใจ เป็นส่วนที่เพิ่มความหอมให้กับเนื้อยา

ในทางไม้ประดับสามารถปลูกในที่ร่มเงา หากได้รับแสงแดดมากเกินไป ต้นเสี้ยวเงินเลียงก็จะเริ่มแสดงอาการชะงักการเจริญเติบโต ใบและยอดอ่อนมีสีเหลืองอ่อน ขอบใบแห้ง ปลายใบเหี่ยว ซึ่งเมื่อพบลักษณะอาการที่ว่านี้ก็ควรรีบนำเข้าไว้ในที่ร่มเงา หากเป็นต้นที่ปลูกลงแปลงก็ควรใช้ชาแลนพรางแสงมาช่วยกันแสงให้ได้รับแสงและความร้อนน้อยลง

ในเรื่องวิธีการขยายพันธุ์ มีพรรณไม้ที่อยู่ในสกุลเดียวกัน 7 ชนิด ซึ่งยังไม่เคยมีการทดลองว่าแต่ละชนิดจะสามารถทาบกิ่ง หรือเสียบยอดกันได้ไหม เนื้อไม้แต่ละชนิดยอมรับและเชื่อมกันได้หรือเปล่า ควรจะใช้ต้นอะไรเป็นต้นตอ ซึ่งจะต้องมีคุณสมบัติแข็งแรงทนทาน หาอาหารเก่ง และมีเมล็ดจำนวนมาก เพาะกล้าเป็นต้นตอได้ง่าย แต่เมื่อเปรียบเทียบกับพรรณไม้ในสกุลมหัพราหมในประเทศไทย ซึ่งมีอยู่ 7 ชนิดเท่ากันและได้รับความนิยมปลูกเป็นไม้ดอกไม้ประดับไปทั่วประเทศในขณะนี้ พบว่าเนื้อไม้แต่ละชนิดยอมรับและเชื่อมกันได้ หากทดลองในสกุลเสี้ยวเงินเลียงบ้าง คาดว่าในอนาคตพรรณไม้ในสกุลนี้ก็อาจจะได้รับความนิยมปลูกกันบ้าง

การขยายพันธุ์ที่ง่ายและสะดวกของเสี้ยวเงินเลียง คือเพาะเมล็ดและการปักชำ ในการปักชำในกระบะพ่นหมอกกลางแจ้ง พบว่ากิ่งชำที่เป็นยอดอ่อนหรือปลายยอดที่มีความยาว 20 เซนติเมตร จะออกรากได้ดีกว่ากิ่งที่ยาวมากกว่า 20 เซนติเมตร และเมื่อเปรียบเทียบระหว่างกิ่งแก่กับกิ่งอ่อนแล้วพบว่ากิ่งอ่อนจะออกรากได้ง่ายกว่า ซึ่งสามารถอธิบายได้โดยใช้หลักการของฮอร์โมนพืชพวกออกซินที่มีการสร้างในใบอ่อนที่อยู่ปลายยอด แล้วถ้าเสียงลงมาข้างล่างและกระตุ้นการสร้างรากในกิ่งปักชำ ดังนั้นการปักชำหากมีการจุ่มกิ่งชำในฮอร์โมนพืชพวกออกซิน เช่น เอ็นเอเอ หรือไอบีเอ ก็จะช่วยกระตุ้นการสร้างรากให้ได้เร็วขึ้นและมีจำนวนมากขึ้น โดยมีข้อแม้ว่าจะต้องเป็นการปักชำกลางแจ้งที่มีแสงแดดมากเต็มที่และมีการพ่นหมอก

- ❶ ช่อดอก
- ❷ ผลอ่อน

หมักม่อ

หมักม่อ

ข้อมูลเฉพาะ

ชื่อวิทยาศาสตร์ : *Rothmannia wittii* (Craib) Bremek.

ชื่อท้องถิ่นในป่าสะแกราช : หม่อ

ชื่ออื่น : ต้นชี้หมู (บุรีรัมย์)

วงศ์ : เชียม (Family RUBIACEAE)

ลักษณะพรรณไม้ :

ไม้ต้นขนาดเล็ก สูง 6-8 เมตร เปลือกสีน้ำตาลอมดำ กิ่งอ่อนมีขนปกคลุม ใบเดี่ยว เรียงตรงข้ามเป็นคู่ รูปรี ยาว 6-10 เซนติเมตร ใบอ่อนมีขนปกคลุม และเห็นเส้นแขนงใบชัดเจน ดอกช่อ ออกเป็นกระจุกใกล้ปลายยอดสีเขียว นวล มีดอกย่อย 5-12 ดอก ดอกย่อยรูประฆัง ปลายแยกเป็น 5 กลีบ และบานโค้งงอ กลับโคนกลีบดอกด้านในมีจุดสีม่วงเข้ม ดอกบานคว่ำลง เมื่อบานมีเส้นผ่านศูนย์กลางของดอก 3-5 เซนติเมตร ดอกบานอยู่ได้ 3-4 วัน ผลกลม ขนาด 3-4 เซนติเมตร เมื่อแก่สีดำ มีเมล็ดจำนวนมาก

ลักษณะถิ่นที่อยู่ :

ขึ้นอยู่ในป่าเต็งรัง ป่าดิบแล้งและป่าละเมาะที่เป็นดินทรายหรือดินร่วน ที่มีการระบายน้ำดี มีความทนทานต่อความแห้งแล้ง อยู่ตามเนินเขาที่มีหน้าดิน ชั้นล่างเป็นหินทราย อยู่ในพื้นที่ระดับความสูง 200-500 เมตร ของภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือและบางส่วนของภาคกลาง

การกระจายพันธุ์ :

ผลแก่สีดำ ผลใหญ่และหนักจึงร่วงอยู่ตามโคนต้น แต่เนื้อผลมีรสหวาน เล็กน้อยและมีเมล็ดเล็กๆ จำนวนมาก จึงมีพวกนกขนาดเล็กไปกินเนื้อผลในระยะที่ผลเริ่มสุกอยู่บนต้น และเมื่อผลหล่นลงพื้นก็ยังมีสัตว์เลี้ยงลูกด้วยนมขนาดเล็ก เช่น กะตัก ชะมด ไปกินเนื้อผล จึงมีโอกาสร่วงแพร่กระจายให้เมล็ดได้ไปงอกในพื้นที่อื่นๆ ที่ห่างจากต้นแม่พันธุ์ได้ จังหวัดที่พบมาก ได้แก่ นครราชสีมา ขอนแก่น มหาสารคาม ชัยภูมิ สกลนคร

ฤดูดอกบาน : เดือนธันวาคม-กุมภาพันธ์

ช่วงที่ดอกส่งกลิ่นหอม : หอมอ่อนในช่วงกลางวันและกลางคืน

ข้อมูลทั่วไป

หมักม่อเป็นพรรณไม้พื้นเมืองของไทยที่อยู่ในสกุลเดียวกับสะแล้งหอมไก่ (Genus Rothmannia) ซึ่งมีลักษณะต่างๆ ใกล้เคียงกัน ในสกุลนี้ในประเทศไทยมีการพบและจำแนกแล้วเพียง 8 ชนิด ส่วนใหญ่เป็นพรรณไม้ที่มีทรงพุ่มขนาดกลางมีเนื้อไม้แข็งและเหนียว เปลือกลำต้นเป็นสีน้ำตาลจนถึงสีดำ และมีดอกหอม

ต้นหมักม่อที่ขึ้นอยู่กลางแจ้ง หรือห่างจากต้นอื่น จะใช้ทรงพุ่มที่เป็นลักษณะเฉพาะคือ แตกกิ่งเป็นชั้นรอบลำต้น มองดูทรงพุ่มคล้ายกับฉัตร ซึ่งเป็นลักษณะเด่นของพืชในสกุลนี้ มีใบสีเขียวเข้ม ในช่วงฤดูแล้งที่ต้นไม้อื่นๆ ในป่าเต็งรังและป่าดิบแล้งจะทิ้งใบจนเห็นแต่กิ่งก้านโกร่นไปหมด ส่วนต้นไม้บางชนิดก็จะมีใบเขียวแห้งเตรียมรอผลัดใบใหม่ แต่ต้นหมักม่อกลับมีทรงพุ่มเขียวชอุ่ม ออกดอกเป็นช่อกลมขนาดใหญ่สีชมพู หรือขาวอมชมพูสวยงาม เพิ่มสีสันให้กับป่าในยามแล้งได้อย่างวิเศษ

หมักม่อที่ขึ้นเบียดอยู่กับไม้ใหญ่ในป่าดิบชื้น จะมีทรงพุ่มสูงชะลูด ลักษณะของกิ่งในแต่ละชั้นจะไม่สมมาตรกัน กิ่งที่อยู่ติดกับต้นไม้ใหญ่ก็จะมีขนาดเล็กและหยุดการเจริญเติบโต ส่วนกิ่งที่อยู่ห่างต้นไม้อื่นก็จะยืดยาวออกไป ลำต้นก็จะเอนหลบต้นไม้อื่นจนมองดูว่าเอียงจนเกือบจะล้ม และในบางครั้งก็ดูเหมือนกับว่าไม่ใช่ต้นหมักม่อเพราะมีกิ่งอยู่น้อยมาก

ในป่าดิบชื้นบางพื้นที่มีต้นไม้ขึ้นอยู่หนาแน่น จึงมีความชื้นในดินสูงกว่าบริเวณอื่น จะพบว่าต้นหมักม่อมีฤดูบานของดอกแตกต่างไปจากที่อื่นๆ คือจะบานล่ากว่าในพื้นที่แห้งแล้ง เช่นเดียวกับบริเวณที่มีฝนตกบ่อย หรือมีฝนตกลงมาในช่วงต้นฤดูแล้ง ก็พบว่าจะทำให้ต้นหมักม่อมีฤดูออกดอกล่าออกไปด้วย บางครั้งจะออกช่าจจนถึงเดือนมีนาคม ซึ่งในเวลาเดียวกันจะพบว่าบางพื้นที่ที่หมดฤดูดอกไปแล้วและกำลังติดผลขนาดใหญ่อยู่ ซึ่งคาดได้ว่าควมมีดอกบานตั้งแต่เดือนธันวาคมหรือตั้งแต่เดือนมกราคม

ใบของต้นหมักม่อค่อนข้างหยาบ มีขนนุ่มทั้งสองด้านและมีขนาดใหญ่ ซึ่งต่างอย่างชัดเจนเมื่อเปรียบเทียบกับต้นสะแล้งหอมไก่ ซึ่งมีใบเล็กเรียวยาวปลายใบแหลม ผิวใบเรียบเป็นมันทั้งสองด้าน แต่เมื่อดูลักษณะของผลแล้วจะพบว่า

มีลักษณะกลมแบนเล็กน้อยเหมือนๆ กันและมีขนาดใกล้เคียงกัน ผลอ่อนสีเขียวเข้มเหมือนกัน โดยที่ผลของหมักม่อมีขนอ่อนคลุมอยู่ ส่วนผลสะแล่งหอมไก่มีเปลือกผลเรียบ แต่ทั้งสองชนิดก็มีเปลือกผลแข็ง และเมื่อสุกแล้วเนื้อภายในผลจะอ่อนนุ่ม

ถ้าท่านอยากเห็นหมักม่อที่ขึ้นอยู่ในสภาพธรรมชาติของป่าสะแกราช จะพบได้ทั่วไปในบริเวณที่เป็นชายป่าเต็งรังติดต่อกับป่าดิบแล้ง รวมทั้งในส่วนที่เป็นป่าดิบแล้ง ตั้งแต่ด้านข้างอาคารหอประชุม เรื่อยมาตามถนนบริเวณหน้าอาคารที่ทำการของสถานี จนกระทั่งถึงริมถนนเส้นทางหลักด้านหลังของสถานี

การใช้ประโยชน์

หมักม่อเป็นพรรณไม้พื้นเมืองของภาคตะวันออกเฉียงเหนือที่รู้จักมานาน จึงมีการนำมาเป็นพืชสมุนไพรกันในหลายพื้นที่ ในตำรายาพื้นบ้านอีสานจะใช้ส่วนแก่นหรือรากหมักม่อต้มน้ำเดือดช่วยแก้ไข้ ใช้ลำต้นเข้าตำรับยาสมุนไพรอื่นๆ เนื้อในของผลมีสีดำและเล็กน้อยมีลักษณะเป็นลอน คล้ายขี้หมู กินได้มีรสหวาน มีสรรพคุณเป็นยาแก้เจ็บคอ

หมักม่อมีลักษณะทรงพุ่มกลมโปร่ง แตกกิ่งรอบลำต้นเป็นชั้นเหมือนกับสะแล่งหอมไก่ ออกดอกเป็นช่อใหญ่มาก แต่ละช่อกลมขนาด 15-20 เซนติเมตร มีดอกจำนวนมาก แต่ละดอกรูประฆังคว่ำสวยงามและมีกลิ่นหอมอ่อนๆ จึงสามารถนำมาปลูกเป็นไม้ประดับได้ดี ทั้งการปลูกโชว์ทรงพุ่มและการปลูกโชว์ดอก แต่นับจนถึงปัจจุบันนี้ ต้นหมักม่อก็ยังเป็นไม้ป่าที่ยังไม่มีการนำมาใช้ประโยชน์ในด้านของไม้ดอกไม้ประดับ เนื่องจากต้นหมักม่อเจริญเติบโตช้า กว่าจะมีความสูงมากกว่า 4 เมตรและออกดอกได้ ต้องใช้ระยะเวลาในการบำรุงรักษามากกว่า 8 ปี จึงควรส่งเสริมให้มีการเพาะเมล็ดแล้วปลูกต้นกล้าลงแปลงในปริมาณมาก มีการบำรุงรักษาในแปลง จนกระทั่งต้นโตสวยงามแล้วจึงขุดล้อมจำหน่ายเหมือนกับการปลูกปาล์มประดับทั่วๆ ไปที่กำลังได้รับความนิยมอยู่ในขณะนี้ ซึ่งจะช่วยให้ผู้ปลูกเป็นไม้ประดับได้ต้นที่มีขนาดใหญ่และออกดอกได้รวดเร็วขึ้น

บรรณานุกรม

- เต็ม สมิตินันทน์. 2544. ชื่อพรรณไม้แห่งประเทศไทย. ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม. กรมป่าไม้. โรงพิมพ์บริษัทประชาชน จำกัด, กรุงเทพฯ. 810 หน้า.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. 2540. พรรณไม้ในวรรณคดี. สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, กรุงเทพฯ. 130 หน้า.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. 2540-2543. ไม้ดอกหอม เล่ม 1-3. อมรินทร์พริ้นติ้ง แอนด์พับลิชชิ่ง, กรุงเทพฯ.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น. 2544. พรรณไม้วงศ์กระดังงา. อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, กรุงเทพฯ. 368 หน้า.
- ปิยะ เฉลิมกลิ่น รังสิมา ตันทเลขา กมลวรรณ เอี่ยมกุล และชัยเชษฐ ด้นถิ่นทอง. 2546. หอมกลิ่นดอกไม้ในเมืองไทย. จัดพิมพ์โดยโครงการ BRT. บริษัทจิรวัดน์ เอ็กซ์เพรส จำกัด, กรุงเทพฯ. 336 หน้า.
- สถาบันวิจัยรุกขเวช มหาวิทยาลัยมหาสารคาม. 2544. พรรณไม้พื้นบ้านอีสานเล่ม 1. อภิชาติการพิมพ์, มหาสารคาม. 300 หน้า.
- ภาควิชาเภสัชศาสตร์ คณะเภสัชศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล. 2535. สารานุกรมไทย เล่ม 1 สมุนไพรสวนรุกขชาติ. กรุงเทพฯ. 257 หน้า.

ทิ้งท้าย

ยิ่งนับวันพื้นที่ป่าและสภาพป่าจะเปลี่ยนแปลงไปโดยลำดับ พรรณไม้หลายชนิดลดจำนวนลงอย่างรวดเร็ว บางชนิดอยู่ในสภาพที่หายากและใกล้จะสูญพันธุ์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งพรรณไม้เฉพาะถิ่น (endemic) ที่มีอยู่เฉพาะในประเทศไทยเท่านั้น หากพรรณไม้ดังกล่าวนี้สูญพันธุ์ไปจากประเทศไทย ก็เท่ากับสูญพันธุ์ไปจากโลกนี้ด้วย เรียกได้ว่าสูญแล้ว สูญเลย เนื่องจากยังไม่มีวิธีการใดที่จะเรียกให้พรรณไม้ที่สูญไปแล้วกลับมามีชีวิตได้อีก ดังนั้นทางที่ดีที่สุดคือ ต้องอนุรักษ์ไว้มิให้สูญพันธุ์

การปกป้องรักษาพื้นที่ถิ่นกำเนิดอย่างจริงจัง เป็นงานเร่งด่วนที่จะช่วยอนุรักษ์พรรณไม้ป่าไว้ได้ในระดับหนึ่ง แต่เท่าที่ผ่านมาก็มีพรรณไม้ป่าหลายชนิดได้สูญพันธุ์ไปจากถิ่นกำเนิดเต็มแล้ว แต่ยังมีชนิดที่ยังมีการขยายพันธุ์ ปลูก บำรุงรักษาที่น้อย จึงยังมีชีวิตอยู่รอดในโลกนี้ได้ เช่น รวงผึ้ง ปาล์มเจ้าเมืองตรัง ฯ

แนวทางหนึ่งในการพัฒนาเพื่อนำมาใช้ประโยชน์ ไม่ว่าจะเป็นการใช้ประโยชน์ในด้านของไม้ดอกไม้ประดับ ไม้ดอกหอม ไม้โตเร็ว ไม้บังลม ไม้ให้ร่มเงาพืชสมุนไพร ฯ จะช่วยให้เกษตรกรมองเห็นความสำคัญ แล้วมีการปลูกกันเป็นจำนวนมาก จนกลายเป็นพืชเศรษฐกิจ สร้างรายได้ให้กับครอบครัว ชุมชน นับเป็นการใช้ประโยชน์อย่างครบวงจร ถือได้ว่าเป็นการอนุรักษ์อย่างยั่งยืน แล้วพรรณไม้เหล่านี้ก็ไม่สูญพันธุ์

ข้าวหลาม

หมักม้อ

เขี้ยววงเล็ก

นมพิจิตร

นางแย้มป่า

คัดเค้า

ถาววลอยเปรี้ยว

นมจัว

ช้างหน้า

นมแมวซ้อน

โนรา

พญาสัตบรรณ

มะลีสยาม

ลำตวน

สะแล้งหอมไก่

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.)

THAILAND INSTITUTE OF SCIENTIFIC AND TECHNOLOGICAL RESEARCH (TISTR)

เทคโนโลยี 35 หมู่ 3 ตำบลคลองห้า อำเภอคลองหลวง จังหวัดปทุมธานี 12120

โทรศัพท์ 0-2577-9000 โทรสาร 0-2577-9009

E-mail : tistr@fistr.or.th URL : www.tistr.or.th

สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย (วว.) เป็นรัฐวิสาหกิจประเภทที่จัดตั้งขึ้น เพื่อดำเนินการตามนโยบายพิเศษของรัฐ เดิมมีชื่อว่า สถาบันวิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย หรือ สวป. ซึ่งจัดตั้งขึ้นตามพระราชบัญญัติสถาบัน วิจัยวิทยาศาสตร์ประยุกต์แห่งประเทศไทย พ.ศ.2506 และได้เปลี่ยนมาใช้พระราชบัญญัติสถาบันวิจัย วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีแห่งประเทศไทย พ.ศ. 2522 สืบเนื่องจากการจัดตั้งกระทรวงวิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม หรือกระทรวงวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีในปัจจุบัน

ISBN 974-9534-18-2

9 789749 534182

ราคา 120 บาท